

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΑΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ
ΠΛΑΤΕΙΕΣ ΩΣ ΧΩΡΟΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΜΙΑΣ ΠΟΛΗΣ

ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ
ΣΑΠΟΥΝΑΚΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ 2015
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί η ερμηνεία του νοηματικού περιεχομένου του δημόσιου χώρου. Ο δημόσιος χώρος αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του ευρύτερου «χώρου» που αντιλαμβανόμαστε, βιώνουμε και εξερευνούμε. Επομένως, αναλύεται η ιστορική εξέλιξη του μέσα από την εξέλιξη των πόλεων και αποδεικνύεται ο σημαντικός ρόλος που διαδραματίζει στην καθημερινότητα του ανθρώπου. Ειδικότερα, παρουσιάζονται τόσο η πολυλειτουργικότητά όσο και η δυναμική του, ανάλογα με τις δραστηριότητες που φιλοξενεί. Επιπλέον, παρατίθενται παραδείγματα ευρωπαϊκών πλατειών, ώστε να παρουσιαστεί το ευρύ φάσμα των λειτουργιών που εξυπηρετεί ο δημόσιος αστικός χώρος, καθώς επίσης και ο διαφορετικός τρόπος προσέγγισης του, ανάλογα με την εκάστοτε χρήση του. Εν κατακλείδι, με βάση την ανάλυση που πραγματοποιείται, συμπεραίνει κανείς πως ο δημόσιος αστικός χώρος αποτελεί ένα πολυδιάστατο πεδίο κοινωνικών αλληλεπιδράσεων, απαραίτητο συστατικό για την καθημερινότητα του ανθρώπου και εξαιρετικά σημαντικό εργαλείο για την εξέλιξη της κοινωνίας.

Λέξεις κλειδιά: δημόσιος αστικός χώρος, ιδιωτικός χώρος, πλατεία, κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, δημόσια σφαίρα, πολυλειτουργικότητα

ABSTRACT

The subject of this thesis is the interpretation of the conceptual content of public space. Public space constitutes an integral part of the wider «space» we perceive, experience and explore. Therefore, the historical development of public space is being analyzed, through the development of the city, which demonstrates the substantial role that public space plays in the daily life of man. In particular both the multifunctionality and the dynamics of public space are being presented, according to the activities that hosts. In addition, listed examples of European squares present the wide range of functions that public urban space serves, as well as the different way of approached, depending on the use, in each case. In conclusion, based on the analysis performed, somebody can conclude that public urban space constitutes a multidimensional field of social interactions, an essential ingredient for the daily life of man and an extremely important tool for the development of the society.

Keywords: public urban space, private space, square, social interactions, public sphere, multifunctionality

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Κατ' αρχάς θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Σαπουνάκη Αριστείδη για το χρόνο που αφιέρωσε αλλά και για την πολύτιμη βοήθεια, καθοδήγηση και υποστήριξη του από την αρχή μέχρι και το τέλος της εκπόνησης της εργασίας μου. Επίσης ευχαριστώ τον κ. Βογιαζίδη Νικολό που πρόθυμα μου αφιέρωσε χρόνο, κάθε φορά που χρειάστηκα την βοήθειά του ως προς την προσέγγιση του θέματός μου.

Επιπροσθέτως ευχαριστώ όλους μου τους φίλους που με στήριξαν με κάθε δυνατό τρόπο για την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας.

Τέλος ευχαριστώ την οικογένειά μου που με κάθε μέσο προσέφερε ότι χρειαζόμουν από την αρχή μέχρι το τέλος των σπουδών μου. Σε αυτούς είναι αφιερωμένη και η συγκεκριμένη εργασία.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
1. ΑΝΤΙΑΛΗΠΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ	10
1.1. Η προσέγγιση του David Hume (Ντέιβιντ Χιουμ) σχετικά με το χώρο και την ανθρωπολογία.....	10
1.2. Η θεωρία του Immanuel Kant (Εμμάνουελ Καντ).....	11
1.3 Η προσέγγιση του Karl Marx (Καρλ Μαρξ).....	12
1.4. Η Θεωρία του Henri Lefebvre (Ανρί Λεφέβρ).....	14
1.5. Λοιπές προσεγγίσεις του χώρου.....	17
2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ.....	20
2.1. Οι πρώτες μορφές δημόσιου χώρου, Εποχή του Χαλκού (2600 π.Χ. – 1100 π.Χ.).	20
2.2. Η Αρχαία «Αγορά», 500 π.Χ. – 476 μ.Χ.....	23
2.2.1. Η ελληνική Αγορά.....	23
2.2.2. Το ρωμαϊκό Forum (Φόρουμ) 30 π.Χ.- 476 μ.Χ.....	24
2.3. Δημόσιος χώρος στο Μεσαίωνα και η γέννηση της πλατείας 500 μ.Χ. – 1500 μ.Χ.	26
2.4. Η πλατεία την περίοδο της Αναγέννησης 1400μ.Χ. – 1600μ.Χ.....	28
2.5. Δημόσιος χώρος και πλατεία στον 18 ^ο αιώνα.....	30
2.6. Δημόσιος χώρος και πλατεία στη Βιομηχανική Πόλη, 1900 μ.Χ.....	33
3. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ.....	36
3.1. Νομικό πλαίσιο.....	36
3.2. Κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο και ο όρος δημόσιος.....	38
3.3. Δημόσιος και ιδιωτικός χώρος.....	41
3.4. Αίτια και αποτελέσματα της ιδιωτικοποίησης του δημόσιου χώρου.....	45
4. ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ, ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ.....	51
4.1. Ο δημόσιος χώρος ως φορέας δημόσιας ζωής.....	51
4.1.1. Η σχέση του δημόσιου χώρου με τη δημόσια σφαίρα.....	52
4.1.2. Ο δημόσιος χώρος ως μέσο κοινωνικοποίησης.....	55
4.2. Ο δημόσιος χώρος ως μέσο πολιτικής έκφρασης.....	56
4.3. Ο δημόσιος χώρος ως χώρος κατοικίας.....	59
4.4. Ο δημόσιος χώρος ως προϊόν.....	61
4.5. Ο δημόσιος χώρος ως φορέας μνήμης.....	64
5. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΛΑΤΕΙΩΝ.....	68
5.1 Κεντρικές ευρωπαϊκές πλατείες.....	69
5.2 Περιφερειακές ευρωπαϊκές πλατείες.....	89
6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	99
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	105

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 2.2.1.1. : Κάτοψη της Αρχαίας Αγοράς.....	23
Εικόνα 2.2.1.2. : Οι κοινωνικές δραστηριότητες στην Αρχαία Αγορά.....	24
Εικόνα 2.2.2.1. : Το ρωμαϊκό Forum.....	25
Εικόνα 2.4.1. : Αεροφωτογραφία της πόλης Palma Nova.....	30
Εικόνα 3.4.1. : Εγκαταλελειμμένη πλατεία Χρυσούπολης , Καβάλα.....	46
Εικόνα 3.4.2. : Πεζόδρομος στο κέντρο της Αθήνας «εξυπηρετεί» καταστήματα και I.X.....	47
Εικόνα 3.4.3. : Καταστήματα καταλαμβάνουν το χώρο της Πλατείας Τριών Ναυάρχων στην Πάτρα.....	47
Εικόνα 3.4.4. : Προσαγωγές μεταναστών στα πλαίσια της επιχείρησης «Ξένιος Δίας».....	48
Εικόνα 3.4.5. : Αποκλεισμός Ιστορικού Κέντρου Αθηνών κατά τη διάρκεια διαδηλώσεων...48	
Εικόνα 4.1.1.1. : Mauerpark, Βερολίνο.....	52
Εικόνα 4.1.1.2. : Παραλία Βόλου, «Πεζούλια».....	53
Εικόνα 4.1.1.3. : Παραλία Βόλου, «Πεζούλια».....	54
Εικόνα 4.1.2.1. : Πικ-νικ σε πλατεία των Βρυξελλών.....	55
Εικόνα 4.1.2.2. : Placa dels Angels, Βαρκελώνη.....	56
Εικόνα 4.2.1. : Συγκέντρωση στην Πλατεία Συντάγματος.....	57
Εικόνα 4.2.2. : Διαδηλώσεις στην πλατεία Ταξίμ της Κωνσταντινούπολης.....	58
Εικόνα 4.3.1. : Άστεγος κοιμάται στην Πλατεία Συντάγματος.....	60
Εικόνα 4.4.1. : Τραπεζοκαθίσματα καταλαμβάνουν το χώρο της πλατείας Δικαστηρίων, Χανιά.....	62
Εικόνα 4.4.2. : Τραπεζοκαθίσματα καταλαμβάνουν χώρο στην πλατεία Αριστοτέλους, Θεσσαλονίκη.....	63
Εικόνα 4.5.1. : Η κόκκινη Πλατεία, Μόσχα.....	66

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Σχήμα 1.5. : Σχηματική απεικόνιση της θεωρίας του thirdspace.....	19
---	----

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΧΑΡΤΩΝ

Χάρτης 5.1.1. : Τοπογραφικό Πλατείας Kamppi.....	69
Χάρτης 5.1.2. : Τοπογραφικό Πλατείας Dvortsova ja Ploscad.....	70
Χάρτης 5.1.3. : Τοπογραφικό Κόκκινης Πλατείας.....	71
Χάρτης 5.1.4. : Τοπογραφικό Πλατείας Trafalgar.....	72
Χάρτης 5.1.5. : Τοπογραφικό Πλατείας Potsdamer.....	73
Χάρτης 5.1.6. : Τοπογραφικό Πλατείας Marienplatz.....	74
Χάρτης 5.1.7. : Τοπογραφικό Πλατείας Dam.....	75
Χάρτης 5.1.8. : Τοπογραφικό Πλατείας Rynek Glowny.....	76
Χάρτης 5.1.9. : Τοπογραφικό Place de la Comedie.....	77
Χάρτης 5.1.10. : Τοπογραφικό Πλατείας Vorosmarty Ter.....	78
Χάρτης 5.1.11. : Τοπογραφικό Πλατείας Primorsky Bulvar.....	79
Χάρτης 5.1.12. : Τοπογραφικό Πλατείας di Spagna.....	80
Χάρτης 5.1.13. : Τοπογραφικό Πλατείας Bahadourian.....	81
Χάρτης 5.1.14. : Τοπογραφικό Piazza Castello.....	82
Χάρτης 5.1.15. : Τοπογραφικό Piazza del Plebiscito.....	83
Χάρτης 5.1.16. : Τοπογραφικό Plaza Mayor, Madrid.....	84
Χάρτης 5.1.17. : Τοπογραφικό Πλατείας Puerta del Sol.....	85
Χάρτης 5.1.18. : Τοπογραφικό Plaza Mayor, Salamanca.....	86
Χάρτης 5.1.19. : Τοπογραφικό Πλατείας Συντάγματος, Αθήνα.....	87
Χάρτης 5.1.20. : Τοπογραφικό Πλατείας Αριστοτέλους, Θεσσαλονίκη.....	88
Χάρτης 5.2.1. : Τοπογραφικό Πλατείας Stortorget.....	89
Χάρτης 5.2.2. : Τοπογραφικό Πλατείας Victoria.....	90
Χάρτης 5.2.3. : Τοπογραφικό Πλατείας Oval Basin.....	91
Χάρτης 5.2.4. : Τοπογραφικό Πλατείας August Bebel.....	92
Χάρτης 5.2.5. : Τοπογραφικό Πλατείας Schouwburgplein.....	93
Χάρτης 5.2.6. : Τοπογραφικό Πλατείας De l' Agora.....	94
Χάρτης 5.2.7. : Τοπογραφικό Πλατείας Vendome.....	95
Χάρτης 5.2.8. : Τοπογραφικό Piazza del Sole.....	96
Χάρτης 5.2.9. : Τοπογραφικό Piazza Erminio Feretto.....	97
Χάρτης 5.2.10. : Τοπογραφικό Placa dels Angels.....	98

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

ΑΠΘ	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
ΔΠΘ	Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
ΕΜΠ	Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
ΙΤΕ	Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας
ΣΑΔΑΣ ΠΕΑ	Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών / Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων
ΤΕΕ	Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος
ΤΜΧΠΠΑ	Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
MIT	Massachusetts Institute of Technology

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στόχος και ερωτήματα της εργασίας

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί η ερμηνεία του νοηματικού περιεχομένου του δημόσιου χώρου. Ο δημόσιος χώρος αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του ευρύτερου «χώρου» που αντιλαμβανόμαστε, βιώνουμε και εξερευνούμε. Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας λοιπόν είναι να παρουσιάσει και να αναλύσει το ευρύ φάσμα των ερμηνειών που έχουν προσδοθεί στο δημόσιο χώρο τόσο για την καλύτερη αντίληψη από τους χρήστες του όσο και για την καλύτερη κατανόηση από τους σχεδιαστές του.

Πριν γίνει αναφορά σε δημόσιους χώρους και πλατείες, επιχειρείται μια εννοιολογική προσέγγιση του χώρου γενικότερα. Δεδομένων των ιδιαίτερα διαφοροποιημένων προσεγγίσεων που υπάρχουν σχετικά με την ερμηνεία, τη λειτουργία και την ανθρώπινη αντίληψη του χώρου περιγράφονται ορισμένες θεωρίες φιλοσόφων, κοινωνιολόγων, οικονομολόγων και άλλων επιστημόνων που έχουν δημιουργηθεί γύρω από αυτόν.

Απαραίτητη κρίθηκε η ιστορική αναδρομή του δημόσιου χώρου, στον ευρωπαϊκό χώρο, ώστε να γίνει σαφές το ιστορικό υπόβαθρο στο οποίο στηρίζονται οι σημερινές αντιλήψεις για αυτόν. Η ίδρυση των πρώτων οικισμών και η δημιουργία των πρώτων πόλεων σχετίζονται με την ίδρυση μιας αρχικής μορφής αγοράς η οποία συγκέντρωνε κυρίως ανταλλακτικές – εμπορικές λειτουργίες. Γύρω της άρχισε να δημιουργείται η πόλη. Στη συνέχεια στην αρχαία πόλη και συγκεκριμένα στην αρχαία Ελλάδα εμφανίζεται η Αγορά που αποτελεί το βασικό αρχέτυπο των σύγχρονων δημόσιων αστικών χώρων και ενσαρκώνει τις έννοιες της Δημοκρατίας και της συμμετοχής. Το Forum στην αρχαία Ρώμη έχει αντίστοιχες λειτουργίες αλλά περισσότερο μνημειακό χαρακτήρα. Στη μεσαιωνική πόλη υπάρχει ένας κεντρικός δημόσιος χώρος λειτουργικά ενσωματωμένος στη καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Στον χώρο αυτόν εγγράφονται η ανταλλακτική, η πολιτική και η θρησκευτική διαδικασία της κοινωνικής ζωής της πόλης. Η αναγεννησιακή πλατεία αποτελεί ένα χώρο μεγαλοπρέπειας και θεατρικότητας ο οποίος δεν είναι ενσωματωμένος στην καθημερινότητα των πολιτών. Τον 18ο αιώνα η εμπορική διαδικασία έχει εκδιωχθεί από τον κεντρικό δημόσιο χώρο

της πόλης, ο πληθυσμός αυξάνεται, οι κοινωνικές δομές αλλάζουν και η δημόσια ζωή δεν λαμβάνει χώρα στις πλατείες αλλά σε άλλους χώρους. Ο 19ος αιώνας συνδέεται με τη βιομηχανική επανάσταση. Οι σκληρές συνθήκες ζωής στις βιομηχανικές πόλεις σταδιακά οδηγούν σε μια νέα στάση του ανθρώπου στο δημόσιο χώρο: η παρατήρηση, η παθητικότητα και η αποστασιοποίηση που υιοθετεί ο άνθρωπος στο δημόσιο χώρο γίνονται σταδιακά, έως και τη σύγχρονη εποχή, ο κανόνας.

Επιχειρείται μια δυσδιάστατη ανάλυση της έννοιας του δημόσιου χώρου. Αρχικά αναλύεται ετυμολογικά διαχωρίζοντας τη γεωγραφική και πολεοδομική διάσταση που του προσδίδει η λέξη χώρος από την κοινωνική που του προσδίδει η λέξη δημόσιος. Πιο συγκεκριμένα περιγράφεται το νομικό πλαίσιο το οποίο τον διέπει καθώς επίσης και ο τρόπος με τον οποίο συλλαμβάνεται κάτω από ένα κοινωνικό πρίσμα, αν αναλογιστεί κανείς πως η λέξη δημόσιος που τον προσδιορίζει αφορά την κοινωνία. Επιπλέον, η ιδιότητα του ως δημόσιος και ελεύθερα προσβάσιμος σε όλους χώρος, οδήγησε στην ανάλυση του σε σχέση με τον ιδιωτικό χώρο και τις περιπτώσεις στις οποίες αυτοί οι δύο αλληλοσυγκρουόμενοι χώροι εμπλέκονται μεταξύ τους και μεταλλάσσονται.

Γίνεται σαφές πως ο δημόσιος χώρος αναφέρεται και συζητιέται κάθε φορά από διαφορετική σκοπιά, ενισχύοντας την άποψη ότι αποτελείται από πολλές και ξεχωριστές πτυχές. Αυτή η πολυδιάστατη υπόσταση που διαθέτει, μέσω των διαφορετικών χρηστών και την ποικιλία των αναγκών τους, οδήγησαν στη δημιουργία κατηγοριών ανάλογα με τις διαστάσεις που παίρνει για τις εκάστοτε λειτουργίες που εξυπηρετεί. Έτσι, δεδομένων των διαφορετικών ρόλων που ο δημόσιος αστικός χώρος έχει αναλάβει και το διαφορετικό αντίκτυπο που έχει στο κοινωνικό σύνολο κάθε φορά, προσεγγίζεται ως μέσο κοινωνικοποίησης, ως μέσο πολιτικής έκφρασης (ως βήμα), ως προϊόν, ως χώρος κατοικίας και ως φορέας συλλογικής και ατομικής μνήμης.

Η εργασία αυτή επικεντρώθηκε στο συγκεκριμένο θέμα ώστε να αναδειχτεί η ανάγκη να ληφθούν υπόψιν όλες εκείνες οι προσεγγίσεις (νομικές, κοινωνικές, πολιτικές, ανθρωπολογικές κτλ.) με τις οποίες γίνεται αντιληπτός ο δημόσιος χώρος. Επιπροσθέτως η καταγραφή των παραπάνω προσεγγίσεων καθώς επίσης και των λειτουργιών που εξυπηρετεί στην καθημερινότητα των ανθρώπων, συμπληρώνοντας η μια την άλλη, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως εργαλείο και υπόβαθρο για την

βαθύτερη κατανόηση και ορθή διαχείριση και διατήρηση του, αναλογιζόμενος κανείς τη σημασία του για την κοινωνική συνοχή και τις ανθρώπινες αλληλεπιδράσεις.

Δομή και μεθοδολογία της εργασίας

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει καθαρά θεωρητικό χαρακτήρα και για το λόγο αυτό δεν επιδιώκει να εφαρμόσει τα συμπεράσματά της σε μια περιοχή η οποία θα λειτουργούσε ως μελέτη περίπτωσης. Αντίθετα περιέχει θεωρίες, ερμηνείες, ορισμούς και ιστορικά στοιχεία τα οποία βοηθούν τον αναγνώστη για την καλύτερη δυνατή κατανόηση και σφαιρική άποψη επί του δημόσιου αστικού χώρου. Πέρα από την ανάλυση των εννοιών του χώρου, του δημόσιου και ιδιωτικού σε νομικό, κοινωνικοπολιτικό και οικονομικό επίπεδο και την ιστορική αναδρομή του δημόσιου χώρου, όπως προαναφέρθηκε, επιλέχθηκε η παράθεση παραδειγμάτων ευρωπαϊκών πλατειών. Οι συγκεκριμένες πλατείες οι οποίες αναδεικνύονται, επιλέχθηκαν με βάση συγκεκριμένα κριτήρια όπως: ο ρόλος της πλατείας στην κοινότητα, η μορφή και η σημερινή τους κατάσταση, οι επεμβάσεις που πραγματοποιήθηκαν σε αυτές, το μέγεθος της κοινωνικής αλληλεπίδρασης που προσφέρουν στους χρήστες της, τις δραστηριότητες που φιλοξενούν, καθώς και η συμβολή τους στην βελτίωση της εικόνας της πόλης. Επιπλέον περιγράφονται πληροφορίες για την ιστορία τους και την αρχιτεκτονική τους καθώς επίσης παρατίθενται χάρτες και χαρακτηριστικές τους φωτογραφίες. Τα συγκεκριμένα παραδείγματα αποτελούν ένα σημαντικό και ρεαλιστικό εργαλείο ώστε ο αναγνώστης να αντιληφθεί πλήρως το στόχο της εργασίας. Τέλος με την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τις ποικιλόμορφες προσεγγίσεις, την έννοια και τη λειτουργία του δημόσιου χώρου επιδιώκεται να αναδειχθεί η εξέχουσα σημασία του για τον άνθρωπο του 21^{ου} αιώνα καθώς επίσης και όλες οι απαραίτητες προϋποθέσεις για τη διασφάλιση των αναγκών που αυτός εξυπηρετεί.

1. ΑΝΤΙΑΛΗΠΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ.

Ο δημόσιος χώρος και οι πλατείες πιο συγκεκριμένα αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του ευρύτερου «χώρου» που αντιλαμβανόμαστε, βιώνουμε και κατοικούμε. Πριν γίνει αναφορά σε δημόσιους χώρους και πλατείες, επιχειρείται μια εννοιολογική προσέγγιση του χώρου γενικότερα. Δεδομένης της ποικιλομορφίας που υπάρχει σχετικά με την ερμηνεία, τη λειτουργία και την ανθρώπινη αντίληψη του χώρου είναι σημαντικό να παρουσιαστούν ορισμένες θεωρίες που έχουν δημιουργηθεί γύρω από αυτόν. Σε αυτό το πλαίσιο θα βασιστεί και το θεωρητικό υπόβαθρο της διπλωματικής εργασίας.

Ετυμολογικά και με βάση τη φιλοσοφία, η λέξη χώρος αποτελεί μια θεμελιώδη έννοια, παράλληλη με την έννοια του χρόνου, και ουσιαστικά ορίζει το πλαίσιο μέσα στο οποίο υπάρχουν όλα τα υλικά σώματα και μέσα στο οποίο καθορίζεται η θέση τους. Με βάση τον ορισμό που μας δίνεται από την επιστήμη της γεωμετρίας, ως χώρος ορίζεται το τρισδιάστατο σύστημα αναφοράς που χρησιμοποιείται για να προσδιοριστεί η θέση ενός σημείου (Τριανταφυλλίδης, 1988).

1.1. Η προσέγγιση του David Hume (Ντέιβιντ Χιουμ) σχετικά με το χώρο και την ανθρωπολογία.

Κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα διατυπώθηκαν δύο βασικές θεωρίες της ανθρώπινης αντιμετώπισης όσον αφορά το χώρο. Από τη μία η άποψη του Hume, η οποία τείνει να επικρατεί και σήμερα, συμπυκνώνεται στην έννοια του «εμπειριοκρατικού» χώρου. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στο έργο του «Πραγματεία για την ανθρώπινη φύση», το 1740, η ιδέα του χώρου μεταφέρεται στο πνεύμα μέσα από δυο αισθήσεις: την όραση και την αφή. Τίποτα δεν μπορεί ποτέ να παρουσιάζεται εκτεταμένο, αν δεν είναι ορατό η ψηλαφητό. Κατά την άποψή του δηλαδή, ο χώρος αποκαλύπτεται στον άνθρωπο από τις αισθήσεις του, είναι όρος και ορίζεται από τα αντικείμενα που ενυπάρχουν σε αυτόν, δηλαδή το αντικείμενο υποκειμενοποιείται (Hume, 1740).

1.2. Η θεωρία του Immanuel Kant (Εμμάνουελ Καντ).

Από την άλλη, ο Immanuel Kant, δέκα χρόνια αργότερα, διατύπωσε την ερμηνεία του χώρου ως πρίσμα πρόσληψης της πραγματικότητας. Κατά την άποψή του, ο χώρος υπάρχει από πάντα και ο άνθρωπος έχει την δυνατότητα να αντιληφθεί τα αντικείμενα επειδή ακριβώς υπάρχει ο χώρος. Ο χώρος δεν είναι όρος, αλλά όριο όπου, μέσα σε αυτόν, πραγματοποιούνται πάσης φύσεως διαδικασίες (Kant, 2006).

Ο χώρος δεν είναι εμπειρική έννοια, η οποία συνάγεται από εξωτερικές εμπειρίες. Θεωρεί πως απαραίτητη προϋπόθεση για την εξωτερίκευση των συναισθημάτων ενός ατόμου – προς οποιονδήποτε και οτιδήποτε πέρα από τον εαυτό του – αποτελεί η αντίληψη του χώρου ως βάση (Kant, 2006).

Επίσης ο χώρος είναι μία αναγκαία αντίληψη a priori, στην οποία βασίζονται όλες οι εξωτερικές εποπτείες. Δεν μπορεί ποτέ να φανταστεί κανείς πως δεν υπάρχει χώρος, αν και κανείς δεν φαντάζεται ότι δεν υπάρχει τίποτα απολύτως μέσα στο χώρο (Kant, 2006).

Επιπλέον σημειώνει και τη μοναδικότητα του αναφέροντας ότι, ο χώρος δεν αποτελεί συμπερασματική ή γενική έννοια για οποιεσδήποτε σχέσεις των πραγμάτων, αλλά μια καθαρή εποπτεία. Αυτό συμβαίνει γιατί κατ' αρχή μόνο έναν ενιαίο χώρο μπορεί να φανταστεί κανείς και όταν αναφέρεται κάποιος σε πολλούς χώρους δεν εννοεί τίποτα παραπάνω από τμήματα του ενός και του αυτού μοναδικού χώρου (Kant, 2006).

Τέλος ο χώρος νοείται σαν ένα άπειρο μέγεθος. Κατά μια έννοια δεν υπάρχει η δυνατότητα να νοηθεί σαν να περιείχε μέσα του ένα ατελείωτο πλήθος παραστάσεων και εν τούτοις ο χώρος νοείται έτσι. Επομένως η πρωταρχική ιδέα για το χώρο αποτελεί εποπτεία και όχι έννοια (Kant, 2006).

Οι δύο παραπάνω θεωρίες αποτελούν ένα διαλεκτικό ζεύγος ύπαρξης του χώρου, δηλαδή η ύπαρξη της μίας αποτελεί την προϋπόθεση για την ύπαρξη της άλλης. Η μαρξιστική προσέγγιση για την ύπαρξη του χώρου διατυπώνεται μετά από την σύγκρουση των δύο ερμηνειών του Hume και του Kant και περιγράφεται με την

ερμηνεία του χώρου ως η αντανάκλαση των κοινωνικών διαδικασιών και συγκρούσεων (Καπιτσίνης, Μικρώνη, Νάκου, 2009).

1.3 Η προσέγγιση του Karl Marx (Καρλ Μαρξ).

Βασική προοπτική της μαρξιστικής θεωρίας για την ανάλυση του χώρου αποτελεί η έννοια του καταμερισμού της εργασίας στα διάφορα στάδια εξέλιξης της διαδικασίας παραγωγής. Εφόσον είναι γνωστό ότι η βασική προοπτική της θεώρησης της ανθρώπινης κοινωνίας δεν είναι άλλη από την ανάλυση των διαδοχικών μορφών οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης στα διάφορα στάδια της εξέλιξης της ανθρωπότητας, αρκεί να δει κανείς σε ποιο τρόπο παραγωγής (mode de production) η χωρική οργάνωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων λαμβάνει ιδιαίτερη σημασία για την διαλεκτική αντίθεση παραγωγικών δυνάμεων και παραγωγικών σχέσεων (Marx, 1867).

Πάνω στη βασική προσέγγιση του Μαρξ για το κοινωνικο-οικονομικό σύστημα, αποτυπώνεται τελικά και η προσέγγιση του για τον χώρο. Δηλαδή, όπως η δημιουργία του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος αποτελεί το προϊόν των κοινωνικών συγκρούσεων και της πάλης των τάξεων έτσι και χώρος, ως η αντανάκλαση της ίδιας της κοινωνικής πραγματικότητας, είναι ο καθρέφτης των κοινωνικών συγκρούσεων και της ταξικής πάλης αλλά και ταυτόχρονα το όριο μέσα στο οποίο πραγματοποιούνται αυτές. Απόρροια της ερμηνείας αυτής είναι η μετατροπή του χώρου σε κεφάλαιο, σε εμπόρευμα και σε απαραίτητο συστατικό της παραγωγικής διαδικασίας (Marx, 1867).

Ο χώρος προσεγγίζεται, στα όρια της παραγωγικής διαδικασίας, της εκμετάλλευσης και της προσπάθειας απόσπασης υπεραξίας και μεγιστοποίησης του κέρδους, ως ο χρόνος μεταφοράς των εμπορευμάτων, δηλαδή ως κόστος (από την άλλη πλευρά ο χρόνος για τον Μαρξ είναι ο χώρος για την ανάπτυξη των διανοητικών ικανοτήτων, χαρισμάτων και δεξιοτεχνιών). Στη βάση αυτού, γίνεται προσπάθεια μείωσης έως και καταστροφής του χώρου, δηλαδή μείωσης του χρόνου μεταφοράς που σημαίνει μείωση του κόστους. Το καπιταλιστικό σύστημα στηρίζεται στην εκμετάλλευση των εργαζομένων από τους ιδιοκτήτες των παραγωγικών μέσων, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνεται και η γη, και την απόσπαση υπεραξίας από την εργασία και την

εκμετάλλευση αυτή προς όφελος των ιδιοκτητών των μέσων παραγωγής. Έτσι στο βωμό της προσπάθειας απόσπασης όσο το δυνατόν μεγαλύτερης υπεραξίας και κέρδους θυσιάζεται προς εκμετάλλευση κάθε ύλη από τον άνθρωπο έως τα φυσικά υλικά στα οποία συμπεριλαμβάνεται και ο χώρος. Ο χώρος πλέον αντιμετωπίζεται σαν ένα υλικό εκμεταλλεύσιμο με αποτέλεσμα να καταναλώνεται προς όφελος των λίγων. Ο χώρος με την υλική του υπόσταση που χρησιμοποιείται στην παραγωγική διαδικασία αλλοτριώνεται από τον άνθρωπο και σε πολλές περιπτώσεις ο χώρος και ο εργαζόμενος σε αυτόν αποξενώνονται και αποτελούν εντελώς ξεχωριστές οντότητες. Από την άλλη ο χώρος αντιμετωπίζεται σαν μέσο παραγωγής που συμβάλει καθοριστικά και όχι πρωταρχικά στην παραγωγική διαδικασία και έτσι καταλήγει να είναι ο χρόνος μεταφοράς των εμπορευμάτων και να συμπεριλαμβάνεται στο κόστος της παραγωγής (Marx, 1867).

Στην προσπάθεια συνεχούς μείωσης του κόστους παραγωγής γίνεται προσπάθεια και για την μείωση του χρόνου μεταφοράς των εμπορευμάτων, άρα μείωσης έως και καταστροφής του χώρου ώστε να μηδενιστεί το κόστος σε ένα τέλειο σύστημα. Στη προσπάθεια ανάπτυξης της παραγωγικής διαδικασίας και της εκμετάλλευσης, ένας οριοθετημένος χώρος (π.χ. ένα κράτος ή μία εθνική οικονομία) αποτελεί εμπόδιο. Στη βάση αυτού, το ισχύον παραγωγικό σύστημα τείνει στην εξάπλωση του εκτός του οριοθετημένου χώρου. Σε κλίμακα κράτους η τάση αυτή οδηγεί στην υπέρβαση των κρατικών ορίων με την δημιουργία αποικιών μέσω ιμπεριαλιστικών πολέμων (Marx, 1867).

Από την άλλη ο χώρος έχει μετατραπεί σε παραγωγικό μέσο αλλά και σε τίτλο ιδιοκτησίας ταυτόχρονα. Ο χώρος για τον κάθε ιδιοκτήτη ή εργαζόμενο έχει διαφορετικό χαρακτήρα ανάλογα με τον κλάδο (το χωράφι για τον αγρότη και τον γαιοκτήμονα, το εργοστάσιο για τον εργάτη στη βιομηχανία και το διευθυντικό στέλεχος για παράδειγμα) αλλά για όλους αποτελεί το μέρος όπου συντελείται από την μία η οικονομική διαδικασία και όπου ξεδιπλώνεται η κοινωνική ζωή του ανθρώπου από την άλλη. Ο χώρος, τέλος, είναι το μεγάλο εργαστήρι, το οπλοστάσιο που παρέχει τόσο τα μέσα όσο και τα υλικά της εργασίας, καθώς επίσης και την έδρα, την βάση της κάθε φυλετικής κοινότητας (Marx, 1867).

1.4. Η Θεωρία του Henri Lefebvre (Ανρί Λεφέβρ).

Η εξέλιξη της θεωρίας του Μαρξ στον 20ο αιώνα διατυπώνεται και αναλύεται περαιτέρω από τον Henri Lefebvre. Στο βιβλίο του «Δικαίωμα στην πόλη: Χώρος και πολιτική», παραθέτει μέσα από την παρουσίαση των διατυπωμένων προσεγγίσεων όσον αφορά τον χώρο και την δική του άποψη. Αρχικά, αναφέρει πως υπάρχουν πολλές μέθοδοι, προσεγγίσεις πάνω στο χώρο και αυτό, σε διαφορετικά επίπεδα σκέψης και τμήματα της αντικειμενικής πραγματικότητας π.χ. βιότοπος, αισθητός χώρος, περιβάλλον κ.α. Θεωρεί πως η καλύτερη μέθοδος δεν είναι να θέσεις εξ' αρχής ένα σύστημα και μία λογική (π.χ. καπιταλιστικό σύστημα) και εν συνεχεία να εξάγεις τις συνέπειες αυτής της προϋπόθεσης, εφόσον θα καταλήξεις σε μία κρυμμένη ταυτολογία. Αντιθέτως, υποστηρίζει πως αν υπάρχει ένα σύστημα θα πρέπει να το ανακαλύψουμε και να το αναδείξουμε, καταλήγοντας και όχι ξεκινώντας από αυτό (Lefebvre, 1974).

Επιπλέον, αν υπάρχει κάπου μία λογική και μάλιστα μία συγκεκριμένη λογική μίας στρατηγικής, πρέπει επίσης να την ανακαλύψουμε και να την εξειδικεύσουμε, καθώς διαφέρει από άλλες συγκεκριμένες λογικές. Όλα τα παραπάνω αναλύονται στη βάση της άμεσης συνάφειας του χώρου με το σύστημα: ο χώρος έχει έναν αποφασιστικό ρόλο ή λειτουργία μέσα στο συγκρότημα μίας συνολικότητας, μίας λογικής, ενός συστήματος. Επομένως δεν μπορεί κανείς να τον εξάγει από αυτό το σύστημα από αυτή τη λογική και τη συνολικότητα. Αντιθέτως πρέπει να αναδειχθεί η λειτουργία του μέσα σε αυτή τη πρακτική και στρατηγική κατεύθυνση (Lefebvre , 1974).

Στο ζήτημα της προβληματικής του χώρου και στο βιβλίο του «Παραγωγή του χώρου», το 1974, ο Lefebvre ανέπτυξε τους εξής άξονες και αντίστοιχα ερωτήματα: α) Ποιος είναι ο θεωρητικός κορμός της έννοιας του χώρου: ποια η σχέση μεταξύ πνευματικού χώρου (αντιληπτού, κατανοητού, αναπαρα- στημένου) και του κοινωνικού χώρου (κατασκευασμένου, παραγμένου, προβλημέ- νου, κυρίως, δηλαδή του αστικού χώρου); β) Πώς εκτίθεται ο χώρος αναπαραστημένος, κατασκευασμένος και επεξεργασμένος μέσα στη κοινωνική, οικονομική, πολιτική ή αστική πρακτική; Πού και πότε ενεργεί η αντίληψη του χώρου; Πότε είναι αποτελεσματική και μέσα σε ποιά όρια; Θεωρεί ότι στα πλαίσια της προβληματικής του βιωμένου χώρου, η προβληματική του χώρου

ανήκει στην θεωρία και επιστήμη του αστικού και κατά συνέπεια σε μία πιο πλατιά προβληματική που αφορά την κοινωνία ως σύνολο (Lefebvre, 1974) .

Η βάση της θεωρίας του στηρίζεται στην τριαδική ή ασύμμετρη διαλεκτική σχέση αντίληψης του χώρου που αποτελείται από το φυσικό (physical space), το νοητικό (mental space), και τον κοινωνικό (social space) χώρο. Επιπλέον αναπτύσσει και τη διαλεκτική του χώρου, με στόχο τη μελέτη και το σχεδιασμό αυτού, με βάση τους τρεις διαλεκτικά συνδεδεμένους ορισμούς του χώρου: **Spatial practice** (Χωρικές πρακτικές), **Representations of space** (Αναπαραστάσεις του χώρου) και **Representational spaces** (Χώρους αναπαράστασης). Η πρώτη συνιστώσα αφορά τα κοινωνικά υποκείμενα που εκφράζονται στον αναπαραστατικό χώρο και βρίσκονται σε σύγκρουση ή και συναλλαγή, η δεύτερη την σύλληψή του, δηλαδή το πώς θα τον ήθελε κάποιος πριν την πραγματοποίηση του (π.χ. αρχιτεκτονικό σχέδιο-αρχιτέκτονες) και η τελευταία αναφέρεται στη σκέψη η οποία έχει υλοποιηθεί, δηλαδή στον βιωματικό χώρο, το χώρο που ζούμε. Για τον Lefebvre υπάρχουν τρία είδη του χώρου: ο ουδέτερος χώρος – ο σημαίων μη-χώρος – που αποτελεί προϊόν της νεοκαπιταλιστικής κοινωνίας, ο σχετικός χώρος όπως για παράδειγμα ο κοινοβιακός χώρος ή η πρωτόγονη κοινωνία και ο απόλυτος χώρος δηλαδή ο απολυταρχικός χώρος όπου υπάρχει πλήρης έλεγχος (Lefebvre, 1974).

Στη μεθοδολογική του προσέγγιση πάνω στο χώρο παρουσιάζει μία σειρά από υποθέσεις που συνοψίζονται στις εξής: **i)** Βάσει της επιστήμης και της φιλοσοφίας, ο χώρος είναι διαυγής, καθαρός και σαφής. Αποτελεί απόλυτη ιδέα ως ένας πλατωνικός αριθμός. Είναι οπτικός και κατά συνέπεια σχεδιασμένος, θεαματικός και εκ των υστέρων γεμίζει με πράγματα, κατοίκους και «χρήστες». Συνδέει το κοινωνικό με το πνευματικό, το θεωρητικό με το πρακτικό και το ιδεατό με το πραγματικό (Lefebvre, 1974). **ii)** Ο χώρος αποτελεί προϊόν της κοινωνίας: ο χώρος προκύπτει από την εργασία και τον καταμερισμό της εργασίας (κοινωνικός χώρος). Είναι, επομένως, ο γενικός τύπος των παραγμένων αντικειμένων, το πραγματοποιημένο, αντικειμενικοποιημένο - άρα «λειτουργικό» - σύνολο πραγμάτων που τον καταλαμβάνουν και των υποσυνόλων τους. Αποτελεί λοιπόν αντικείμενο ή μάλλον την αντικειμενοποίηση του κοινωνικού και κατά συνέπεια και του πνευματικού (Lefebvre, 1974). **iii)** Ο χώρος δεν αποτελεί ούτε σημείο έναρξης (πρώτη υπόθεση) αλλά και ούτε σημείο άφιξης (δεύτερη υπόθεση) αλλά ένα ενδιάμεσο σημείο, δηλαδή ένα μέσο και ένα όργανο, ένα

περιβάλλον και μία μεσολάβηση. Αποτελεί ένα πολιτικό εργαλείο, ένα μέσο στα χέρια κάποιου, ατομικό (π.χ. εξουσία – κράτος ή αστική τάξη) ή συλλογικό (π.χ. τεχνοκράτες). Είναι ταυτόχρονα ιδεολογικός χώρος εφόσον είναι πολιτικός και γνωστικός, άρα λογικός και λειτουργικός αφού η λειτουργία συνεπάγεται με τον προγραμματισμό και τη στρατηγική (π.χ. νεοκαπιταλιστικό σύστημα). Είναι ο χώρος που συνδέεται άμεσα με την έννοια της κατανάλωσης και την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης, δηλαδή των συνθηκών της παραγωγικής εργασίας αντίστοιχα (Lefebvre, 1974). iv) Ο χώρος δεν μπορεί να προσεγγισθεί ως ένα προϊόν, αντικείμενο, πράγμα ή και εμπόρευμα σαν όλα τα υπόλοιπα. Είναι ουσιαστικά ο τόπος της αναπαραγωγής των παραγωγικών (κοινωνικών) σχέσεων. Πρόκειται για έναν χώρο που είναι συγχρόνως αφηρημένος και συγκεκριμένος, ομογενής και εξαρθρωμένος, τον οποίο συναντάει κανείς στις νέες πόλεις, στη ζωγραφική και γλυπτική, στην αρχιτεκτονική και επίσης στη γνώση. Είναι συγχρόνως διαχωρισμένος και ενοποιημένος π.χ. χώρος διακοπών – παραγωγική διαδικασία, κατανάλωση (Lefebvre, 1974).

Ο Lefebvre αντιλαμβάνεται το χώρο ως ένα παραγόμενο προϊόν (εμπόρευμα) η κατανάλωση του οποίου αποτελεί και στοιχείο της παραγωγής του. Υποστηρίζει ουσιαστικά τη τελευταία υπόθεση τοποθετούμενος, επιπλέον, στη συσχέτιση του χώρου και της λογικής αλλά και των αντιφάσεων του χώρου. Από τη μία, θεωρεί πως ο χώρος, αυτή τη στιγμή, δεν έχει μία εσωτερική και καθαρή λογική αλλά είναι ένα σχήμα, άλλοτε κοινό και άλλοτε κομματιασμένο, το οποίο χρησιμοποιεί η αστική κοινωνία στην προσπάθειά της να συγκροτηθεί σε σύστημα και να φτάσει στην συνοχή, μπερδεύοντας τις αντιφάσεις της μαζί με τις αντιφάσεις του ίδιου του χώρου. Έτσι δεν υπάρχει απόλυτος χώρος – άδειος ή γεμάτος – με βάση τη πρώτη υπόθεση, αλλά ούτε και απλή παραγωγή χώρου με κοινωνικά χαρακτηριστικά (Lefebvre, 1974).

Τέλος αντιλαμβάνεται κανείς ότι υπάρχουν οι αντιφάσεις μέσα στον χώρο πέρα από την προσπάθεια που γίνεται ώστε αυτές να κρυφτούν ή να μεταμφιεστούν. Το «πραγματικό» βρίσκεται στο τέλος και όχι στην αρχή ενώ η κοινωνία δεν υπακούει σε κάποια λογική αλλά τείνει προς αυτήν. Οι αντιφάσεις του χώρου προέρχονται από το πρακτικό και κοινωνικό του περιεχόμενο και ειδικά από το καπιταλιστικό περιεχόμενο. Ο χώρος της καπιταλιστικής κοινωνίας ενώ προσπαθεί να είναι εκλογικευμένος, πρακτικά παρουσιάζεται εμπορευματοποιημένος, περιτειχισμένος (διαχωρισμένος) και

πουλημένος σε κομμάτια. Έτσι καταλήγει να είναι συνολικός και διαλυμένος ταυτόχρονα (Lefebvre, 1974).

1.5. Λοιπές προσεγγίσεις του χώρου.

Πολεοδόμοι και αρχιτέκτονες αντιμετωπίζουν την παραγωγή του χώρου ως ένα ζήτημα που εμπεριέχει τη δημιουργία μορφής. Σε κάθε πτυχή της ανθρώπινης δραστηριότητας υπάρχει ο προσδιορισμός της έννοιας της μορφής καθώς και η ερμηνεία της. Ο χώρος μπορεί να χαρακτηριστεί λοιπόν ως ένα σύνολο υλικών μορφών που καθορίζεται από την ανθρώπινη δραστηριότητα αλλά ταυτόχρονα την καθορίζει, καθώς αποτελεί το πεδίο δράσης αυτής. Μέσα από την ανθρώπινη δράση ο χρήστης αντιλαμβάνεται το χώρο και του αποδίδει νόημα είτε ατομικά είτε συλλογικά. (Στεφάνου & Στεφάνου, 1999)

Σημείο αναφοράς αποτελεί η μορφή που διαθέτει ο χώρος, μια συλλογική δομή για τον εκάστοτε χρήστη, την οποία επεξεργάζεται ανάλογα με το αντίκρισμα που έχει πάνω του. Οι ατομικές ερμηνείες δίνουν νόημα στη συλλογική δομή του χώρου, μέσω της χρήσης. Η πολλαπλότητα στην ερμηνεία της μορφής, είναι αυτή που την κάνει ευέλικτη σε διαφορετικές χρήσεις και συνεπώς πιο άμεσα οικειοποιήσιμη από περισσότερους χρήστες. (Στεφάνου & Στεφάνου, 1999)

Με βάση τον Canter, μία σημαντική παρατήρηση για τους χώρους είναι ότι αποτελούν «κοινές» απόψεις εμπειρίας, με την έννοια ότι οι χώροι είναι συστατικά των αντιληπτικών μας συστημάτων που αντλούν την εγκυρότητά τους από την ομοιότητα τους με αυτά των άλλων ανθρώπων που έχουν την εμπειρία των ίδιων χώρων. Με τον τρόπο αυτό, οι χώροι είναι δυνατόν να αποτελούν μέρος δημόσιας συνδιαλλαγής και αίσθησης, ενώ ταυτόχρονα είναι συστατικά ατομικών/προσωπικών αντιληπτικών συστημάτων. (Canter, 1977)

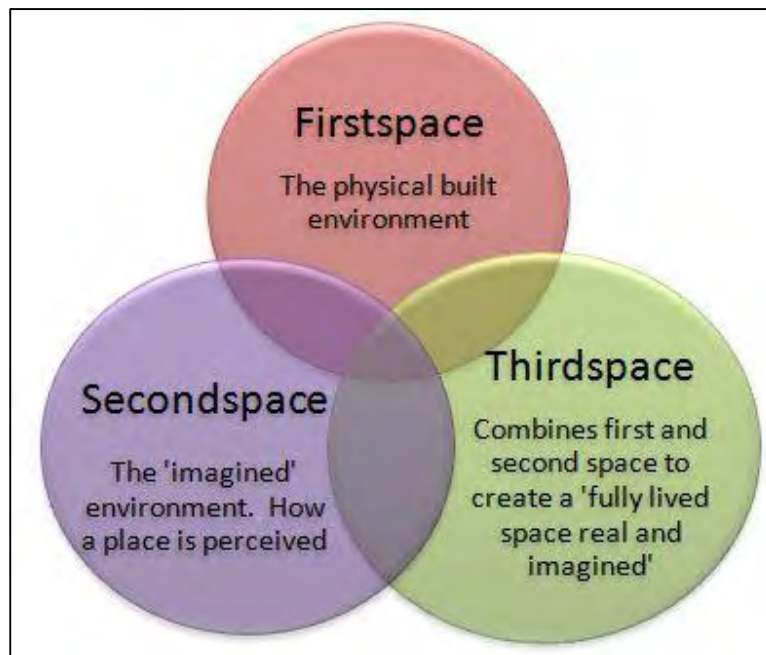
Η αλληλεπίδραση της κοινωνίας με το χώρο όμως δεν λειτουργεί ντετερμινιστικά. Αποτελεί μια διαδικασία διαλεκτική, δυναμική, απρόβλεπτη και γεμάτη αντιφάσεις. Ο χώρος δεν αποτελεί μία «επίπεδη» επιφάνεια. Είναι από την ίδια του τη φύση γεμάτος δύναμη και συμβολισμό, ένα πολύπλοκο δίκτυο από σχέσεις κυριαρχίας, υποταγής,

αλληλεγγύης και συνεργασίας, ένα είδος γεωμετρίας δυνάμεων. Στην ανθρωπολογία του χώρου και τη γεωγραφία, καθώς και πιο πρόσφατα στην αρχιτεκτονική θεωρία, χρησιμοποιούνται οι έννοιες της χρήσης και της αναπαράστασης των σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων (Massey 1994: 265,266). Επίσης με βάση τον Borden, ο χώρος γίνεται αντιληπτός, όχι ως αντικείμενο, αλλά ως σχέση ανάμεσα σε πράγματα, επί μέρους χώρους, άτομα και ιδέες (Borden, 1996).

Ο χώρος ως έννοια και γεωγραφική πρακτική είναι πολυδιάστατος. Οι τρόποι πρόσληψης του είναι πολλαπλοί, συγκρουόμενοι και αντιθετικοί εξυπηρετώντας ή υπονομεύοντας το υφιστάμενο πλέγμα εξουσιών. Η ανάλυση μιας πτυχής του χώρου, ενός τοπίου ας πούμε, εξαρτάται από τον τρόπο, τη σκοπιά και το μέσον δια του οποίου κάποιος το αναγνωρίζει, το βλέπει, το παρατηρεί και το αξιολογεί. Διαφορετικά το βλέπει ο τουρίστας, διαφορετικά ο μετανάστης και διαφορετικά ο επιχειρηματίας. Διαφορετικά μια γυναίκα από τις Φιλιππίνες που καθαρίζει σπίτια, και διαφορετικά ένας λευκός άντρας των βορείων προαστίων που έχει το δικηγορικό του γραφείο στο Κολωνάκι (Γκουγκούνης, 2013). Αυτή η διαπίστωση αναλύεται λεπτομερώς σε επόμενο κεφάλαιο.

Ο χώρος έχει τη δυνατότητα να έχει αντιφάσεις στην καθημερινότητα μας. Μπορεί να είναι ταυτόχρονα τόσο αντικειμενικός όσο και υποκειμενικός, όπως επίσης και υλικός και μεταφορικός αλλά και ένα μέσο και αποτέλεσμα της κοινωνικής ζωής. Αυτή η συγκεκριμένη διαπίστωση γίνεται καλύτερα αντιληπτή μέσω της θεωρίας του Soja για το *thirdspace*. Με βάση αυτή τη θεωρία όσοι βιώνουν τον χώρο εμπλέκονται σε τρία πεδία. Το πρώτο πεδίο είναι το φυσικό, το οποίο αποτελεί το φυσικά δομημένο περιβάλλον. Το δεύτερο είναι το νοερό πεδίο συμπεριλαμβανομένου της λογικής, δηλαδή ο αντιληπτός χώρος. Τέλος το τρίτο είναι το κοινωνικό πεδίο το οποίο ουσιαστικά αποτελείται από τα δυο προηγούμενα πεδία, το νοερό και το φυσικό. Αυτά εξυπηρετούν το κοινωνικό με αποτέλεσμα ο κοινωνικός χώρος να καθίσταται τόσο διασπάσιμος όσο και ευδιάκριτος. Ο συγκεκριμένος αυτός χώρος αποτελεί το λεγόμενο *thirdspace*. Ουσιαστικά εξασφαλίζει τις έννοιες τις οποίες ο Lefebvre συνεχώς αποδίδει στον κοινωνικό χώρο. Συνθέτει έναν χώρο ο οποίος συντίθεται από τους άλλους δύο (φυσικό και πνευματικό) αποτελώντας όμως μία υπέρβαση όλων των χώρων (Soja, 1996).

Σχήμα 1.5. : Σχηματική απεικόνιση της θεωρίας του thirdspace

Πηγή: Soja (1966)

2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ.

Σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια ιστορικής αναδρομής του δημόσιου αστικού τοπίου και κατ' επέκταση του δημόσιου χώρου που διαθέτει, από τους πρώτους κοινόχρηστους χώρους που εμφανίστηκαν σύμφωνα με ιστορικά στοιχεία στην εποχή του Χαλκού και φτάνει μέχρι την σύγχρονη εποχή. Με βάση τα λεγόμενα του Παπαγρηγορίου, η εξέλιξη του δημόσιου αστικού χώρου ταυτίζεται με αυτήν της πόλης επομένως παρουσιάζονται όλοι εκείνοι οι ιστορικοί σταθμοί στους οποίους ο δημόσιος χώρος εξελισσόταν και διαμορφωνόταν παράλληλα με αυτήν. Παρατίθενται ιστορικά στοιχεία εξέλιξης του δημόσιου χώρου και ειδικότερα της πλατείας, που αναφέρονται κατά κύριο λόγο στον ευρωπαϊκό χώρο. Σκοπός του κεφαλαίου είναι η κατανόηση και αντίληψη του ρόλου τον οποίο διαδραμάτιζε ο δημόσιος χώρος στην πόλη όσο αυτή εξελισσόταν. (Παπαγρηγορίου, 2009)

2.1. Οι πρώτες μορφές δημόσιου χώρου, Εποχή του Χαλκού (2600 π.Χ. – 1100 π.Χ.).

Χιλιάδες χρόνια προ Χριστού ιδρύθηκαν οι πρώτοι οικισμοί και πιο συγκεκριμένα στην εποχή του Χαλκού, γεγονός το οποίο συνδέεται με την εγκατάλειψη της νομαδικής ζωής. Η ενασχόληση του ανθρώπου με τη γεωργία και την κτηνοτροφία είχε ως αποτέλεσμα τη μόνιμη εγκατάσταση σε ένα μέρος, με αποτέλεσμα να δίνεται η δυνατότητα να ισχυροποιηθεί η κοινωνική οργάνωση και η κατανομή εξουσιών και εργασιών, μεταξύ των μελών των πρώτων οικισμών (Παπαγρηγορίου, 2009).

Αρχικά οι άνθρωποι ζούσαν σε διάσπαρτες κατοικίες μέσα χώρο και ήταν οργανωμένοι σε κλειστές οικογενειακές ομάδες που παρήγαγαν τα απαραίτητα προϊόντα για την εξασφάλιση της επιβίωσης τους. Σταδιακά μεταξύ αυτών των οικογενειακών ομάδων άρχισαν να αναπτύσσονται εμπορικοί δεσμοί μέσω της ανταλλαγής των προϊόντων τους (Δεσποτόπουλος, 1997).

Η επακόλουθη ισχυροποίηση των κατοικιών, όπως χαρακτηριστικά τους αναφέρει ο Δεσποτόπουλος, η αύξηση της παραγωγικής διαδικασίας και η δημιουργία πλεονάσματος εντείνει την ανταλλακτική διαδικασία. Τώρα πια η παραγωγή

διαχωρίζεται από την κάλυψη των ίδιων των αναγκών και προκύπτει μια πρώτη μορφή «οικιακής οικονομίας». Στη συνέχεια οι άνθρωποι αρχίζουν να συναντιούνται σε έναν χώρο για να ανταλλάσσουν τα προϊόντα τους. Ο χώρος αυτός είναι ανοικτός, αλλά οριοθετείται και καθορίζεται γεωμετρικά σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον, με ένα ορθογώνιο τοίχο τον οποίο περιβάλλει (Benevolo, 1997).

Για την κάλυψη των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ των κατοικιών, δημιουργείται η πρώτη υπαίθρια μορφή δημόσιου χώρου, η αρχική «Αγορά», η οποία αποτελεί και τον πυρήνα της υποτυπώδους πόλης η οποία αρχίζει να δημιουργείται. Ο δημόσιος αυτός χώρος αποτελεί μόνιμο σημείο συνάντησης όχι μόνο για τη διεξαγωγή του εμπορίου, αλλά και για την εκδήλωση λατρευτικών συνηθειών. Σύμφωνα με τον Δεσποτόπουλο, εδώ δημιουργήθηκε η σχέση ανθρώπου προς άνθρωπο, η αναγκαιότητα δημοσιοποίησης των συμβάντων και έτσι η αρχή του κοινωνικού και ιδεολογικού βίου (Δεσποτόπουλος, 1997).

Εν συνεχεία η εξέλιξη στην ανταλλαγή των προϊόντων, είτε γεωργικών είτε χειροτεχνικών, οδηγεί στην εξέλιξη και την πυκνώση των διαπροσωπικών επαφών. Γίνεται αντιληπτό ότι καθώς αυξάνονται οι μετακινήσεις και ο χρόνος παραμονής στην «Αγορά», χτίζονται σχέσεις εμπιστοσύνης, κοινών ενδιαφερόντων και συμφερόντων. Οι άνθρωποι δεν έχουν πια λόγους να ζουν απομονωμένοι μέσα στην αχανή φύση, στα στενά οικογενειακά όρια, αρχίζουν σταδιακά και εγκαθίστανται γύρω από την άδεια αυτή, εμπορική, πλατεία (Σαρηγιάννης, 1985).

Το ιδιαίτερα σημαντικό αυτό ιστορικό γεγονός σηματοδοτεί το πρώτο στάδιο της δημιουργίας της πόλης και κατ' επέκταση της πλατείας. Πρόκειται για την δημιουργία του πρώτου συν-οικισμού, όρος ο οποίος «σημαίνει την πρόθεση και την ελεύθερη απόφαση του ανθρώπου να ζει φυσικά, πολιτικά, οικονομικά, πνευματικά και έννομα σε κοινωνία, καθώς επίσης και να αναγνωρίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που συνεπάγεται η δημιουργία της κοινωνίας» (Δεσποτόπουλος, 1997).

Η ανάπτυξη εμπορικών σχέσεων μεταξύ γειτονικών συνοικισμών οδηγεί στη συνέχεια στην ένωση τους. Ένα περίπλοκο κοινωνικό και οικονομικό σύστημα αναπτύσσεται σταδιακά, οδηγώντας με την πάροδο του χρόνου στη δημιουργία των πρώτων πόλεων. Στους συνοικισμούς αυτούς συχνά κέντρο δεν αποτελεί ένας ελεύθερος κοινόχρηστος

χώρος, αλλά οι κατοικίες των μελών αναπτύσσονται γύρω από την κατοικία ενός άρχοντα, ο οποίος συγκεντρώνει όλες τις διοικητικές και θρησκευτικές εξουσίες. Στην περίπτωση αυτή δεν προκύπτει η Αγορά ούτε ο συνοικισμός που προέρχονται από την αυθόρμητη και ελεύθερη βούληση των ανθρώπων για κοινό βίο. Τέτοια παραδείγματα συναντώνται στον ασσυριακό, βαβυλωνιακό και μινωικό πολιτισμό αλλά μπορούν, με άλλη μορφή, να συμβούν σε όλες τις εποχές όταν κάποια δύναμη παρεμβαίνει συνεχώς και συγκεντρώνει όλες τις εξουσίες (Παπαγρηγορίου, 2009).

Έτσι λοιπόν όπου ο καταμερισμός των εργασιών ξεφεύγει από τα όρια της γεωργίας και της κτηνοτροφίας, η κατοικία ή η ομάδα οικιών η οποία εκμεταλλεύεται το παραγωγικό πλεόνασμα, και το εμπορεύεται για δικό της όφελος και όχι συλλογικά, ολόκληρου του γένους, επιβάλλεται διοικητικά, οικονομικά και πολιτιστικά στους γύρω, άλλοτε ισότιμους, οίκους. Εμφανίζεται, λοιπόν, το πρωταρχικό στάδιο της αστικοποίησης. Η διαδικασία αυτή πραγματοποιείται από την αρχή έως τα μέσα της 2ης χιλιετίας π.Χ. (Σαρηγιάννης, 1985).

Επομένως η γένεση της πλατείας ταυτίζεται με την εμφάνιση της πρωταρχικής μορφής πόλης, κατά τους προϊστορικούς χρόνους. Σύμφωνα με τον Ισπανό φιλόσοφο Gasset στις πρωτόγονες κοινωνίες, όταν δεν υπήρχαν ούτε πόλεις ούτε χωριά, οι άνθρωποι επέλεγαν ορισμένους χώρους για να μεταφέρουν τα προϊόντα τους και στη συνέχεια να τα ανταλλάξουν μεταξύ τους. Σιγά σιγά εκείνοι οι χώροι περιφράχτηκαν και στη συνέχεια άρχισαν ορισμένοι να εγκαθίστανται μόνιμα γύρω από αυτούς. Έτσι λοιπόν ξεκίνησαν να φτιάχνονται οι πρώτες πόλεις αλλά και ο κεντρικός ελεύθερος χώρος της ανταλλαγής ή της αγοράς (Gasset, 1930).

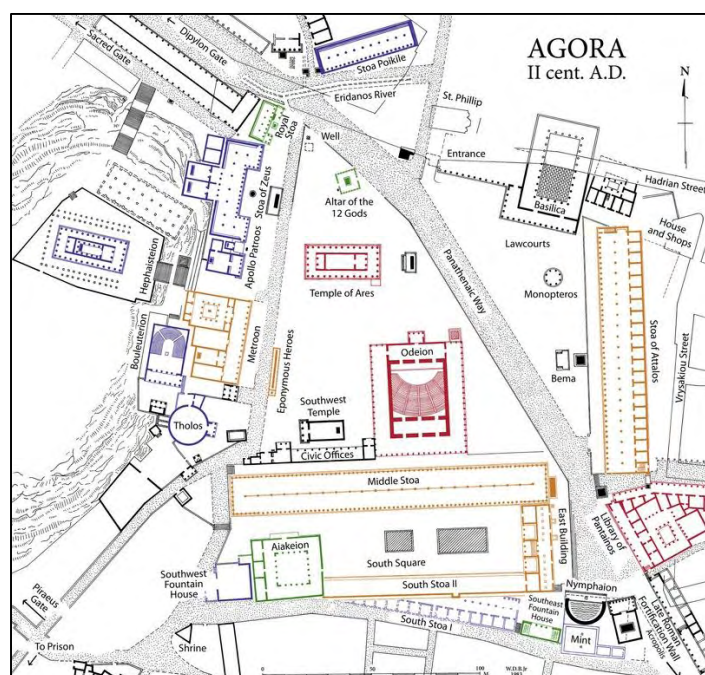
Εν κατακλείδι, μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι αυτοί οι προϊστορικοί πληθυσμοί έθεσαν τα θεμέλια για μια σπουδαία καινοτομία της ανθρωπότητας, αυτή της δημιουργίας μίας κεντρικής πλατείας και γύρω από αυτή μια πόλη η οποία περιβάλλεται από την ύπαιθρο. Πιο συγκεκριμένα, η ύπαρξη της πόλης ξεκινά με την ύπαρξη ενός «κενού» χώρου. Η δημιουργία της αγοράς και της πλατείας αποτελεί ένα μέσο για τον καθορισμό και την νοηματοδότηση αυτού του «κενού» χώρου. Ως εκ τούτου, πόλη δίχως κεντρική πλατεία ή αγορά δεν είναι πόλη (Gasset, 1930 : κεφάλαιο 13, σελ. 72) .

2.2. Η Αρχαία «Αγορά», 500 π.Χ. – 476 μ.Χ.

2.2.1. Η ελληνική Αγορά.

Σταθμός στην ιστορική εξέλιξη της πόλης και κατ' επέκταση των δημόσιων χώρων, από πολλούς μελετητές, χαρακτηρίζεται η Αρχαία Ελληνική Αγορά. Η Αγορά αποτελεί το δημόσιο αστικό χώρο της κλασικής πόλης, (479-336 π. Χ.), όπου ο πολίτης συμμετείχε στη δημόσια ζωή μέσα από την ομιλία και την πράξη του. η Αγορά δεν αποτελούσε απλά ένα αστικό κέντρο, αλλά ενσάρκωνε το ουσιαστικότερο στοιχείο της ελεύθερης πόλης, το σύμβολο της δημοκρατίας (Webb, 1990).

Εικόνα 2.2.1.1 : Κάτοψη της Αρχαίας Αγοράς.

Πηγή: www.teachingthepast.wordpress.com

Σύμφωνα με τον Ι. Δεσποτόπουλο στην Αγορά της Αρχαίας Αθήνας, και μέσω αυτής, τέθηκαν τα θεμέλια για να δημιουργηθεί η πόλη. Όπως περιγράφει ο Ε. Δημητριάδης στο βιβλίο του «Η Ιστορία της πόλης και της πολεοδομίας», ο υπαίθριος χώρος όπου είχε χωροθετηθεί η Αγορά, στην αρχική της μορφή τουλάχιστον, αν και αποτελούσε το μοναδικό σχεδιασμένο τμήμα της πόλης, στην καρδιά του κέντρου της, δεν ήταν σαφώς προσδιορισμένος αλλά τα όρια του ήταν ορατά εξαιτίας των δημόσιων κτιρίων που τον περιέβαλλαν (Δεσποτόπουλος, 1997 · Δημητριάδης, 1995).

Η αρχαία ελληνική Αγορά είναι εξαιρετικά σημαντική, καθώς μαζί με το ρωμαϊκό forum, πρόκειται για δύο μορφές αστικών χώρων οι οποίες αποτέλεσαν χώρους κοινωνικής δραστηριότητας και συνέβαλλαν στη δημιουργία της κλασικής αστικής πλατείας, σε πρώιμο στάδιο. Πιο συγκεκριμένα η βασική λειτουργία της αγοράς σχετιζόταν αρχικά με τη συνάθροιση πολιτών για κοινωνική επαφή αλλά και δημόσιες υποθέσεις. Σταδιακά άρχισε να προσελκύει και την εμπορική λειτουργία, παράλληλα διέθετε έναν επαρκή αριθμό θρησκευτικών κτιρίων (βωμοί, ναοί), χωρίς φυσικά να συγκρίνεται με την Ακρόπολη (Δημητριάδης, 1995).

Εικόνα 2.2.1.2: Οι κοινωνικές δραστηριότητες στην Αρχαία Αγορά.

Πηγή: www.mariagrivakou.blogspot.com

Η Αγορά λοιπόν ήταν το κέντρο της πολιτικής και διοικητικής εξουσίας και, γενικότερα, της κοινωνικής και πολιτικής ζωής καθώς αποτελούσε ένα χώρο ο οποίος συγκέντρωνε δραστηριότητες που αφορούσαν τη διοίκηση και τη δικαιοσύνη, επιχειρήσεις και εμπόριο και εκδηλώσεις πολιτισμού. Η πολιτική αστική της διάσταση ωστόσο υπερίσχυε (Παπαγρηγορίου, 2009).

2.2.2. Το ρωμαϊκό Forum (Φόρουμ) 30 π.Χ.- 476 μ.Χ.

Σύμφωνα με την Ελληνική Ελεύθερη Εγκυκλοπαίδεια, το ρωμαϊκό Forum εμφανίζεται και εξελίσσεται στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Η περίοδος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας υποδιαιρείται σε δύο περιόδους: 1) στην καθαυτή Ρωμαϊκή

Αυτοκρατορία (30 π.Χ.-395 μ.Χ.), που είναι και η μεγαλύτερη και λαμπρότερη, και 2) στη Δυτική Αυτοκρατορία (395 μ.Χ.-476 μ.Χ.).

Με βάση το λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας η λέξη Forum έχει λατινική προέλευση και σημαίνει δημόσια αγορά. Πιο συγκεκριμένα αποτελεί την οργανωμένη δημόσια συνάντηση και ανοιχτή συζήτηση με ένα ή περισσότερα θέματα καθώς επίσης εμπεριέχει και χωρική υπόσταση παραπέμποντας σε χώρο δημόσιων συναντήσεων για ανοιχτή συζήτηση (Τριανταφυλλίδης, 1988).

Η Αγορά των ελληνικών πόλεων αντιστοιχεί με το Forum των ρωμαϊκών, οι οποίες συνήθως αναπτύσσονται γύρω από αυτό. Η ρωμαϊκή πόλη, ακολούθησε το ελληνικό πρότυπο πόλης με έναν καλά σχεδιασμένο κεντρικό αστικό χώρο και με την περιφέρεια της να παραμένει ασχεδίαστη (Παπαγρηγορίου, 2009).

Εικόνα 2.2.2.1 : Το ρωμαϊκό Forum

Πηγή: www.ellinondiktyo.blogspot.com

Το ρωμαϊκό forum αποτελεί ένα δημόσιο χώρο συναναστροφής και χωροθετείται σε ιδιαίτερα κεντρικό σημείο της πόλης, συχνά στη διασταύρωση των κυριότερων αρτηριών της. Το ίδιο το Forum συγκροτείται συνήθως από δημόσια κτίρια με μνημειώδη χαρακτήρα ενώ φιλοξενεί λειτουργίες πολιτικού, θρησκευτικού, εμπορικού

και διοικητικού χαρακτήρα. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την δημιουργία ενός είδους κοινωνικού και πολιτιστικού κέντρου (Benevolo, 1997).

Το ρωμαϊκό Forum, σε σύγκριση με την αρχαία ελληνική Αγορά, ταυτίζεται σε μεγαλύτερο βαθμό με την πλατεία όπως αυτή γίνεται αντιληπτή σήμερα. Πιο συγκεκριμένα το ρωμαϊκό Forum, όπως και η πλατεία, έχει κεντρική χωροθέτηση, αποτελεί φορέα ποικίλων δραστηριοτήτων και οι λειτουργίες που συγκεντρώνει αποδεικνύουν και τη μεγάλη σημασία που είχε για την ρωμαϊκή πόλη και τους κατοίκους της ο δημόσιος χώρος και η δημόσια ζωή (Πατέστος, 1993).

Βέβαια η δημόσια δραστηριότητα, στη ρωμαϊκή πόλη, ήταν έντονη και σε άλλους δημόσιους χώρους όπως τα αμφιθέατρα και οι αρένες και οι θέρμες όπου οι κοινωνικές συναναστροφές συνδυάζονταν με την διασκέδαση και το θέαμα. Με βάση αυτά τα δεδομένα, θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί πως αν και το Forum σχετίζεται με την ελληνική Αγορά, σε αυτό όπως και στους υπόλοιπους δημόσιους χώρους της ρωμαϊκής πόλης, προβάλλεται έντονα ο πλούτος και η υπερηφάνεια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (Πατέστος, 1993).

2.3. Δημόσιος χώρος στο Μεσαίωνα και η γέννηση της πλατείας 500 μ.Χ. – 1500 μ.Χ.

Ο Μεσαίωνας στην Ευρώπη αφορά μια χρονική περίοδο 10 αιώνων, από τον 5ο έως το τέλος του 15ου αιώνα. Στο μεγαλύτερο μέρος της εποχής του Μεσαίωνα κυριαρχεί το φεουδαλικό οικονομικο-κοινωνικό σύστημα. Οι κυριότερες κοινωνικές τάξεις της εποχής ήταν οι φεουδάρχες άρχοντες, ο κλήρος, η τάξη των εμποροβιοτεχνών και οι δουλοπάροικοι.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Σαρηγιάννης, οι μεσαιωνικές πόλεις της Δύσης άρχισαν να οργανώνονται γύρω από έναν πυρήνα ο οποίος βρισκόταν σε ευνοϊκή θέση, γεωγραφικά, στρατιωτικά και οικονομικά. Αυτός ο πυρήνας αποτελούσε συνήθως ένα παλιό ρωμαϊκό στρατόπεδο, ένα μοναστήρι ή έναν πύργο κάποιου φεουδάρχη (Σαρηγιάννης, 1985 : σ. 18).

Στην αρχική της φάση, η μεσαιωνική πόλη, (εποχή του πρώιμου Μεσαίωνα) χαρακτηρίζεται από την έλλειψη ενός κεντρικού δημόσιου χώρου, με αποτέλεσμα να χαρακτηρίζεται από ακεντρικότητα. Η ακεντρικότητα αυτή της μεσαιωνικής πόλης, οφείλεται στο γεγονός ότι πρόκειται για πόλη της οποίας οι κάτοικοι καταπιάνονταν με καθαρά αγροτικές δραστηριότητες. Η ιδιοκτησία της γης επέβαλε την κοινωνική διάκριση και ιεραρχία. (Καραλέτσου, Παπαγεωργίου, 1998) Ουσιαστικά, ο χώρος της μεσαιωνικής πόλης αποτελούσε απλά μια συγκέντρωση κατοικιών βιοτεχνών και εμπόρων, καλφάδων και άλλων κοινωνικών ομάδων της εποχής που ήταν σε σχέση δουλοπαροικίας με τον φεουδάρχη (Σαρηγιάννης, 1985).

Ο αστικός χώρος, δηλαδή, διαμορφώνεται ως ένα άθροισμα από ιδιοκτησίες γης όπου τα προνόμια, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του καθενός κατοίκου καθορίζονται ανάλογα με το εάν είχε έγγεια ιδιοκτησία και τι μέγεθος γης ανήκει σε αυτόν. Επομένως η ιδιότητα του πολίτη δεν έχει νόημα μιας και κατοικεί κανείς σε μια πόλη εξαιτίας της γης που κατέχει (Καραλέτσου, Παπαγεωργίου, 1998).

Στην εξέλιξη της μεσαιωνικής πόλης, ο χώρος της πόλης αρχίζει να διαιρείται ανάλογα με τη σύνθεση των επαγγελματιών. Δημιουργείται, λοιπόν, ένας χώρος ομοιογενής, όσον αφορά τις κοινωνικές σχέσεις αλλά διαφοροποιημένος όσον αφορά τον χώρο που καταλαμβάνει η κάθε μια επαγγελματική ομάδα. Με μια πρώτη ματιά ο χώρος της πόλης μπορεί να φαίνεται ως ένας ενιαίος χώρος της ισότητας όπου όλες οι επαγγελματικές ομάδες κατέχουν τον δικό τους τομέα, στο εσωτερικό αυτών των χωρικών τομέων, όμως, υπάρχει μια εσωτερική ιεράρχηση τόσο στη γειτονιά όσο και στο κτίριο (Mumford, 1961).

Ο θεσμός των συντεχνιακών οργανώσεων που σταδιακά άρχισε να εξελίσσεται, κυρίως από τον 11ο αιώνα και μετά, αρχίζει να λειτουργεί ως αντίβαρο στην εκκλησιαστική εξουσία και το μοναχισμό. Η έννοια του πολίτη, όσο αυτός απελευθερώνεται από την εξουσία των αρχόντων, σιγά σιγά αποκτάει νόημα και θέτονται οι πρώτες βάσεις για τη δημιουργία ενός κεντρικού δημόσιου χώρου (Mumford, 1961).

Έτσι λοιπόν, μετά τον 12ο αιώνα εμφανίζεται, για πρώτη φορά στη μεσαιωνική πόλη, ένας οργανωμένος δημόσιος χώρος. Πρόκειται για τον χώρο της πλατείας ο οποίος χωροθετείται κεντροβαρικά της πόλης. Στην πλατεία χωροθετούνται το Δημαρχείο και

η αγορά, συχνά κοντά στον καθεδρικό ναό. Η δημιουργία της πλατείας συμπίπτει και με το γεγονός ότι η πόλη ανεξαρτητοποιείται σταδιακά από την εποπτεία των ευγενών (του κτηματία και του βασιλιά). Ενώ το κάστρο και το μοναστήρι συμβόλιζαν την εξουσία του φεουδάρχη και τη νέα χριστιανική τάξη, η πλατεία με τον καθεδρικό ναό, η νέα αγορά, το δημαρχείο και οι συντεχνίες αποτελούν τους καινούργιους κοινωνικούς θεσμούς που συνέβαλαν στην αστική μετεξέλιξη (Mumford, 1961).

Σύμφωνα με τον Mumford (1961), στο βιβλίο του «The City in History», η μεσαιωνική πόλη αποτελεί την πρώτη μορφή πόλης, στην αστική ιστορία, που η πλειοψηφία των κατοίκων της ήταν ελεύθεροι πολίτες. Αυτό το γεγονός είχε καθοριστική σημασία για την γέννηση του δημόσιου χώρου. Στο δημόσιο χώρο της μεσαιωνικής πόλης συντελούνται πολλές λειτουργίες, εκπροσωπούνται πολιτικά όλα τα επαγγέλματα, τα οποία μάχονται μεταξύ τους για την εξουσία, συγκεντρώνονται οι αποφάσεις, ενώ παράλληλα λαμβάνει χώρα και η εμπορική διαδικασία. Στο χώρο αυτόν εγγράφονται η ανταλλακτική, η πολιτική και η θρησκευτική διαδικασία της κοινωνικής ζωής της πόλης (Mumford, 1961).

Η συμμετοχή των πολιτών στην μεσαιωνική πλατεία εκφράζει κάποια μορφή δημοκρατικής σύνθεσης, αφού υπάρχει εκπροσώπηση όλων των επαγγελματικών κλάδων, η πρόσβαση όμως σε αυτή αποτελεί σαφώς ταξικό προνόμιο αφού στον χώρο της εκφράζεται η δύναμη και η πολιτική επιρροή συγκεκριμένων φατριών και του εκκλησιαστικού παράγοντα. Αυτή είναι και η σημαντικότερη διαφορά με τον κεντρικό δημόσιο χώρο της αρχαίας Ελλάδας, την Αγορά. Στην Αγορά ο πολίτης δεν εκπροσωπείται είναι ο ίδιος παρών στις δημόσιες λειτουργίες, σύμφωνα με την αρχή της ισονομίας.

2.4. Η πλατεία την περίοδο της Αναγέννησης 1400μ.Χ. – 1600μ.Χ.

Με βάση τα ιστορικά δεδομένα η Αναγέννηση, στις χώρες της δυτικής και κεντρικής Ευρώπης, καλύπτει μια περίοδο τριών περίπου αιώνων, από το 15^ο έως και το 17^ο αιώνα. Ο όρος Αναγέννηση σημαίνει τη στροφή της Δύσης προς τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, που τον μελέτησε σε βάθος και τον τοποθέτησε στα πλαίσια των νέων ιστορικών συνθηκών (Νικολαΐδου, 1993).

Κομβικό ρόλο στην ιστορική εξέλιξη των πόλεων και κατ' επέκταση των δημοσίων χώρων έπαιξε η περίοδος της Αναγέννησης. Η αποδέσμευση και η απομάκρυνση από τις ισχυρές θρησκευτικές αντιλήψεις κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, εμφανίζεται από τον 14ο αιώνα και πλέον οι ηθικές και οι αξίες της εποχής μετατρέπονται από θεοκρατικές σε ανθρωποκεντρικές (Ρέλλη, 2011).

Στη νέα αυτή ανθρωποκεντρική αντίληψη του κόσμου συμβάλλουν η ανάπτυξη των φυσικών επιστημών, η μελέτη της φύσης και του ανθρώπου και η στροφή προς τον αρχαιοελληνικό πολιτισμό. Σπουδαία άνθηση την περίοδο αυτή γνωρίζουν οι ουμανιστικές σπουδές και ταυτόχρονα προβάλλεται η ελεύθερη και η δημιουργική ανθρώπινη προσωπικότητα (Ρέλλη, 2011).

Η οργάνωση του αστικού ιστού την περίοδο της Αναγέννησης, επηρεάζεται πλήρως από τις κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές ανακατατάξεις. Πλέον οι νέες τεχνολογικές ανακαλύψεις, οι κοινωνικές αλλαγές και οι περισσότερο αισθητικές αντιλήψεις επενεργούν στο σχεδιασμό και τη διαμόρφωση του αστικού χώρου. Είναι η πρώτη φορά που εισάγεται η αντίληψη για την αισθητική εικόνα της πόλης (Lavedan, 1959).

Σύμφωνα με τις υπάρχουσες αντιλήψεις, ο δημόσιος χώρος ο οποίος σχεδιάζεται καταλαμβάνει κεντρική θέση μέσα στο αστικό τοπίο με στοιχεία όπως η αρμονία, η μνημειακότητα και η φαντασία να τον χαρακτηρίζουν. Επίσης ένα εξαιρετικά σημαντικό, από πολεοδομικής άποψης, γεγονός είναι η υιοθέτηση του ακτινωτού σχεδίου σε όλες σχεδόν της πόλεις, με τους περισσότερους δρόμους να οδηγούν στο κέντρο, την πλατεία. Δεν πρέπει να παραληφθεί το γεγονός ότι πλέον ο τρόπος με τον οποίο διαμορφώνονται οι πλατείες, δεν υπηρετεί την αναγκαιότητα, είναι αποτέλεσμα θεωρητικών επεξεργασιών σχετικών με το γεωμετρικό της σχήμα και την αισθητική που οφείλει να πρεσβεύει, ενώ αντανακλούν τη νέα οικονομική εξουσία της εποχής (Δημητριάδης, 1995).

2.4.1.: Αεροφωτογραφία της αναγεννησιακής πόλης Palma Nova

Πηγή: www.turismofvg.it/

Βέβαια οι κοινωνικές, οι θρησκευτικές και οι εμπορικές δραστηριότητες στις υπάρχουσες πλατείες, από την εποχή του Μεσαίωνα, δεν παύουν να λαμβάνουν χώρα. Όμως, στον τρόπο λειτουργίας των δημόσιων αστικών χώρων ένα νέο στοιχείο φαίνεται να εισάγεται. Αποτελεί γεγονός πλέον, ότι αυτός ο δημόσιος χώρος παράγεται από τις προνομιούχες ομάδες της εποχής, οι οποίες κατέχουν τη γνώση και αντίστοιχα απευθύνεται σε όσες διαθέτουν υψηλό κοινωνικό και οικονομικό υπόβαθρο (Δημητριάδης, 1995).

Εν κατακλείδι οι δημόσιοι χώροι της πόλης (ο δρόμος, η κεντρική πλατεία, το πάρκο) αποτελούν πλέον ένα ενιαίο οργανικό σύνολο μαζί με τα παλάτια και τις εκκλησίες, δίνοντας μια νέα διάσταση στην οργάνωση του αστικού δημόσιου χώρου (Νικολαΐδου, 1993 : σ. 61-67).

2.5. Δημόσιος χώρος και πλατεία στον 18^ο αιώνα.

Κατά τη διάρκεια του 17ου και 18ου αιώνα στις πόλεις του δυτικού πολιτισμού, συντελούνται σημαντικές τόσο οικονομικές, όσο και κοινωνικές μεταβολές. Οι συγκεκριμένες μεταβολές ανατρέπουν σταδιακά τις παγιωμένες αντιλήψεις του

παρελθόντος στην μετάβαση από την εποχή της Αναγέννησης σε αυτήν της βιομηχανικής επανάστασης (Benevolo, 1997)

Από τον 18ο αιώνα και μετά κάνει την πρώτη της εμφάνιση μια πιο σύγχρονη νοοτροπία. Η μορφή του αστικού τοπίου αρχίζει να ξεφεύγει από τους συμβολισμούς και τις κοσμολογικές αντιλήψεις. Εκείνη την περίοδο μια σειρά κοινωνικών, οικονομικών και πολιτισμικών γεγονότων μετασχηματίζουν με ολοένα και περισσότερο εμφανή τρόπο τις αστικές δομές. Ο σχεδιασμός της πόλης πραγματοποιείται μέσω της μελέτης και του επανασχεδιασμού ανεξάρτητων τμημάτων της, στα πλαίσια, όμως, μιας ενιαίας σχεδιαστικής πρότασης. Τα νέα αυτά γεγονότα μετασχηματίζουν την αστική δομή και τα αποτελέσματά τους στο δημόσιο χώρο και στη δημόσια ζωή (Πατέστος, 1993).

Ο 18ος αιώνας, όπως αναφέρει ο R. Sennett, από κοινωνιολογικής πλευράς, αποτελεί εποχή εξαιρετικά σημαντικών μεταβολών ως προς το δημόσιο χώρο και τη δημόσια ζωή, ειδικότερα στη Δυτική Ευρώπη. Τον 18ο αιώνα, όχι μόνον αλλάζει η δομή σημαντικών πόλεων όπως το Λονδίνο και το Παρίσι, αλλά αλλάζει και η δομή του πληθυσμού τους. Μάλιστα, η πληθυσμιακή αυτή μεταβολή αποτελεί μία από τις κύριες αιτίες αναδιάρθρωσης του αστικού τους περιβάλλοντος. Οι μετασχηματισμοί οι οποίοι πραγματοποιούνται στην πληθυσμιακή συγκρότηση συμβάλλουν ουσιαστικά και στις αλλαγές που παρατηρούνται σε κοινωνικές πρακτικές και συμπεριφορές της δημόσιας σφαίρας. Οι αλλαγές αυτές σχετίζονται με την ταυτότητα του δημόσιου χώρου ο οποίος αποκτά πολυπολιτισμικό χαρακτήρα (Sennett, 1999 : σ. 32-33 και 76-79).

Καθοριστικό ρόλο στις δημογραφικές αυτές αλλαγές διαδραμάτισαν εισερχόμενα ρεύματα μεταναστών. Έτσι οι μετανάστες αυτοί άνοιξαν το δρόμο για τη διαμόρφωση μιας νέας πραγματικότητας στην πόλη και κατ' επέκταση στο δημόσιο αστικό τοπίο. Η πληθυσμιακή αύξηση, τα δίκτυα κοινωνικότητας τα οποία αναπτύσσονται, αλλά και ο πολλαπλασιασμός των χώρων όπου έχουν τη δυνατότητα να συναθροίζονται άνθρωποι διαφορετικών εθνικοτήτων, αποδίδει πλέον στην πόλη και στο δημόσιο χώρο ένα «διεθνή αέρα» (Sennett, 1999).

Γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι σε αυτό το πλαίσιο, πολλαπλασιάζονται και οι τύποι κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Πλέον για πρώτη φορά οι κοινωνικές σχέσεις που

αναπτύσσονται στους δημόσιους χώρους δεν αποτελούν αποκλειστικό προνόμιο μόνο των αριστοκρατών αλλά και οι συναλλαγές μεταξύ ξένων αποτελεί γεγονός. Για την ακρίβεια, τον 18ο αιώνα διαμορφώθηκε μία μοντέρνα εκδοχή της δημόσιας ζωής καθώς τότε αυτή επικεντρώθηκε γύρω από μία ακμάζουσα, νέα αστική τάξη και μία φθίνουσα αριστοκρατία (Sennett, 1999).

Κατά κύριο λόγο, όλες οι ενέργειες και οι σχεδιαστικές προτάσεις οι οποίες πραγματοποιήθηκαν με σκοπό τη διαχείριση του νέου όγκου του πληθυσμού μέσα στις πόλεις, απέβησαν άκαρπες. Η σημαντική αύξηση του πληθυσμού, όπως προαναφέρθηκε, δεδομένης και της δυναμικότητας της εκάστοτε πόλης, δεν ήταν αντιμετωπίσιμο φαινόμενο όπως φάνηκε. Αυτό συνέβη διότι η ρυμοτομία, η έκταση και ο υπάρχων πληθυσμός των πόλεων αποτελούσαν δομές οι οποίες δεν κατέστη δυνατό να ανταπεξέλθουν στις ραγδαίες δημογραφικές αλλαγές. Το αποτέλεσμα ήταν να αποδιοργανωθεί εξ' ολοκλήρου ο αστικός οργανισμός και εκ των πραγμάτων επιβλήθηκε η συνολική αναδιοργάνωση της πόλης (Sennett, 1999).

Σύμφωνα με τον Sennett, σε αντίθεση με τις μεσαιωνικές και αναγεννησιακές πλατείες του Παρισιού οι οποίες αποτελούσαν ελεύθερες ζώνες, οι πλατείες των αρχών του 18ου αιώνα επηρέασαν την ελευθερία με την οποία το πλήθος συναθροιζόταν. Η συνάθροιση σιγά σιγά έγινε δραστηριότητα πιο εξειδικευμένων χώρων. Οι κυριότεροι από αυτούς προς το παρόν ήταν τα καφενεία, τα άλση περιπάτου και το θέατρο (Sennett, 1999).

Όμως το σημαντικότερο από όλα είναι ότι λειτουργίες ζωτικής σημασίας για την ένταση και την ποιότητα της δημόσιας ζωής, ειδικότερα δε, το εμπόριο, εκδιώκονται σταδιακά από την πλατεία. Το γεγονός αυτό αποτελεί σημείο-σταθμό για την εξέλιξη της ζωής στην πόλη, σημείο μεγάλης σημασίας για την εξέλιξη της σχέσης μεταξύ του αστικού δημόσιου χώρου και της δημόσιας ζωής (Sennett, 1999).

Ο αιώνας αυτός καθίσταται η αρχή της υποβάθμισης δημόσιας ζωής με την παραδοσιακή της μορφή, τη μορφή δηλαδή που αυτή είχε όσο διαδραματιζόνταν στους «κλασικούς», για πολλούς αιώνες, δημόσιους χώρους του δρόμου και της πλατείας. Η αναδιάρθρωση των μεγαλύτερων πόλεων της Δυτικής Ευρώπης για την εξυπηρέτηση των νέων αναγκών και του νέου πληθυσμιακού όγκου συνδέεται με τη διάνοιξη

πλατειών, οι οποίες χωροθετούνται μεν κεντρικά, έχουν όμως μνημειακό χαρακτήρα (Sennett, 1999).

2.6. Δημόσιος χώρος και πλατεία στη Βιομηχανική Πόλη, 1900 μ.Χ.

Τον 19ο αιώνα λαμβάνει χώρα η Βιομηχανική επανάσταση. Πρόκειται για αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η βιομηχανική επανάσταση σηματοδοτεί το τέλος μιας εποχής και την αρχή μιας άλλης, μιας εποχής που θέτει τη βάση και για την δική μας σύγχρονη εποχή.

Μια σειρά πολέμων και η τεράστια συσσώρευση τεχνολογικής γνώσης οδήγησαν στη βιομηχανική επανάσταση με κύριο εκπρόσωπο τη Μεγάλη Βρετανία και να εκδηλώνεται αρχικά εκεί κατά τα τέλη του 18ου αιώνα. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα η Δυτική, κυρίως, Ευρώπη να αποκτήσει μεγάλη δύναμη. Αργότερα το φαινόμενο αυτό εμφανίζεται και σε άλλες πόλεις, τόσο της Ευρώπης, όσο και της Βορείου Αμερικής και δεν αργεί να πάρει μεγάλες διαστάσεις στον καθορισμό της δομής και της εξέλιξης των αστικών κέντρων.

Πλέον συναντάμε τεράστιες ανακατατάξεις στις υπάρχουσες κοινωνικές αλλά και οικονομικές δομές. Η πληθυσμιακή έκρηξη των πρωτευουσών της Ευρώπης, και όσων πόλεων έχουν εισέλθει στη νέα παραγωγική πραγματικότητα, βρίσκει απροετοίμαστες τις πόλεις και μεταβάλλει τις έως τότε αστικές δομές. Στην πόλη ο εργάτης βρίσκεται αποκομμένος από τη γη και δεν διαθέτει τίποτε άλλο πέρα από την εργατική του δύναμη. Η εργατική μάζα που συρρέει στα διογκωμένα από την εκβιομηχάνιση αστικά κέντρα αντιμετωπίζει άθλιες συνθήκες διαβίωσης. (Νικολαΐδου, 1993: σ. 174) Οι ανθρώπινες συναθροίσεις δεν είχαν παρουσιάσει ποτέ μέχρι τότε μια όψη τόσο επιθετική και χαώδη. Η συγκέντρωση τόσων ανθρώπων σε τόσο περιορισμένους και ανθυγιεινούς χώρους είναι πρωτοφανής στην ιστορία των πόλεων (Ροδολάκης, 1997 : σ. 34). Στις βιομηχανικές φτωχογειτονιές τα προβλήματα έλλειψης υποδομών, κοινωνικών ανισοτήτων και εξαθλίωσης της ανθρώπινης ζωής είναι έντονα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα slums της Βρετανίας. (Mumford, 1961 : σ. 446).

Πλέον ο άνθρωπος του 19ου αιώνα παρατηρείται να μην συμμετέχει ενεργά στη δημόσια ζωή και να απομακρύνεται από την ασφάλεια του σπιτιού του. Αυτό το γεγονός οφείλεται στις νέες σκληρές συνθήκες διαβίωσης, στην πολύωρη εργασία αλλά και την έντονη ταξική διαστρωμάτωση. Παράλληλα η μαζική παραγωγή προϊόντων, η εξειδίκευση, η δημιουργία πλεονάσματος και η επακόλουθη αλλαγή των καταναλωτικών συνθηκών κάνουν τις έως τότε τοπικές αγορές ξεπερασμένες. Γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι η εμπορική διαδικασία μέσα στην πόλη αλλάζει μορφή (Mumford, 1961).

Από την πλατεία και τον δρόμο που έως τώρα αποτελούσαν σχεδόν αποκλειστικό τόπο αγοράς περνάμε σε πιο εξειδικευμένους τόπους, ένας εκ των οποίων είναι το πολυκατάστημα. (Δανιήλ, 2007 : σ. 70) Βέβαια, με την αλλαγή αυτή όχι μόνον ανατρέπονται τα έως τώρα οικονομικά και εμπορικά δεδομένα, αλλά διαταράσσεται και η παραδοσιακή λειτουργία του δημόσιου χώρου. Η εμπορική διαδικασία, που όπως φάνηκε στα παραπάνω ιστορικά στάδια εξέλιξης της πόλης, υπήρξε συνυφασμένη με τον υπαίθριο δημόσιο αστικό χώρο μεταφέρεται σε νέους, προστατευμένους εσωτερικούς χώρους. Η μετακίνηση αυτή, των δραστηριοτήτων οικονομικού αλλά και κοινωνικού χαρακτήρα, σε νέους χώρους μεταφέρει εκεί σημαντικό μέρος της δημόσιας ζωής.

Καταλαβαίνει κανείς πως τα παραπάνω σε συνδυασμό με το φαινόμενο της πληθυσμιακής αύξησης και την συνύπαρξη πολλών ανθρώπων με διαφορετικές εθνικότητες, ήθη, έθιμα, αξίες και συνήθειες, που πρωτοεμφανίστηκε τον 18ο αιώνα, συνέβαλαν στον περιορισμό του ρόλου των δημόσιων χώρων της πόλης ως φορέων δημόσιας ζωής. Είναι λογικό να υπάρξει η μετάβαση της ελευθερίας της έκφρασης και της ενεργού συμμετοχής από τον δημόσιο, στον ιδιωτικό χώρο. Για πρώτη φορά, λοιπόν, διαχρονικά συντελείται μια ιδιαίτερα σημαντική αλλαγή στον δημόσιο χώρο της πόλης. Ο αστικός δημόσιος χώρος παύει να είναι ο αποκλειστικός φορέας της δημόσιας ζωής και να αποτελεί το κυρίαρχο μέρος όπου λαμβάνουν χώρα κοινωνικές αλληλεπιδράσεις.

Ταυτόχρονα, όσον αφορά τη συμμετοχή στη δημόσια ζωή, τον αιώνα αυτό «γεννιέται» ένας νέος τύπος ανθρώπου ο οποίος, ναι μεν βρίσκεται στο δημόσιο χώρο της πόλης αλλά παράλληλα δεν συμμετέχει ενεργά στις κοινωνικές διαδικασίες. Αυτό ουσιαστικά

σημαίνει ότι υιοθετεί μια στάση αποστασιοποίησης και «άμυνας». Αρκετοί μελετητές ονόμασαν τον νέο τύπο ανθρώπου του 19ου αιώνα *flaneur* , δηλαδή «περιπλανητή» (Stevenson, 2007: σ. 107).

Είναι σημαντικό να επισημανθεί πως ο δημόσιος αστικός χώρος δεν μένει κενός, αλλά μεταβάλλεται ο τρόπος με τον οποίο ο άνθρωπος τον βιώνει. Αυτή η νέα στάση, η παρατήρηση, η παθητικότητα και η αποστασιοποίηση που υιοθετεί ο άνθρωπος στο δημόσιο χώρο γίνονται σταδιακά, έως και τη σύγχρονη εποχή, ο κανόνας. Η μαζική συνάθροιση αποτελούσε το έμβλημα της κοινωνίας που έμενε πιστή στον δημόσιο χώρο, θεωρώντας τον σημαντικό τόπο προσωπικών εμπειριών, ενώ τον είχε εκκενώσει από το νόημα του εν αναφορά προς τις κοινωνικές σχέσεις (Sennet, 1999 : σ. 280).

3. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ.

Σκοπός του συγκεκριμένου κεφαλαίου δεν αποτελεί μόνο ο προσδιορισμός ενός ορισμού για τον δημόσιο αστικό χώρο, αλλά και η παράθεση των απαραίτητων πληροφοριών για την καλύτερη δυνατή αντίληψη του. Είναι σαφές πως ο δημόσιος χώρος είναι ένα εξαιρετικά σημαντικό κομμάτι του αστικού ιστού και έχει απασχολήσει πολλούς επιστήμονες. Η πολύπλοκη φύση του έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης μεταξύ πολλών επιστημονικών κλάδων: νομική, οικονομικά, κοινωνιολογία, πολεοδομία και αρχιτεκτονική. Οι διάφορες αυτές προσεγγίσεις δεν έρχονται σε αντίθεση μεταξύ τους, απλώς αντιλαμβάνονται με διαφορετικό τρόπο την έννοια του δημόσιου αστικού χώρου, η καθεμία επικεντρώνεται σε μια προσέγγιση της έννοιας του δημόσιου χώρου και έτσι όλες μαζί αλληλοσυμπληρώνονται.

Η προσπάθεια απόδοσης ενός συγκεκριμένου ορισμού στο ερώτημα «τι είναι ο δημόσιος χώρος» οδηγεί αναπόφευκτα στην ανάλυση του όρου στις δύο συνιστώσες που τον αποτελούν. Εκ φύσεως οι όροι δημόσιος και χώρος αποτελούν δύο λέξεις που η χρήση τους στο καθημερινό λεξιλόγιο είναι οικεία σε όλους μας. Διερευνώντας κανείς, όμως, την ουσία αυτών των λέξεων διαπιστώνει πως εν τέλει η απόδοση ενός σαφούς νοήματος δεν είναι μια αντικειμενική και μονοσήμαντη διαδικασία.

3.1. Νομικό πλαίσιο.

Αρχικά επειδή η λέξη «χώρος» παραπέμπει τον αναγνώστη σε μία γεωγραφική έκταση επιλέχθηκε να αναλυθεί η έννοια του δημόσιου χώρου υπό το πρίσμα της πολεοδομίας και κατ' επέκταση το νομικό πλαίσιο το οποίο τον ορίζει στα πλαίσια του αστικού ιστού. Επιχειρώντας, αρχικά, μια αποσαφήνιση εννοιών, ο Λαλένης υποστηρίζει ότι δημόσιοι χώροι είναι κατ' αρχήν αυτοί που δεν προορίζονται για ιδιωτική χρήση και έχουν κοινό γνώρισμα το ότι εξυπηρετούν το δημόσιο συμφέρον. Οι δημόσιοι χώροι διακρίνονται σε κοινόχρηστους και σε κοινωφελείς (Λαλένης, 2004).

Οι κοινόχρηστοι χώροι ορίζονται από την ελεύθερη χρήση του κοινού που τους επισκέπτεται και από την απαγόρευση δόμησης σε αυτούς μόνιμων κατασκευών για οποιαδήποτε χρήση (Ν.Δ. 17-7-1923). Χαρακτηρίζονται επίσημα ως τέτοιοι από το

ισχύον πολεοδομικό καθεστώς και δίνονται στην κοινή χρήση μετά από διοικητική πράξη (την κύρωση του πολεοδομικού καθεστώτος). Οι κοινόχρηστοι χώροι περιλαμβάνουν τις πλατείες, τα πάρκα, τους μη ιδιωτικούς κήπους, το οδικό δίκτυο και τις τοπικές διαμορφώσεις του (Δράγκος, 1998:34).

Αντίστοιχα, οι κοινωφελείς χώροι περιλαμβάνουν τα σχολεία, νοσοκομεία, διοικητικά κτίρια, μουσεία, θρησκευτικά κτίρια, αθλητικές εγκαταστάσεις κλπ., δηλαδή χώρους στους οποίους επιτρέπεται η δόμηση και είναι προορισμένοι για την εξυπηρέτηση ειδικών δημοσίων και γενικότερα κοινωφελών σκοπών. (άρθρο 2 παράγραφος 1 του Ν. Δ/τος της 17-7-23). Η χρήση των χώρων αυτών από το κοινό δεν είναι ελεύθερη, αλλά υπόκειται σε ορισμένους περιορισμούς –όπως για παράδειγμα ότι η χρήση νοσοκομείων γίνεται από ασθενείς, η είσοδος σε μουσείο γίνεται συχνά με εισιτήριο, ή η χρήση ερευνητικού εργαστηρίου Πανεπιστημίου γίνεται μόνο από ειδικευμένους ερευνητές.

Για την κατανόηση της έννοιας του απαιτείται μια αναφορά στο νομικό πλαίσιο που τους διέπει και ταυτόχρονα τους ορίζει. Σύμφωνα με την παράγραφο 39 του άρθρου 2 του Νέου Οικοδομικού Κανονισμού (Ν. 4067/2012 - ΦΕΚ 79Α/09-04-2012) ο δημόσιος χώρος αποτελείται από κοινόχρηστους χώρους, κοινωφελείς χώρους, δρόμους, πεζόδρομους και πλατείες.

Πιο συγκεκριμένα **κοινόχρηστοι χώροι** είναι οι κοινής χρήσης ελεύθεροι χώροι, που καθορίζονται από το εγκεκριμένο ρυμοτομικό σχέδιο ή έχουν τεθεί σε κοινή χρήση με οποιονδήποτε νόμιμο τρόπο. Επίσης, βάσει του άρθρου 967 του Αστικού Κώδικα «πράγματα κοινής χρήσης είναι ιδίως τα νερά με ελεύθερη και αέναη ροή, οι δρόμοι, οι πλατείες, οι γιαλοί, τα λιμάνια και οι όρμοι, οι όχθες πλευσίμων ποταμών, οι μεγάλες λίμνες και οι όχθες τους». Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 28 «Κοινόχρηστοι Χώροι μέσα σε εγκεκριμένα σχέδια πόλεων (Ν.1337/1983 - ΦΕΚ 33Α/14-03-1983) ιδιωτικοί δρόμοι, πλατείες και λοιποί χώροι κοινής χρήσεως που έχουν σχηματισθεί με οποιοδήποτε τρόπο, έστω και κατά παράβαση των κειμένων πολεοδομικών διατάξεων, και που βρίσκονται μέσα σε εγκεκριμένα σχέδια πόλεων, θεωρούνται ως κοινόχρηστοι χώροι που ανήκουν στον οικείο Δήμο ή Κοινότητα».

Κοινοφελείς χώροι είναι οι χώροι που καθορίζονται από το εγκεκριμένο ρυμοτομικό σχέδιο ή τοπικό ρυμοτομικό ή σχέδιο οικισμού και προορίζονται για την ανέγερση κατασκευών κοινής ωφέλειας δημόσιου ή ιδιωτικού χαρακτήρα. Επίσης δρόμοι ή οδοί είναι οι κοινόχρηστες εκτάσεις, που εξυπηρετούν τις ανάγκες κυκλοφορίας των οχημάτων και οι πεζόδρομοι ορίζονται ως οι δρόμοι, που προορίζονται αποκλειστικά για την εξυπηρέτηση των πεζών. Η περίπτωση της πλατείας θα αναλυθεί εκτενώς σε επόμενο κεφάλαιο.

Επομένως γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι η νομική προσέγγιση ασχολείται με θέματα ιδιοκτησίας του χώρου. Έτσι ως δημόσιος ορίζεται ο χώρος του οποίου η ιδιοκτησία είναι δημόσια και δεν προορίζεται για οικονομική εκμετάλλευση, όπως ο ιδιωτικός χώρος. Συμπληρωματική με την προσέγγιση αυτή είναι και η οικονομική προσέγγιση σύμφωνα με την οποία ο δημόσιος χώρος αποτελεί δημόσιο αγαθό, τονίζεται δηλαδή ξανά η έννοια της κοινοκτημοσύνης (Mitchell, 2003).

3.2. Κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο και ο όρος δημόσιος.

Πέρα από το γεγονός ότι προσδιορίζεται γεωγραφικά και καθορίζεται νομικά, ο δημόσιος αστικός χώρος αποτελεί ταυτόχρονα ένα σύνολο κοινωνικοπολιτικών, πολιτισμικών, οικονομικών και άλλων παραγόντων, και μια δυναμική μεταβλητή η οποία συνεχώς εξελίσσεται. Σε πολλές περιπτώσεις μπορεί να μη σημαίνει μόνο έναν τόπο με υλική υπόσταση αλλά ένα παράλληλα και ένα κοινό σύνολο στοιχείων, ιδεών, απόψεων και ενδιαφερόντων. Αντιλαμβάνεται κανείς λοιπόν ότι, εκτός από το νομικό πλαίσιο το οποίο διέπει τον δημόσιο χώρο, ο προσδιορισμός της έννοιας του είναι πολυδιάστατος. Βέβαια, σε ποιόν προσεγγιστικό τομέα θα δοθεί έμφαση όσον αφορά τον δημόσιο υπαίθριο χώρο εξαρτάται κάθε φορά από τον εκάστοτε πολιτισμό και τις εκάστοτε κοινωνικοπολιτικές συνθήκες (Siebel, 2003).

Με βάση το Βασικό Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής, η λέξη «δημόσιος» προέρχεται από τη λέξη «δήμος», του οποίου η έννοια χωρίζεται σε δύο συνιστώσες. Από τη μία, προσδιορίζει έναν χώρο ως μία εδαφική έκταση η οποία κατοικείται η ένα διοικητικό διαμέρισμα, ενώ από την άλλη όταν αναφερόμαστε σε πρόσωπα προσδιορίζει τους κατοίκους, τον πληθυσμό, τον λαό μιας περιοχής.

Την ποικιλομορφία στις διαστάσεις του δημόσιου χώρου επιβεβαιώνει και ο Μπαμπινιώτης, στο λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (1998). Σύμφωνα με αυτόν, ο όρος «δημόσιος» αναφέρεται σε ότι σχετίζεται με το κοινό, με τον λαό, που υπάρχει για το σύνολο του λαού. Ωστόσο, παρά το σαφές νόημα του είναι και αυτός ένας όρος δυναμικά εξελισσόμενος, αφού το τι μπορεί να θεωρηθεί ως δημόσιο σε κάθε εποχή εξαρτάται από την ένταση των κοινωνικών διεκδικήσεων και κατακτήσεων. Με την ίδια λογική, επεκτείνοντας τον ορισμό της έννοιας του δημόσιου, ο δημόσιος χώρος σχετίζεται με το κοινωνικό σύνολο και ο λόγος ύπαρξης του είναι το άτομο-χρήστης. Παρά τις διάφορες μεταβολές που υφίσταται, ανά εποχή και ανά τόπο, στην προσπάθεια απόδοσης ενός ορισμού για το δημόσιο χώρο οι παράμετροι αυτοί δεν θα είναι καθοριστικοί, ώστε ο ορισμός να συνδέεται με τις βασικές λειτουργίες που αυτός υπηρετεί διαχρονικά.

Αν επικεντρωθεί κανείς στην κοινωνική προσέγγιση του δημοσίου υπαίθριου χώρου, παρατηρεί ότι σε αρκετούς ορισμούς για αυτόν δίνεται έμφαση στην ελεύθερη και ισότιμη πρόσβαση όλων των πολιτών. Στο δημόσιο αστικό χώρο όλοι οι πολίτες έχουν πρόσβαση ανεξάρτητα από το φύλο, τη φυλή, την εθνικότητα, την ηλικία ή το κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο. Η έννοια του δημοσίου, λοιπόν, όπως θίχτηκε παραπάνω, μέσω του αστικού χώρου αποκτά συγκεκριμένο χαρακτήρα (Siebel, 2003).

Γενικότερα αρκετές προσεγγίσεις ως προς τον ορισμό του δημόσιου χώρου επικεντρώνονται μονάχα στην ανάλυση του τι ορίζεται ως δημόσιο. Οι προσεγγίσεις κοινωνιολόγων, γεωγράφων και μελετητών του αστικού χώρου θεωρούνται πιο ολοκληρωμένες, αφού είναι πιο επικεντρωμένες στην δημόσια υπόσταση του χώρου και ιδιαίτερα στον αστικό ιστό. Σύμφωνα με τον D. Mitchell ο δημόσιος χώρος σηματοδοτεί στο χώρο τα όρια της έννοιας του δημόσιου γενικότερα. Για παράδειγμα μέσω των διαμαρτυριών στους δρόμους της πόλης και των κινημάτων που εκφράστηκαν στις πλατείες το κοινωνικά αόρατο γίνεται ορατό (Mitchell, 2003).

Αυτή η διαπίστωση ουσιαστικά σημαίνει ότι η λέξη δημόσιος χαρακτηρίζει τη λέξη χώρος και προσδίδει σε αυτήν μια κοινωνική υπόσταση. Η νέα έννοια που προκύπτει λοιπόν, αυτή του δημόσιου χώρου, μαζί με τους κοινωνικούς θεσμούς και τις κοινωνικές σχέσεις που συγκροτούνται και αναπτύσσονται μέσα σε αυτόν, συνθέτει

την δημόσια σφαίρα, όπου διαμορφώνονται ατομικές και συλλογικές ταυτότητες και τα χαρακτηριστικά της ιδιότητας του πολίτη: αυτονομία, ισότητα, δημοκρατική παρουσία, αντιπροσώπευση, πρόσβαση σε πόρους και αγαθά και σε μία σειρά δικαιωμάτων. Ο δημόσιος αστικός χώρος και η μορφή του αποτελούν τον καθρέφτη της κοινωνικής συγκρότησης της πόλης και των σχέσεων μεταξύ των κατοίκων της. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Zukin, «οι δημόσιοι χώροι αποτελούν ένα παράθυρο στην ψυχή της πόλης» (Zukin, 1995)

Στο βιβλίο του «Public Space», ο Carr αναφέρει ότι ο δημόσιος χώρος αποτελεί τη σκηνή όπου εκτυλίσσεται το έργο της δημόσιας ζωής (communal life). Δρόμοι, πλατείες και πάρκα που εμπεριέχονται στον αστικό ιστό, δίνουν μορφή στο είδος και την εξέλιξη των ανθρώπινων συναναστροφών. Αυτοί οι δυναμικοί χώροι αποτελούν ένα σημαντικό συμπλήρωμα σε περισσότερο στατικούς χώρους και στην ρουτίνα της καθημερινότητας, παρέχοντας δίκτυα κίνησης, κόμβους επικοινωνίας και κοινούς χώρους παιχνιδιού και χαλάρωσης. Οι δημόσιοι χώροι βοηθούν τους ανθρώπους να ικανοποιήσουν σημαντικές τους ανάγκες, να διαμορφώσουν και να προστατέψουν βασικά ανθρώπινα δικαιώματα και να μεταδώσουν ιδιαίτερα πολιτισμικά νοήματα. Με αυτόν τον τρόπο προβάλλεται η δυναμική μορφή του δημόσιου χώρου, ο οποίος για να χαρακτηρίζεται ως δημόσιος θα πρέπει να είναι γεμάτος από ζωή και όχι απλά να υπάρχει σε ένα πολεοδομικό σχέδιο (Carr et al., 1992).

Ένας ακόμα ορισμός ο οποίος ενισχύει την αντίληψη περί ελεύθερης επικοινωνίας στο δημόσιο αστικό χώρο είναι ο εξής: «Δημόσιος Χώρος είναι αυτός που πρωτίστως ενθαρρύνει την ελεύθερη ανταλλαγή, την κοινωνική, όχι όμως την οικονομική ανταλλαγή, την ελεύθερη κοινωνία – επικοινωνία, μεταξύ αγνώστων. Ο δημόσιος χώρος είναι ο τύπος της ευσταθούς ή ασταθούς ισορροπίας μεταξύ τάξης και αταξίας της μεταβαλλόμενης οργάνωσης των αντιθέσεων» (Πανέτσος, 2002 : σ. 247).

Συμπερασματικά, όπως αναφέρει ο Στεφάνου, ο δημόσιος χώρος αποτελεί ένα σύνολο από επιμέρους περιοχές, όπως πλατείες, δρόμοι και πάρκα. Αυτά προσφέρουν στην καθημερινότητα του ανθρώπου το χώρο ελεύθερης κίνησης, εργασίας, ασφάλειας, συναναστροφής και ανάμειξης καθώς επίσης και την αίσθηση του ξένου, του διαφορετικού σε σχέση με αυτό που θεωρείται κάθε φορά αποδεκτό. Είναι ο ισότιμος προσβάσιμος σε όλους χώρος, μέσα στον οποίο ο κάθε άνθρωπος έχει την δυνατότητα

να προστατέψει αλλά και να ασκήσει τα δικαιώματά του και τις πολιτιστικές του καταβολές, όπως επίσης να εκφραστεί και να συνδιαλλαχθεί ελεύθερα κάνοντας χρήση του δημόσιου λόγου (Στεφάνου, 1999).

3.3. Δημόσιος και ιδιωτικός χώρος.

Η καθημερινότητα της αστικής ζωής μοιράζει το χώρο σε δύο συνιστώσες, την ιδιωτική και τη δημόσια. Όπως αποδεικνύει η καθημερινότητα, ο δημόσιος χώρος δεν μπορεί να οριστεί εάν πρώτα δεν έχει οριστεί και ο ιδιωτικός και το αντίστροφο. Η ύπαρξη, δηλαδή, του δημόσιου χώρου δεν μπορεί να νοηθεί χωρίς του ιδιωτικού. Η συνύπαρξη, λοιπόν, και των δύο χώρων είναι εξίσου σημαντική για την ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών, ατομικών και συλλογικών. Για την καλύτερη κατανόηση και αποσαφήνιση της έννοιας του δημόσιου χώρου λοιπόν, πραγματοποιείται μια ανάλυση του δίπολου ιδιωτικό/δημόσιο. Εκ πρώτης όψεως φαίνεται να πρόκειται για δύο έννοιες εκ διαμέτρου αντίθετες, στην πραγματικότητα, όμως, πρόκειται για δύο χώρους αλληλένδετους και συμπληρωματικούς. Στη συνέχεια σημειώνονται και αναδεικνύονται τα χαρακτηριστικά αλλά και οι διαφορές μεταξύ αυτών των δύο χώρων.

Αρχικά, ο δημόσιος χώρος, όπως αναλύθηκε και παραπάνω είναι ο χώρος τον οποίο συναντάει κανείς στην καθημερινότητά του από τη στιγμή που απομακρύνεται από τον προσωπικό του χώρο. Παράλληλα, ο χώρος ο οποίος είναι ισότιμα προσβάσιμος σε όλους, ανεξαρτήτως φύλου, ηλικίας, εθνικότητας, οικονομικού ή κοινωνικού επιπέδου, αποτελεί δημόσιο χώρο (Madanipour, 2013). Εφόσον όμως ο δημόσιος είναι ο χώρος στον οποίον κατά τεκμήριο όλοι οι πολίτες έχουν πρόσβαση έρχεται σε αντιπαράθεση με τον ιδιωτικό χώρο ή με τον χώρο στον οποίον εφαρμόζονται κανόνες ιδιωτικής ιδιοκτησίας. Κεντρικό σημείο των κανόνων αυτών είναι το δικαίωμα των ιδιοκτητών τους να αποκλείουν τους άλλους από τη χρήση και απόλαυση του χώρου. (Gregory et all, 2009).

Ο δημόσιος χαρακτήρας ενός τόπου συνδέεται με την αμφισβήτηση ή την ακύρωση της ατομικής ιδιοκτησίας, καθώς σχετίζεται με την κοινωνία σαν σύνολο, και ο λόγος ύπαρξής του, η φύση του, είναι ο λαός. Λόγω της κατάργησης της ιδιωτικότητας στους

δημόσιους υπαίθριους χώρους είναι αμέσως επόμενο ο χώρος να αποτελείται και από το χαρακτηριστικό της ανωνυμίας του πλήθους. Αντίθετα σε όλους τους ιδιωτικούς χώρους συναντάει κανείς τίτλους ιδιοκτησίας, είτε αναφερόμαστε σε κατοικίες, είτε σε επιχειρήσεις κτλ., ο καθένας μπορεί να μάθει σε ποιο πρόσωπο- υποκείμενο ανήκουν (Siebel, 2003).

Επιπροσθέτως ο ιδιωτικός χώρος ορίζεται με βάση το συμφέρον το οποίο εξυπηρετεί και το πρόσωπο ή την ομάδα ατόμων στην οποία ανήκει. Άρα οι ιδιωτικοί χώροι εξυπηρετούν συμφέροντα, όχι δημόσια και καθολικά, αλλά συμφέροντα τα οποία αφορούν συγκεκριμένα άτομα. Σε αυτούς τους χώρους συνήθως εμπλέκεται και ο οικονομικός παράγοντας ως απαραίτητο στοιχείο για τη χρήση τους από τους πολίτες. Δεν ανήκουν στους πολίτες, ενώ και η χρήση τους και η πρόσβαση σε αυτούς είναι ελεγχόμενες (Madanipour, 2003).

Συνεπώς, ο ιδιωτικός χώρος ορίζεται ως το κομμάτι του κοινωνικού χώρου μέσα στον οποίο τα άτομα κατέχουν τον απόλυτο έλεγχο. Βέβαια αυτός ο έλεγχος δίνει τη δυνατότητα στους ανθρώπους να εκφραστούν ελεύθερα, χωρίς ντροπή και φόβο, καθώς επίσης και να προστατεύονται από την «εισβολή» των υπολοίπων. (Madanipour, 2003).

Επιπλέον η αντιπαράθεση αυτών των δύο χώρων γίνεται καλύτερα κατανοητή αν σκεφτεί κανείς ότι δεν σχετίζεται μόνο με τον τίτλο της ιδιοκτησίας, δηλαδή ποιος ελέγχει την πρόσβαση σε αυτούς, αλλά και με τους όρους τους οποίους χρησιμοποιούν. Ο δημόσιος χώρος συνδέεται με τον όρο «ανοιχτός», δηλαδή ο χώρος είναι ανοιχτός στην λεπτομερή εξέταση του καθενός χρήστη, ενώ αντίθετα ο ιδιωτικός χώρος συνδέεται με τον όρο «προστασία», δηλαδή ένα προστατευτικό πεδίο ζωής το οποίο περιβάλλεται από οικογένεια και φίλους (Amin και Graham, 1998).

Επίσης, η δημόσια σφαίρα πολλές φορές εμπεριέχει τη βία, την εγκληματικότητα και τη διαφθορά, σε αντίθεση με την ιδιωτική σφαίρα η οποία προσφέρει περισσότερο την ασφάλεια, χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα ότι την εξασφαλίζει. Η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ αυτών των δύο πραγματικοτήτων είναι μία σχέσης έλξης και απώθησης ταυτόχρονα. Αυτή η σχέση έχει ως στόχο τα ιδιωτικά συμφέροντα να μην υπονομεύουν το δημόσιο ενδιαφέρον. Ωστόσο, αυτός ο διαχωρισμός δεν είναι

απόλυτος, αλλά εξαρτάται κάθε φορά από την εκάστοτε κοινωνία, το χώρο και το χρόνο (Madanipour, 2003).

Σύμφωνα με τον Siebel οι διαφορές μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου μπορούν να συνοψιστούν σε τρία επίπεδα: στο νομικό, το λειτουργικό και το κοινωνικά προσδιορισμένο. Πρώτον, από νομική άποψη: ο δημόσιος χώρος διέπεται από το δημόσιο δίκαιο, ο ιδιωτικός από διατάξεις που προστατεύουν την ιδιοκτησία και την εστία. Δεύτερον, από άποψη λειτουργιών: στο δημόσιο χώρο έχουν καταχωρισθεί οι λειτουργίες της αγοράς, της αναψυχής, καθώς και οι πολιτιστικές και πολιτικές δραστηριότητες, αντιθέτως, στους ιδιωτικούς χώρους της επιχείρησης και της κατοικίας πραγματοποιούνται η παραγωγική και η αναπαραγωγική διαδικασία. Τρίτον, τέλος, οι διαφορές μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών χώρων είναι κοινωνικά προσδιορισμένες. Ο δημόσιος χώρος είναι ο χώρος της τελετουργικής ανωνυμίας, μιας επιτηδευμένης συμπεριφοράς που κρατά τις αποστάσεις. Ο ιδιωτικός χώρος, αντίθετα, είναι χώρος της οικειότητας, της σωματικότητας και του συναισθηματισμού (Siebel, 2003 σ : 87 - 93).

Οι παραπάνω διαφορές προφανώς προκύπτουν από το γεγονός ότι ο κάθε χώρος είναι προορισμένος να ικανοποιεί διαφορετικές ανάγκες των ατόμων, ο ιδιωτικός τις ιδιωτικές ή ατομικές ανάγκες και ο δημόσιος τις ανάγκες συμμετοχής στην κοινωνική ή δημόσια ζωή. Πρόκειται, δηλαδή, για δύο χώρους προορισμένους να επιτελούν διαφορετικές λειτουργίες. Η ανάδειξη των διαφορών αυτών, με την οποία καταπιάνονται πολλοί ερευνητές, αν και χρήσιμη έως ένα βαθμό, αφού, περιγράφοντας τα όρια του καθενός προωθείται και η διασφάλιση τους, ενίοτε μπορεί να οδηγήσει σε πολωτικές απόψεις υπέρ του ενός ή του άλλου χώρου, δημιουργώντας την πεποίθηση πως πρόκειται για δύο χώρους αντιφατικούς και ανταγωνιστικούς.

Μερικές από τις διαφορές που εντοπίζει ο Soriano μεταξύ των δύο χώρων είναι οι εξής: Ο δημόσιος χώρος, σε σχέση με τον ιδιωτικό, είναι περισσότερο διάχυτος και διασκορπισμένος, ενώ ο ιδιωτικός περισσότερο συγκεντρωμένος και εστιασμένος σε σημεία. Ο δημόσιος χώρος είναι «κενός», αποτελώντας πεδίο φαντασίας, σε αντιδιαστολή με τον ιδιωτικό που είναι «γεμάτος», αποτελούμενος από αντικείμενα και μνήμες. Ο δημόσιος χώρος είναι πηγή πληροφορίας, ο ιδιωτικός είναι έκφραση γνώμης (Soriano, 2003). Η παραπάνω διάκριση του Soriano μεταξύ ιδιωτικού και

δημόσιου θα μπορούσε να χαρακτηριστεί μονόπλευρη αφού τα στοιχεία που περιγράφει ως απόλυτα για τον ένα χώρο συχνά ενυπάρχουν και στον άλλο. Συχνά και ο δημόσιος χώρος είναι γεμάτος μνήμες, ενώ δεν είναι απαραίτητο πως η φαντασία θα πρέπει να απουσιάζει από τον ιδιωτικό χώρο. Επίσης, πηγή πληροφορίας αλλά και έκφρασης γνώμης αποτελούν και τα δύο είδη χώρων αφού και στους δύο πραγματοποιούνται κοινωνικές αλληλεπιδράσεις.

Για να οριστεί πλήρως η μελέτη και η ερμηνεία του δημόσιου αστικού χώρου οφείλει κανείς να αναλογιστεί ότι το δημόσιο και το ιδιωτικό αποτελούν δυο έννοιες που αλληλοεπιδρούν και αλληλοσυμπληρώνονται. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Hertzberger οι δύο όροι, δημόσιος και ιδιωτικός χώρος, είναι ανεπαρκείς, απόλυτοι και αποτελούν υπερβολικά αμφίσημες έννοιες (Hertzberger, 2002:16). Σε έναν κατεξοχήν δημόσιο χώρο το ιδιωτικό διεκδικεί ένα τμήμα του ή και ολόκληρο τον χώρο με σκοπό την οικονομική του εκμετάλλευση καθιστώντας τον «προϊόν». Αντίστοιχα, ο δημόσιος χώρος κάποιες φορές επεκτείνει την κυριαρχία του στον συνεχή ανοικτό ιστό ανεξάρτητα από το οποιοδήποτε ιδιωτικό καθεστώς. Ακόμα και η οριοθέτηση των λειτουργιών μεταξύ των δύο χώρων σε αρκετές περιπτώσεις καταρρίπτεται. Συχνά εντός ενός ιδιωτικού χώρου μπορούν να λάβουν χώρα στοιχεία δημόσιας ζωής και το αντίθετο (Τσιρώνη, 1989).

Όπως προαναφέρθηκε, οι αλλαγές στην αντίληψη περί δημόσιου αστικού χώρου και ιδιωτικού διαφέρουν, ανάλογα με τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες κάθε εποχής διαμορφώνουν τόσο την εικόνα όσο και τον χαρακτήρα της πόλης (Στεφάνου, 1999). Σε όλες τις κοινωνίες των ανθρώπων και σε όλες τις εποχές υπάρχει μία δυναμική σχέση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού που εξαρτώνται επιπλέον και από τον πολιτισμό κάθε κοινωνίας (Carr et al., 1992).

Η σχέση του δημόσιου και ιδιωτικού σε μία κοινωνία αντικατοπτρίζει το βαθμό ακμής ή παρακμής. Ιστορικά έχει αποδειχθεί ότι στις κοινωνίες που ακμάζουν υπάρχει ανεπτυγμένη η συλλογικότητα και αποτυπώνεται η κυριαρχία του δημόσιου στο ιδιωτικό, ενώ σε κοινωνίες οι οποίες βρίσκονται σε κρίση, η ανάπτυξη των ιδιωτικών συμφερόντων επισκιάζουν το δημόσιο, και ο δημόσιος χώρος επιδέχεται πιέσεις (Σαρηγιάννης, 2002). Έτσι στη συνέχεια περιγράφεται τόσο οι σχέσεις των δύο αυτών

χώρων, όσο και οι περιπτώσεις στις οποίες ο ιδιωτικός υπερκαλύπτει και επισκιάζει με την παρουσία του τον δημόσιο.

3.4. Αίτια και αποτελέσματα της ιδιωτικοποίησης του δημόσιου χώρου.

Σήμερα παρατηρείται μια αυξητική τάση όσον αφορά τη ρευστότητα της σχέσης μεταξύ δημοσίου – ιδιωτικού, με συνεχείς αλληλοδιεισδύσεις. Αν αναλογιστεί κανείς τις μεταλλαγές οι οποίες συμβαίνουν στον πλανήτη όπως η παγκοσμιοποίηση, η επικράτηση του νεοφιλελευθερισμού σαν τον μόνο δυνατό τρόπο ανάπτυξης, η αυξανόμενη ανασφάλεια και ο φόβος που ανατροφοδοτείται τόσο για τον αστικό χώρο όσο και για τις αυξανόμενες κοινωνικές ανισότητες, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι πλέον ο δημόσιος χώρος παρουσιάζει το αντίκτυπο της επίδρασης του χρόνου και του χρήματος (Zukin, 1995 · Βαΐου, 2006).

Εξετάζοντας τη σχέση δημόσιου και ιδιωτικού χώρου διαχρονικά, διαπιστώνει κανείς ότι πολύ σημαντική αλλαγή σε αυτήν επέφερε ο βιομηχανικός καπιταλισμός του 19^{ου} αιώνα, καθώς άλλαξε ριζικά η εικόνα των πόλεων μετά τα μεταναστευτικά ρεύματα προς αυτές, καταλήγοντας σε ένα πληθυσμό με κοινωνική και εθνική ποικιλία. Στην βιομηχανική επανάσταση αποδίδονται και οι πιέσεις για ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου στην αστική κοινωνία του 19ου αιώνα, όπου ανατράπηκε η ισορροπία δημόσιας και ιδιωτικής ζωής (Sennet, 1999).

Προχωρώντας στα μέσα του 20ου αιώνα διαπιστώνει κανείς πως μετά από τους δύο καταστροφικούς παγκοσμίους πολέμους που ακολούθησαν, τα δεδομένα για τον δημόσιο χώρο στον αστικό ιστό άλλαξαν σημαντικά. Η άμεση ανοικοδόμηση ώστε να ικανοποιηθούν πλήρως οι οικιστικές ανάγκες των πολιτών υποβάθμισαν την σημασία του δημόσιου χώρου και τον έθεσαν σε δεύτερη προτεραιότητα. Πλέον ο πολεοδομικός σχεδιασμός διαθέτει μια εσωστρεφή συμπεριφορά η οποία ενισχύει την απομόνωση και τον ιδιωτικό χώρο και περιορίζει αντίστοιχα το δημόσιο. Η μαζική χρήση του αυτοκινήτου η οποία εντείνεται, αποτελεί έναν καθοριστικό παράγοντα ως προς τη σχεδίαση του δημόσιου χώρου ο οποίος φέρεται να χάνει οποιοδήποτε εμπειρικό νόημα διαθέτει. Μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι πλέον ο δημόσιος χώρος βιώνεται

αποστασιοποιημένα, συνήθως διαμεσολαβημένα, είτε μέσω των μέσων ενημέρωσης, είτε απλά πίσω ή μπροστά από ένα διαφανές όριο έκθεσης και αυτοπεριορισμού (Mitchell, 1995).

Τόσο ο κατακερματισμός όσο και η ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου αποτελούν γεγονός στις σύγχρονες πόλεις, αν αναλογιστεί κανείς το πλήθος των αγαθών, του τρόπου ζωής και τις κοινωνικές σχέσεις που εμπορευματοποιούνται. Ο δημόσιος χώρος υποβαθμίζεται και συρρικνώνεται ενώ τα έντονα σημάδια εγκατάλειψης που παρουσιάζει υποδηλώνουν ότι η σημασία του φθίνει (Ασπρογέρακας, 2002).

Εικόνα 3.4.1. : Εγκαταλελειμμένη πλατεία Χρυσούπολης , Καβάλα

Πηγή: <http://www.kavala-portal.gr/>

Με βάση τα λεγόμενα του Sennet, καθώς ο τρόπος ζωής εξομοιώνεται με τον τρόπο παραγωγής, ο δημόσιος χώρος χάνει το δημοκρατικό του χαρακτήρα και προσαρμόζεται στα πρότυπα συμπεριφοράς που προτάσσουν οι κανόνες της κατανάλωσης, αποκτώντας εμπορικές και οικονομικές δραστηριότητες. Μετατρέπεται σε ένα χώρο αισθητικά άρτιο και εξυγιασμένο, ο οποίος προωθεί τις καταναλωτικές ανάγκες (Sennet, 1999). Επομένως γίνεται ευδιάκριτο ένα πλέγμα εμπορευματοποίησης της αστικής εμπειρίας καθώς ο δημόσιος χώρος κεφαλαιοποιείται, οι λειτουργίες του μετατίθενται σε ιδιωτικούς χώρους και η βία, η εγκληματικότητα και η ανασφάλεια η οποία προβάλλεται σε αυτόν μεγεθύνει την ανάγκη για ιδιωτικοποίηση (Ασπρογέρακας, 2002).

Εικόνα 3.4.2. : Πεζόδρομος στο κέντρο της Αθήνας «εξυπηρετεί» καταστήματα και Ι.Χ

Πηγή: Δημόσια, Ιδιωτικά & κοινά, Π. Κουτρολίκου

Εικόνα 3.4.3. : Καταστήματα καταλαμβάνουν το χώρο της Πλατείας Τριών Ναυάρχων στην Πάτρα

Πηγή: www.cityguru.gr

Ο μέσος αστός του 20ου αιώνα είναι ένας παθητικός παρατηρητής, που περνά τον ελεύθερο χρόνο του περιπλανώμενος στα πολυκαταστήματα, προκειμένου να πάρει μια γεύση από το μύθο και τη λάμψη της πόλης. Καθώς απομακρύνεται ολοένα και περισσότερο από την αίσθηση της κοινότητας, μπροστά στην ετερότητα και την ανομοιογένεια που επέφερε το φαινόμενο της αστικοποίησης, υιοθετεί την ιδέα ενός

φαντασιακού συνόλου, με συγκεκριμένα αναγνωριστικά χαρακτηριστικά, τα οποία είναι επί το πλείστον καταναλωτικής φύσεως.

Επίσης η ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου νοείται και με την επιβολή ελέγχου και επιτήρησης του δημόσιου βίου, την αύξηση της αστυνόμευσης, στον αποκλεισμό διαφόρων κοινωνικών ομάδων από τις κοινωνικές παροχές και τα δημόσια αγαθά και την ταυτόχρονη εμπορευματοποίηση των τελευταίων (Σαρηγιάννης, 2002).

Εικόνα 3.4.4. : Προσαγωγές μεταναστών στα πλαίσια της επιχείρησης «Ξένιος Δίας»

Πηγή: Δημόσια, Ιδιωτικά & κοινά, Π. Κουτρολίκου

Εικόνα 3.4.5. : Αποκλεισμός Ιστορικού Κέντρου Αθηνών κατά τη διάρκεια διαδηλώσεων

Πηγή: Δημόσια, Ιδιωτικά & κοινά, Π. Κουτρολίκου

Παραδείγματα ιδιωτικοποίησης, υπό αυτό το θεωρητικό πρίσμα, αποτελούν η παραχώρηση δημόσιων εγκαταλειμμένων ή μη χώρων για ιδιωτική εκμετάλλευση, υπό το πρόσχημα της ανικανότητας συντήρησής τους από τον κρατικό μηχανισμό. Ακόμα

η συντήρηση δημόσιων χώρων για το κέρδος των ιδιωτικών επιχειρήσεων και όχι για το κοινό συμφέρον αποτελεί ένα ακόμα τύπο ιδιωτικοποίησης του δημόσιου χώρου. Επίσης, αν δεχθεί κανείς ότι όλοι έχουν το δικαίωμα πρόσβασης και συμμετοχής στον πολιτισμό, στην ψυχαγωγία και διασκέδαση τίθεται το θέμα της εμπορευματοποίησης της ιδιότητάς των χώρων πολιτισμού και ψυχαγωγίας (Αίσιωπος Γ, 2003).

Μια ακόμα μεγάλη ομάδα αποτελούν και τα εμπορικά κέντρα, που πλέον συνδυάζουν χώρους αναψυχής και διασκέδασης (πολύ-χώροι). Η εμπορική δραστηριότητα που ήταν συνυφασμένη με τον δρόμο (κατεξοχήν δημόσιο χώρο με μείξη ανθρώπων και λειτουργιών, ύπαρξη του απρόοπτου) τώρα μετατίθεται σε ελεγχόμενους χώρους, που βασικό στόχο έχουν την εμπορευματοποίηση της ανθρώπινης ανάγκης για κοινωνικοποίηση, ψυχαγωγία και κατανάλωση. Όλη η «βιομηχανία» προώθησης πίσω από αυτά βασίζεται στην διέγερση των αισθήσεων και στην διάθεση περισσότερων υπηρεσιών και προϊόντων από ότι παρέχει ένας τυπικός εμπορικός δρόμος (Σαρηγιάννης, 2002).

Πρόκειται για μία μορφή ιδιωτικοποίησης των δημόσιων λειτουργιών, όπου όλες οι κινήσεις, πράξεις και ενέργειες καταγράφονται από κάμερες και επιτηρούνται από ιδιωτικούς φύλακες. Αν και φαινομενικά παρέχονται κάποια από τα αγαθά ενός δημόσιου χώρου, εν τούτοις πρόκειται για ένα επίπλαστο ιδιωτικό περιβάλλον που αντιγράφει τη λειτουργία δημόσιου χώρου, έχοντας ως στόχο το οικονομικό κέρδος. Ιδιαίτερα σε μία εποχή που ο δημόσιος χώρος έχει παρουσιάσει σημάδια υπονόμησης, μπορεί κανείς να φανταστεί την απήχηση των πολύ-χώρων οι οποίοι παρέχουν ένα ελκυστικό και άνετο περιβάλλον προς χρήση και κατανάλωση για προνομιούχους, αποκλείοντας τους «άλλους» (τους περιθωριοποιημένους) στον υποβαθμισμένο δημόσιο χώρο. Αν αναλογιστεί κανείς ότι ανέκαθεν οι δημόσιοι χώροι της πόλης είναι οι πυρήνες διαφόρων διεργασιών (π.χ. εξεγέρσεων κ.α.), και ότι ο έλεγχός τους αποτελεί μέλημα της εκάστοτε εξουσίας (σήμερα το ιδιωτικό συμφέρον και οι παγκόσμιες οικονομικές δυνάμεις), δεν μπορεί να υπάρξει καλύτερος τρόπος ελέγχου της κοινωνικής δράσης, από τη δημιουργία ψευδαίσθησης δημόσιου χώρου σε ιδιωτικούς θύλακες, μετατοπίζοντας τη δημόσια ζωή σε αυτούς (Σαρηγιάννης, 2002).

Βέβαια, η αντίληψη των γεγονότων εξαρτάται από το πώς βιώνει το χώρο ο κάθε άνθρωπος και από ποια οπτική πλευρά βλέπει κανείς την αλλαγή που συμβαίνει. Ένας ιδιωτικοποιημένος χώρος μπορεί να αποτελεί πηγή ευχαρίστησης, διασκέδασης, τέρψης και ασφάλειας για πολλούς, ενώ για άλλους να αποτελεί πηγή ελέγχου, κατάργησης των ελευθεριών, εμπορευματοποίησης των δημοσίων αγαθών και επιβεβλημένου προτύπου συμπεριφοράς από οικονομικά κυρίως συμφέροντα.

4. ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ, ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ.

Όπως έγινε σαφές από το προηγούμενο κεφάλαιο, ο δημόσιος χώρος αναφέρεται και συζητιέται κάθε φορά από διαφορετική σκοπιά, ενισχύοντας την άποψη ότι χαρακτηρίζεται από πολλές και ξεχωριστές πτυχές. Αυτή η πολυδιάστατη υπόσταση που διαθέτει, μέσω των διαφορετικών χρηστών και την ποικιλία των αναγκών τους, οδήγησαν στη δημιουργία κατηγοριών ανάλογα με τις διαστάσεις που παίρνει για τις εκάστοτε λειτουργίες που εξυπηρετεί. Έτσι, δεδομένων των διαφορετικών ρόλων που ο δημόσιος αστικός χώρος διαθέτει, γίνεται σαφές το διαφορετικό αντίκτυπο που έχει στο κοινωνικό σύνολο κάθε φορά και προσεγγίζεται ως μέσο κοινωνικοποίησης, ως μέσο πολιτικής έκφρασης (ως βήμα), ως προϊόν, ως χώρος κατοικίας και ως φορέας συλλογικής και ατομικής μνήμης.

4.1. Ο δημόσιος χώρος ως φορέας δημόσιας ζωής.

Οι περισσότεροι μελετητές τονίζουν την σημασία της κοινωνικής συμμετοχής ως κυρίαρχο χαρακτηριστικό των δημόσιων χώρων. Πιο συγκεκριμένα οι πολιτικές, τα κρίσιμα ζητήματα που εγείρονται και η απόφαση για το πώς οι θεσμικές και κοινωνικές σχέσεις θα πρέπει να οργανώνονται, επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από την ύπαρξη του δημόσιου χώρου τον οποίο ο κάθε χρήστης βιώνει. Επιπλέον αξίζει να σημειωθεί πως η δημόσια φύση του χώρου στο αστικό περιβάλλον είναι ιδιαίτερα σημαντική, αφού, σε αυτόν εκφράζονται δυναμικές κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Οι κοινωνικές αυτές αλληλεπιδράσεις είναι που καθιστούν έναν τόπο δημόσιο και όχι η θέση, η γεωμετρία και η μορφή του χώρου (Larco et al., 2003 & Young, 1990).

Αναμφισβήτητα ο δημόσιος χώρος αποτελεί το έδαφος πάνω στο οποίο εκτυλίσσεται η δημόσια ζωή, το χώρο όπου κοινωνικά αόρατες διαδικασίες παίρνουν μορφή και γίνονται ορατές. Επομένως οι κοινωνικές δραστηριότητες και αλληλεπιδράσεις που πραγματοποιούνται σε είναι αυτές που οδηγούν στον χαρακτηρισμό ενός χώρου ως δημόσιο. Η διερεύνηση, λοιπόν, του όρου δημόσια ζωή είναι απαραίτητη προκειμένου να αναδειχτεί η συσχέτιση της με το δημόσιο χώρο, κυρίως με το δημόσιο αστικό

περιβάλλον. Το ζητούμενο είναι πόσο σημαντική είναι η δημόσια ζωή για τον δημόσιο χώρο και πόσο ο δημόσιος χώρος για την δημόσια ζωή. (Larco, 2003)

4.1.1. Η σχέση του δημόσιου χώρου με τη δημόσια σφαίρα.

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, ο όρος δημόσια ζωή είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με το δημόσιο κομμάτι, ή σωστότερα, με αυτό που αποκαλείται δημόσια σφαίρα της κοινωνίας. Η δημόσια ζωή σχετίζεται άμεσα με τη δημόσια σφαίρα της κοινωνίας, οι λειτουργίες της δημόσιας ζωής αποτελούν παράλληλα και δραστηριότητες της δημόσιας σφαίρας, η συμμετοχή στη δημόσια ζωή αποτελεί συγχρόνως και συμμετοχή στην ευρύτερη δημόσια σφαίρα.

Ο J. Habermas χαρακτήρισε ως δημόσια σφαίρα τον τόπο της διαβούλευσης και της ορθολογικής επικοινωνίας, εντός του οποίου λαμβάνει χώρα ελεύθερα ο ορθολογικός διάλογος μεταξύ των πολιτών, αποστασιοποιημένος από τις ιδιαιτερότητες του κράτους, της οικονομίας και του ιδιωτικού τομέα. Παράλληλα, βλέπει το δημόσιο χώρο ως αδιαίρετο και βασικό συστατικό της δημόσιας σφαίρας εντός της οποίας λαμβάνουν χώρα οι λειτουργίες της δημόσιας ζωής (Habermas, 1989).

Εικόνα 4.1.1.1.: Mauerpark, Βερολίνο

Πηγή: <http://www.blog.urbact.eu/>

Όταν υπάρχει μία κατάσταση στην οποία διατυπώνονται δημόσια ιδέες οι οποίες γίνονται αντικείμενο συζήτησης, κριτικής, αντιθέσεων, αντιπαραθέσεων κ.α. τότε

μπορεί κανείς να αναφερθεί στην έννοια της δημόσιας σφαίρας. Εκείνη λειτουργεί στο βαθμό, που όσοι μετέχουν σε αυτήν, αισθάνονται, παρά τις όποιες αντιπαραθέσεις και αντιθέσεις, ότι αποτελούν ένα σύνολο, ότι ανήκουν σε μια κοινότητα, ότι είναι πολίτες. Λειτουργεί, δηλαδή, ως δημόσια σφαίρα στο βαθμό που υπάρχει ένα «minimum» κοινωνικής συμμετοχής (Μαντουβάλου, 1998).

Όπως υποστηρίζει ο Brill, η δημόσια ζωή προϋποθέτει τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ ανθρώπων (Brill, 1989). Με αυτόν τον τρόπο η δημόσια ζωή δίνοντας τη δυνατότητα σε διαφορετικές ομάδες να έρθουν σε επαφή και να μάθουν η μία από την άλλη προωθεί μια υψηλής ποιότητας πολυταξική, πολυπολιτισμική και ετερογενή κοινωνία (Carr et al., 1992). Από τα παραπάνω προκύπτει το συμπέρασμα πως οι πολίτες ασκώντας το δικαίωμα τους στη δημόσια ζωή συμμετέχουν και γίνονται μέρος της δημόσιας σφαίρας της κοινωνίας. Αυτή η διαδικασία της κοινωνικής αλληλεπίδρασης της δημόσιας ζωής, η οποία απαιτείται για τη συμμετοχή στη δημόσια σφαίρα, βρίσκει την έκφραση της στο δημόσιο χώρο.

Εικόνα 4.1.1.2.: Παραλία Βόλου, «Πεζούλια»

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Εικόνα 4.1.1.3.: Παραλία Βόλου, «Πεζούλια»

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Αν και η δημόσια σφαίρα και ο δημόσιος χώρος δεν είναι υποχρεωτικά αλληλένδετες έννοιες, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο στοιχεία δημόσιας ζωής μπορούν να λάβουν χώρα και εντός ενός ιδιωτικού χώρου, σε γενικές γραμμές οι συζητήσεις και οι συναντήσεις της δημόσιας ζωής πραγματοποιούνται με φυσικότητα κυρίως εντός ενός δημόσιου αστικού χώρου (Gregory et al., 2009).

Είναι αδύνατον να κατανοήσουμε τη δημόσια ζωή και τους χώρους όπου διεξάγεται χωρίς να αναγνωρίσουμε την πολιτική φύση των δημόσιων δραστηριοτήτων. Η συμμετοχή των πολιτών στη δημόσια ζωή εκλαμβάνεται από κάποιους ως μια απειλητική πράξη και από άλλους ως απελευθερωτική πράξη. Η εκάστοτε εξουσία μπορεί να ελέγξει τη δημόσια φωνή περιορίζοντας την πρόσβαση σε δημόσιους χώρους και ελέγχοντας τον επιτρεπόμενο αριθμό εισερχομένων σε αυτούς. Η απαγόρευση αυτή προκύπτει από το γεγονός ότι, είναι στη δημόσια σφαίρα – δημόσια ζωή ο χώρος όπου οι άνθρωποι συμμετέχουν ενωμένοι για να διαμαρτυρηθούν για την αδικία, να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους, να προκηρύξουν την ελευθερία τους. Υπό αυτή την έννοια η δημόσια ζωή αποτελεί ένα από τα πιο δημοκρατικά μας δικαιώματα, διευκολύνοντας τη δημιουργία μιας κοινωνίας ελευθέρων πολιτών και συλλογικών αποφάσεων. Όλες αυτές οι δημοκρατικές δράσεις και οι κοινωνικοί αγώνες γίνονται ορατοί και εκδηλώνονται στους δημόσιους χώρους (Carr et al., 1992).

4.1.2. Ο δημόσιος χώρος ως μέσο κοινωνικοποίησης.

Το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό του δημόσιου χώρου, κατά την άποψη του συγγραφέα, αποτελεί η κοινωνική του υπόσταση, που υποδηλώνεται από τον όρο «δημόσιο». Η εξέχουσα σημασία για την ζωή του ανθρώπου, διαδικασία της κοινωνικοποίησης, η οποία διαθέτει επιμέρους διαδικασίες, λαμβάνει χώρα στα πλαίσια του δημόσιου χώρου. Το άτομο ψυχαγωγείται, διασκεδάζει, συναναστρέφεται, συνδιαλέγεται και συνυπάρχει σε τέτοιους χώρους και ενσυνείδητα ενσωματώνεται στο κοινωνικό σύνολο (Carr et al., 1992).

Εικόνα 4.1.2.1.: Πικ-νικ σε πλατεία των Βρυξελλών

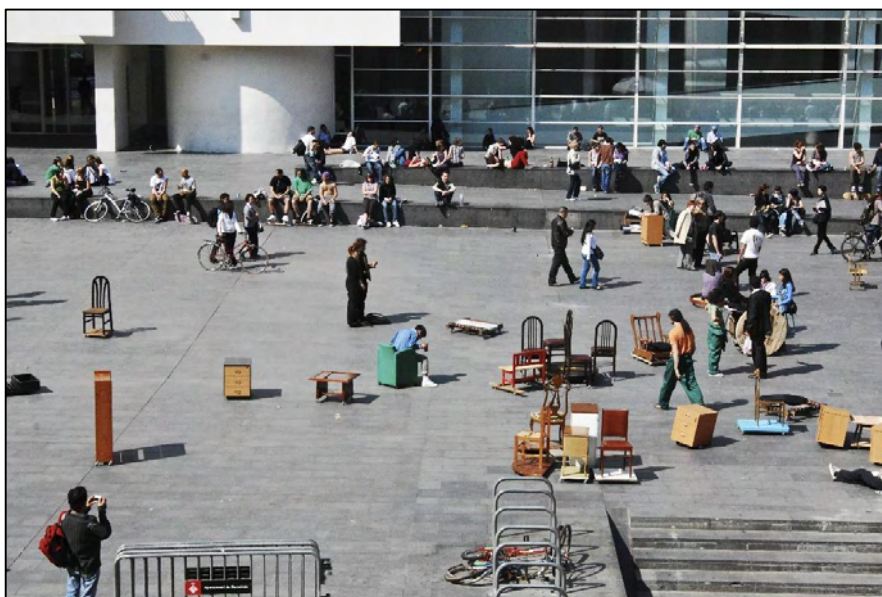

Πηγή: www.materialworldblog.com

Γίνεται εύκολα αντιληπτή η χρήση του ως διέξοδο και ως μέσο εκτόνωσης από άτομα και κοινωνικές ομάδες, όπως επίσης τόπο διοχέτευσης του ελεύθερου τους χρόνου. Όσοι εμφανίζονται σε αυτόν τον αξιοποιούν ακόμη ως τόπο συνάντησης και περιπάτου. Δρόμοι και πλατείες μετατρέπονται σε χώρους αναψυχής για τους ανθρώπους μετά το τέλος της δουλειάς τους, για παιδιά και νέους μετά το σχολείο οι οποίοι χαίρονται το παιχνίδι, για τους ηλικιωμένους που τον διασχίζουν και παρατηρούν τη ζωντάνια που υπάρχει στο χώρο. Η συναναστροφή και η επαφή στο δημόσιο χώρο αποτελεί μια εξαιρετικά σημαντική διαδικασία κατά τη διάρκεια της οποίας εφοδιάζονται με όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που τους προσδίδουν μια κοινή

ταυτότητα, αυτή ενός κατοίκου, ενός μέλους της γειτονιάς και κατά συνέπεια της πόλης (Carr et al., 1992).

Εικόνα 4.1.2.2.: Placa dels Angels, Βαρκελώνη

Πηγή: <https://eme3festival.wordpress.com/>

Τόσο η ίδια η διαδικασία της κοινωνικοποίησης όσο και τα αποτελέσματα αυτής που εμφανίζονται στα πλαίσια του αστικού δημόσιου χώρου, είναι αυτά που αποτελούν τροχοπέδη για όλες τις υπόλοιπες και ευθύνονται για την πολυδιάστατη φύση και πολυλειτουργικότητά του. Ανάλογα με τις ανάγκες και τους προβληματισμούς οι οποίοι προκύπτουν μέσα από αυτά όσοι βιώνουν τον δημόσιο χώρο ασχολούνται με περισσότερες δραστηριότητες και τον νοσηματοδοτούν διαφορετικά κάθε φορά. Παρακάτω αναλύονται οι μορφές που μπορεί να πάρει αυτός ο χώρος και ο τρόπος που χρησιμοποιείται από διάφορες κοινωνικές ομάδες (Carr et al., 1992).

4.2. Ο δημόσιος χώρος ως μέσο πολιτικής έκφρασης.

Ο δημόσιος αστικός χώρος ως αγωγός δύναμης αποτελεί ουσιαστικά ένα στοιχείο που αναπροσδιορίζεται ασταμάτητα και ο τρόπος αντίληψής του βρίσκεται πάντοτε σε διαπραγμάτευση αφού προσφέρεται σε διάφορες αναγνώσεις, χρήσεις και συμβολισμούς από τους χρήστες του. Το δικαίωμα του καθενός να εκφραστεί, να κοινωνικοποιηθεί, να συζητήσει, να αντιδράσει, είναι αυτό που τους οδηγεί να τον διεκδικήσουν ως ένα μέσο πολιτικής έκφρασης, ως βήμα (Βαΐου, 2000).

Στον δημόσιο χώρο το άτομο, αντικρίζει το σύνολο, συνδιαλέγεται μαζί του, παίρνει θέση. Σύμφωνα με τον Harvey, το τοπίο του αστικού δημόσιου χώρου προφανώς λειτουργεί ως ένα σημαντικό πεδίο πολιτικής δράσης και εξέγερσης. Τα απτά χαρακτηριστικά του είναι σημαντικά, η φυσική και κοινωνική αλλαγή και η εδαφική αναδιοργάνωση αυτών των τόπων είναι ένα εργαλείο στην πολιτική και κοινωνική πάλη (Harvey, 2012).

Με βάση τα λεγόμενα του Davis, μία άποψη, μια θέση, ή ένα πρόβλημα, όταν παραμένουν περιορισμένα και δεν εκδηλώνονται σε αυτόν τείνουν να χάσουν την αξία και τη δύναμή τους, αγνοούνται και τελικά μοιάζουν να μην υπάρχουν. Αυτό δεν συνεπάγεται απαραίτητα ότι δεν υπάρχουν και διαφορετικοί τρόποι πολιτικής και ιδεολογικής έκφρασης αλλά σίγουρα, μέσω της ελεύθερης συζήτησης και της δημόσιας έκφρασης, η αποκρυστάλλωση μιας πολιτικής θέσης έχει μεγαλύτερη βαρύτητα. Πόσο μάλλον όταν πραγματοποιείται σε έναν δημόσιο χώρο παρά σε ένα μέσο κοινωνικής δικτύωσης για παράδειγμα. Αυτό τον καθιστά το βασικότερο πεδίο των πολιτικών και κοινωνικών διεκδικήσεων των ατόμων (Davis, 2012).

Εικόνα 4.2.1.: Συγκέντρωση στην Πλατεία Συντάγματος

Πηγή: <http://www.ethnos.gr/>

Υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες κοινωνικές ομάδες που μπορεί να μην έχουν απαραίτητα κοινή αφετηρία αλλά μοιράζονται ένα κοινό στόχο, κινητοποιούνται μαζικά και διαδηλώνουν, δηλώνοντας την αντίθεσή τους σε κάτι που τους αφορά. Σε

αυτή την περίπτωση η μαζική ανάγκη που έχουν ώστε να ακουστούν τα προβλήματά τους, τους κατευθύνει προς το δημόσιο χώρο, ο οποίος απορρέει δύναμη ως προς τον τρόπο έκφρασης των αιτημάτων τους. Καταλήψεις, αστικά κινήματα και διαδηλώσεις αποτελούν εκφάνσεις της προσπάθειας της κάθε ομάδας για έκφραση των αιτημάτων της, για αλλαγή των συνθηκών της ζωής των μελών της και βελτίωση της καθημερινότητάς τους (Σταυρίδης, 2002 : 109).

Το τελευταίο διάστημα κατά τη διάρκεια ψήφισης των σκληρών οικονομικών μέτρων, άτομα από διάφορα κοινωνικά περιβάλλοντα εκμεταλλευόμενοι αυτό το βήμα που τους παρέιχε ο δημόσιος χώρος, συσπειρώθηκαν γύρω από ένα κοινό στόχο και δημιούργησαν μια μεγάλη ομάδα με κοινή ταυτότητα. Το κίνημα, όπως ονομάστηκε, των «αγανακτισμένων» αποτέλεσε ένα μαζικό κίνημα πολιτών που εξέφραζαν την αντίθεσή τους με τις τότε επικρατούσες πολιτικές πρακτικές. Ως χώρος δράσης του αναδείχτηκαν κεντρικές πλατείες πόλεων σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο. Αυτοί οι χώροι προσέφεραν ένα πεδίο καθημερινής τριβής, κοινωνικοποίησης και πολιτικής ζύμωσης.

Εικόνα 4.2.2. Διαδηλώσεις στην πλατεία Ταξίμ της Κωνσταντινούπολης

Πηγή: www.tvxs.gr

Οι πλατείες ήταν «κατειλημμένες» από διαμαρτυρόμενους πολίτες οι οποίοι, δεν καταπατούσαν την ελεύθερη προσβασιμότητα τους, αλλά επιδίωκαν την εδραίωση

τους ως κέντρο αγώνα για τα αιτήματά τους, καλώντας ανθρώπους να συμμετάσχουν σε κοινές διαδηλώσεις, διαδικασίες και δραστηριότητες. Εκείνες τις μέρες, οι πλατείες πέρα από όλες τις υπόλοιπες λειτουργίες που εξυπηρετούσαν, αποτελούσαν και ένα ζωντανό παράδειγμα κοινωνικο-πολιτικής συνδιαλλαγής. Αντίστοιχα παραδείγματα ανάδειξης του δημόσιου χώρου ως βήμα πολιτικής έκφρασης αποτέλεσαν και οι διαδηλώσεις στην πλατεία Tahrir του Καίρου και στο πάρκο Gezi στην Κωνσταντινούπολη.

Γίνεται αντιληπτό ότι μέσω των κινημάτων που βρήκαν πρόσφορο έδαφος στο δημόσιο χώρο για να εκδηλωθούν και να μαζικοποιηθούν, οι ερημωμένοι δημόσιοι χώροι ανακτώνται, οι πλατείες κερδίζουν την παλιά τους αίγλη και μέσω της συνύπαρξης, της συζήτησης, της συνδιαλλαγής και της ανταλλαγής απόψεων επανέρχεται η ζωή σε αυτές και η κοινωνία επιστρέφει στη δημόσια σφαίρα. Όπως υποστηρίζει και ο Habermas μέσα από τη θεματοποίηση της γνήσιας και αυθεντικής ιδέας ενός δημοσίου χώρου αναδύεται ένα πολιτικό και κοινωνικό πρόταγμα χειραφέτησης και αποστροφής προς μια καταπιεστική μαζική εξουσία η οποία περιορίζει την αυτονομία του λόγου και την ύπαρξη ενός καθαρά πολιτικού χώρου (Τερζόγλου, 2009:231 & Habermas, 1989).

4.3. Ο δημόσιος χώρος ως χώρος κατοικίας.

Είναι σαφές ότι η πράξη της κατοίκησης συντελείται μέσω εικόνων και συμβόλων που δημιουργούν το αίσθημα της ασφάλειας και της τάξης και ταυτόχρονα προϋποθέτει την υλική υπόσταση της στέγης που παρέχει σταθερότητα. Για τους ανθρώπους που δεν έχουν την δυνατότητα να ανταπεξέλθουν στα έξοδα λειτουργίας και συντήρησης ενός ιδιωτικού χώρου, δεν εκπληρώνεται σχεδόν ποτέ αυτή η βασική ανάγκη, και μαζί με αυτήν χάνεται και η ευκαιρία να νιώσουν την προστασία που αυτή θα τους παρείχε. Το μεγαλύτερο ποσοστό τους αποτελείται από άτομα χωρίς σταθερό εισόδημα, συχνά με ψυχολογικά προβλήματα, εξαρτημένα από ουσίες και με έντονη παραβατικότητα τα οποία ζούσαν στο περιθώριο και λόγω του μικρού αριθμού τους σπάνια παρουσιαζόταν στον δημόσιο χώρο. Με την άνοδο της κρίσης αυτές οι ομάδες πληθυσμού αυξάνονται και γίνονται περισσότερο ορατές. Στις δυτικές μεγαλουπόλεις της Δυτικής Ευρώπης η παρουσία των αστέγων και των κοινωνικά περιθωριοποιημένων ατόμων είναι αρκετά έντονη (Μάκας, Μιχαηλίδου, 2013).

Ένας από τους χώρους στους οποίους πολλές φορές καταλήγουν είναι η πλατεία η οποία ως χώρος διαρκών συμβιβασμών που σταδιακά ερημώνει, τείνει να αποτελεί ένα κενό στην πόλη. Εξίσου συνηθισμένη εικόνα εξαναγκασμένης κατοίκησης σε δημόσιους χώρους είναι αυτή σε δρόμους, πεζοδρόμια και στοές κοντά σε άλλους ιδιωτικούς χώρους. Εύλογα όμως προκύπτει το ερώτημα πώς γίνεται ορισμένοι άνθρωποι να ζουν και να κατοικούν στα όρια μεταξύ του ιδιωτικού και του δημόσιου. Δυστυχώς αυτά τα άτομα εκθέτουν τις πιο ευάλωτες ανθρώπινες δραστηριότητες σε αυτό το ταλαντευόμενο όριο. Εδώ είναι που ο δημόσιος χώρος αναλαμβάνει το ρόλο της κατοικίας αυτών των ατόμων χωρίς όμως να τους διευκολύνει. Είναι ελεύθερα προσβάσιμος σε όλους, δεν μπορεί κανείς να τους στερήσει το δικαίωμα να βρίσκονται σε αυτούς και μην έχοντας άλλη επιλογή, βρίσκονται, κοιμούνται και κατοικούν σε αυτόν (Μάκας, Μιχαηλίδου, 2013).

Εικόνα 4.3.1.: Άστεγος κοιμάται στην Πλατεία Συντάγματος

Πηγή: <http://www.localit.gr/>

Η πόλη είναι κομμάτι του κοινωνικού συνόλου, αποκαλύπτει τα θέσμια, τις ιδεολογίες, επειδή τις εμπεριέχει, τις ενσαρκώνει στην αισθητή ύλη. Κατ' επέκταση ο δημόσιος αστικός χώρος αποτελεί τμήμα και ταυτόχρονα προβολή της κοινωνίας. Όσο υπάρχουν άνθρωποι αποκλεισμένοι και αβοήθητοι να κατοικούν σε αυτόν, η κοινωνική υπόσταση του χώρου όπως και οι αξίες που εμπεριέχει και εκφράζει, βάζονται (Lefebvre, 1968:86). Δεν αποτελεί ένα μέσο ενσυνείδητης κοινωνικοποίησης, ψυχαγωγίας, διασκέδασης και εξόδου αλλά μεταλλάσσεται σε μια εξαναγκασμένη κατοικία.

4.4. Ο δημόσιος χώρος ως προϊόν.

Οι δημόσιοι χώροι αποτελούν τους τόπους συνάντησης, διαλόγου και ψυχαγωγίας των ανθρώπων. Η ελεύθερη αναψυχή αποτελεί για τους ανθρώπους μια αστική συνήθεια και την έξοδο στο δημόσιο χώρο κομμάτι της καθημερινότητας τους. Η κοινωνική συναναστροφή που αναπτύσσεται εκεί είναι καθολική και συμβάλει στη διαμόρφωση ενός πεδίου για ανταλλαγή απόψεων και ιδεών. Με το πέρασμα όμως των χρόνων και καθώς η νοοτροπία του άλλαξε, η ιδιότητα αυτή του δημόσιου χώρου άρχισε να φθίνει. Σε μια πόλη με ελάχιστους ελεύθερους χώρους στην οποία πλέον η έξοδος από το σπίτι είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την κατανάλωση σε ιδιωτικούς «ανοιχτούς», ο δημόσιος χώρος κατέστη για τους περισσότερους ο ενδιάμεσος (Μάκας, Μιχαηλίδου, 2013).

Όπως προαναφέρθηκε ο δημόσιος χώρος εμπεριέχει κοινωνικές, πολιτιστικές και ιδεολογικές χρήσεις. Με την μεταφορά των περισσότερων αυτών δραστηριοτήτων σε ιδιωτικούς χώρους χάνονται οι χαρακτηριστικές αυτές ιδιότητες και στην θέση τους εγκαθίσταται η οικονομική δραστηριότητα προσελκύνοντας την κοινή ζωή της πόλης σε έναν απομονωμένο χώρο. Η υιοθέτηση μιας νοοτροπίας η οποία προωθεί την κατανάλωση, είχε αρχίσει να εκδηλώνεται στο δημόσιο χώρο ήδη από την εμφάνιση των πρώτων διαφημίσεων. Μέσω αυτών προέτρεπαν τους ανθρώπους να καταναλώσουν και ενίσχυαν την τεχνητή αυτή ανάγκη. Η δημιουργία εμπορικών κέντρων σταδιακά απομάκρυνε τους χρήστες από τους πραγματικά δημόσιους χώρους και τους οδήγησε σε ιδιωτικούς (Μάκας, Μιχαηλίδου, 2013).

Σήμερα, η κατάσταση έχει επιδεινωθεί. Δεν χρησιμοποιούνται πια μόνο οπτικά ερεθίσματα αλλά ο ίδιος ο χώρος έχει μετατραπεί σε ένα κακέκτυπο δρόμου και πλατείας,, ένα χώρο περικλειστο και εσωστρεφή, συνήθως εκτός ανθρώπινης κλίμακας ο οποίος προσπαθεί να αντιγράψει οικίες αστικές δομές όχι μόνο ως προς τη μορφή αλλά και ως προς τη λειτουργία. Αποτελείται από ένα ευρύ φάσμα κατεξοχόν εμπορικών χρήσεων στις οποίες προβλέπεται οτιδήποτε είναι απαραίτητο για να περάσει κανείς πολύ χρόνο χωρίς να φύγει. Συνδυάζει τη μαζική κατανάλωση με την ψυχαγωγία και το αίσθημα ασφάλειας, μαζί με ένα σαφή διαχωρισμό και αποκλεισμό μεταξύ αυτών που μπορούν και εκείνων που δεν μπορούν να καταναλώσουν. Εντός

των εμπορικών κέντρων, ο δημόσιος χώρος μεταλλάσσεται, απομακρύνεται από το δημόσιο χαρακτήρα του, τείνει να γίνει εξάρτημα της αγοράς και αποτραβιέται σε αυστηρά καθορισμένα όρια σε ένα πλήρη ελεγχόμενο και ασφαλή χώρο.

Οι κοινωνικές και πολιτικές διεργασίες που παραδοσιακά συντελούνται στο δημόσιο χώρο, όταν εμφανίζονται και προωθούνται ιδιωτικά συμφέροντα σε αυτόν, εκλείπουν, τον συρρικνώνουν σταδιακά και τον καθιστούν ως ένα αγαθό το οποίο απευθύνεται σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες. Με την διείσδυση σε πολλούς τομείς της εμπορευματικής και καταναλωτικής λογικής, οι δημόσιοι χώροι μετατρέπονται σε ημι-ιδιωτικές ζώνες ή σε κάποιες ακραίες περιπτώσεις σε αμιγώς ιδιωτικές (Μπελαβίλας et al., 2009).

Εικόνα 4.4.1.: Τραπεζοκαθίσματα καταλαμβάνουν το χώρο της πλατείας Δικαστηρίων, Χανιά

Πηγή: <http://www.publicspacechania.blogspot.gr>

Η δημιουργία ιδιωτικών ζωνών σε μια αστική πλατεία αποκόπτει ένα κομμάτι δημόσιου περιπάτου, στερεί τον ίδιο τον χώρο και τα δικαιώματα των χρηστών του σε αυτόν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας συμπεριφοράς που διασπά το χώρο, είναι η εγκατάσταση εξοπλισμού και η δημιουργία υποδομών ώστε να αυξηθεί το οικονομικό όφελος επιχειρήσεων που επεκτείνονται σε αυτόν (π.χ. ειδικά διαμορφωμένα καθίσματα και τραπέζια) Με αυτή την κίνηση υπονομεύονται οι αισθητικές ποιότητες του, και εξαιτίας του μικρού πλέον μεγέθους του μετατρέπεται σε ένα απλό πέρασμα που εξυπηρετεί αυτή την ιδιωτική χρήση. Έτσι συντηρείται η

τουριστική εικόνα της πλατείας που αποτελεί πηγή εσόδων για ολόκληρη την πόλη. Δεδομένων αυτών των συνθηκών η ίδια η πλατεία καθίσταται «προϊόν» προς εκμετάλλευση καθώς διατηρείται ένα μόνο χαρακτηριστικό της, η εμπορικότητά της, ενώ αγνοούνται όλες οι νοηματικές πτυχές που θα της προσέδιδαν τον πραγματικά δημόσιο χαρακτήρα της (Μπελαβίλας et al., 2009).

Εικόνα 4.4.2.: Τραπεζοκαθίσματα καταλαμβάνουν χώρο στην πλατεία Αριστοτέλους, Θεσσαλονίκη

Πηγή: <http://www.kathimerini.gr/>

Κάθε οικονομική συναλλαγή που πραγματοποιείται σε έναν δημόσιο αστικό χώρο του αναιρεί το δικαίωμα να λέγεται δημόσιος, γιατί αυτομάτως δημιουργεί αποκλεισμό του χώρου από ομάδες ατόμων που δεν θέλουν ή δεν έχουν τη δυνατότητα να πραγματοποιήσουν την ιδιωτική οικονομική συναλλαγή (Μπελαβίλας et al., 2009). Η διείσδυση ιδιωτικού συμφέροντος σε ένα δημόσιο χώρο μπορεί να προκαλέσει αποκλεισμό ακόμα και όταν δεν υπάρχει η οικονομική συναλλαγή. Τα περιφραγμένα πάρκα ως μια ακραία μορφή επιβολής στην πόλη δημιουργούν νεκρά αστικά κύτταρα τα οποία παραχωρούνται μόνο στους προνομιούχους, με στόχο να αυξήσουν την αξία γης των κτιρίων της γύρω περιοχής (Μάκας, Μιχαλίδου, 2013).

Ιδιωτικοί χώροι οι οποίοι έχουν εισβάλει στο δημόσιο χώρο, εκμεταλλεύονται τα χαρακτηριστικά του, τη δημοσιότητα και την ελεύθερη πρόσβαση και προβάλλονται ως δημόσιοι με σκοπό να προσελκύσουν περισσότερο κόσμο για να ικανοποιήσουν τα οικονομικά τους συμφέροντα. Καλλιεργείται στις συνειδήσεις των ανθρώπων η ψευδής χρήση ενός χώρου ως δημόσιου την ώρα που αυτός παραμένει έντονα εποπτευόμενος.

Η επιτήρηση αυτών των χώρων και η επιβολή περιορισμών εκμηδενίζουν τις πιθανότητες να συμβεί οτιδήποτε αυθόρμητο και ότι δεν συμβαδίζει με τους κανόνες που υπάρχουν σε αυτούς (Μπελαβίλας et al., 2009).

Σε έναν κόσμο όπου η απλή παρουσία στους ανοιχτούς χώρους δεν είναι αρκετή και η χρήση αυτών συνεπάγεται καταναλωτικές δραστηριότητες, επιδιώκεται συνεχώς η προσέλκυση επιχειρήσεων οι οποίες θα «δώσουν ζωή» στο χώρο προσφέροντάς τες. Η απαίτηση της κοινωνίας για κατανάλωση, μια τεχνητή ανάγκη, σε συνδυασμό με την αδυναμία της να αξιοποιήσει την αληθινή υπόσταση του δημοσίου χώρου είναι ένα φαινόμενο παρακμής της, το οποίο έχει διαβρώσει τον ίδιο το χώρο. Από ολόκληρο το φάσμα όσων συνθέτουν το δημόσιο χώρο, το ιδιωτικό επικαλύπτει μόνο εκείνα τα στοιχεία του δημόσιου χώρου που κρίνει επιθυμητά για τη δημιουργία των συνθηκών εκείνων που θα ευνοήσουν την κατανάλωση. Επομένως σε τέτοιες περιπτώσεις ο δημόσιος χώρος βιώνεται ως προϊόν προς κατανάλωση (Μάκας, Μιχαηλίδου, 2013).

4.5. Ο δημόσιος χώρος ως φορέας μνήμης.

Στο βιβλίο του «Αόρατες Πόλεις» ο Calvino πραγματεύεται τη μνήμη και αντιλαμβάνεται την πόλη ως ένα δοχείο υποδοχής και κίνησης της μνήμης, η οποία την διασχίζει από άκρη σε άκρη, την διαπερνά, την γεμίζει με συνειρμούς, βιώματα και τόπους. Ο δημόσιος χώρος, ως ένα από τα σημαντικότερα κομμάτια του αστικού ιστού αποτελεί επίκεντρο όλων αυτών των διαδικασιών. Δεν αποτελείται μόνο από μια εδαφική έκταση και μια γεωμετρική κατασκευή, δεν περιέχει μόνο υλικά αγαθά και κατοίκους. Περιλαμβάνει ένα σύστημα υλικών και άυλων οντοτήτων που αλληλοεπιδρούν και δημιουργούν μεταξύ τους άλλοτε εντάσεις και άλλοτε γαλήνη. Οτιδήποτε δημιουργείται και αναπαράγεται στο δημόσιο χώρο προκύπτει από τη μνήμη όλων όσων μετέχουν σε αυτόν (Calvino, 2003).

Οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται το χώρο με τα δικά τους κριτήρια, τα οποία ορίζονται από τις μνήμες που κουβαλάνε μέσα τους και από τον τρόπο με τον οποίο τις προβάλλουν στο περιβάλλον τους. Στην ακούσια ή μη προσπάθεια τους για μια συναισθηματική σχέση με τον τόπο, δημιουργούν εγγραφές οι οποίες τους δίνουν τη δυνατότητα αρχικά να αναπτύξουν επικοινωνία μεταξύ τους και εν τέλει να τον

ορίσουν. Κομμάτι αυτής της διεργασίας δεν αποτελούν μόνο οι μνήμες που έχει ο καθένας αλλά κυρίως εκείνες που αντανακλώνται από τον εκάστοτε χώρο και διαμορφώνουν και αμφισβητούν τις σκέψεις όλων όσων τους βιώνουν και δρουν στην πόλη (Σταυρίδης, 2006).

Έτσι στο δημόσιο χώρο της πόλης, τα άτομα και οι κοινωνικές ομάδες συλλέγουν εμπειρίες που προέρχονται από την εμφάνιση αστικών συνηθειών και δημιουργούν τόπους αναφοράς. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και ο Σ. Σταυρίδης η συλλογική μνήμη ιδρύει χώρους και συγκροτεί ένα δίκτυο που ορίζει τον τόπο μιας κοινωνίας. Κάθε άνθρωπος που ζει σε έναν τόπο, ανεξάρτητα από την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει, κατασκευάζει προσωπικές πορείες, αναδεικνύει στοιχεία του χώρου που ο ίδιος θεωρεί σημαντικά ως σημεία αναφοράς, εντοπίζει τις δικές του στάσεις, και δένεται με συγκεκριμένους χώρους. Δημιουργούνται ξεχωριστά δίκτυα εμπειρίας τα οποία συντονίζονται και όλα μαζί αλληλοσυμπληρώνονται, συνθέτοντας έτσι τη συλλογική μνήμη της πόλης και κατ' επέκταση του δημόσιου χώρου. Ο χρόνος είναι μια απαραίτητη συνθήκη έτσι ώστε ο χώρος να βιωθεί και να εγγραφεί επιτρέποντας την δημιουργία εικόνων και την οικειοποίηση, καλλιεργώντας τελικά και παρουσιάζοντας τις μνήμες των ανθρώπων (Σταυρίδης, 2006)

Συγκεκριμένα, ο Jacobs αναφερόμενος στην σημασία του δημόσιου χώρου στην πόλη αναφέρει πως μέσω των δημόσιων αστικών χώρων οι άνθρωποι έχουν την ευκαιρία να αλληλοεπιδρούν ο ένας με τον άλλον αλλά και με το παρελθόν τους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ένας συγκεκριμένος δρόμος μπορεί να ξεκλειδώσει αναμνήσεις και να δημιουργήσει την προσδοκία του να αντικρίσεις κάτι ευχάριστο ή να συναντήσεις κάποιον γνωστό ή άγνωστο, την πιθανότητα μιας συναναστροφής. Η μνήμη που φέρει ένας χώρος, είτε προβάλλεται στο περιβάλλον, είτε υπάρχει στο μυαλό των ατόμων, εμπλουτίζει με νοήματα την αστική εμπειρία (Jacobs, 1995).

Εξαιτίας της πολλαπλότητάς του δημόσιου χώρου ο περίπατος είναι το μέσο που εξασφαλίζει τον χρόνο που χρειάζεται για να τον εξερευνήσει κανείς. Αυτό που χαρακτηρίζει τον περίπατο είναι η μετάβαση η οποία ως πράξη, εμπεριέχει την οριοθέτηση του προηγούμενου και του επόμενου τόπου καθώς και την αντίληψη τους ως δύο διακριτές οντότητες. Στους δρόμους, στις πλατείες και στις συνοικίες, οι οποίες συμμετέχουν ενεργά στο δίκτυό της, οι μνήμες των ιδιαίτερων γεγονότων αλλά και των

ανθρώπων που τις έχουν δημιουργήσει, απορροφώνται, εντυπώνουν τις καταγραφές της ιστορίας πάνω στην πόλη και συνθέτουν τον ζωντανό ιστό της (Σταυρίδης, 2006: 189).

Εικόνα 4.5.1.: Η κόκκινη Πλατεία, Μόσχα

Πηγή: <http://www.iefimerida.gr>

Ένα κομμάτι της ιστορίας που επηρέασε την πορεία, την εικόνα και την καθημερινότητα της πόλης και βοήθησε τις αναμνήσεις των ανθρώπων να αποκρυσταλλωθούν, κρύβεται πίσω από τις ονομασίες των δρόμων, των πάρκων, των πλατειών και γενικότερα των δημόσιων χώρων. Πολλές φορές, για παράδειγμα, δίνεται τιμητικά σε ένα δρόμο το προσωνόμιο ηρώων, ευεργετών και τοποσήμων καθώς και μια χαρακτηριστική μορφή που είχε ο ίδιος. Με αυτόν τον τρόπο μια ονομασία ανασύρει οικείες εικόνες από το παρελθόν για όσους γνωρίζουν την περιοχή ενώ προκαλεί τη σκέψη ενός περαστικού ο οποίος προσπαθεί να αναζητήσει τη συνάφεια εικόνας και ονόματος και με μια καινούργια γνώση να δημιουργήσει πλασματικά την αίσθηση που πιθανώς να είχε ο τόπος (Μάκας, Μιχαηλίδου, 2013).

Αντίθετα, πολλές φορές η απλή τοποθέτηση ενός ονόματος σε ένα δημόσιο χώρο, σε πλατείες και πάρκα, αντίστοιχα όπως και στους δρόμους δεν επαρκεί και δεν συνδυάζεται με τη γνώση της ιστορίας αλλά περιορίζεται απλά ως μια λεζάντα στη γωνία του δρόμου. Η πλατεία Ελευθερίας, η πλατεία Συντάγματος αποτελούν περιπτώσεις δημόσιου χώρου από τον οποίο έχει πια εκλείψει η μνήμη και η ενθύμηση των γεγονότων που τον έχει καθορίσει και έχει χαθεί ο ρόλος του ως τόπος της μνήμης.

Τώρα πια η κυρίαρχη σημασία του για τους χρήστες είναι η λειτουργία του ως σημείο συνάντησης στον οποίο εμφανίζονται πλέον οι καθημερινές ιστορίες τους. Το πιο συνηθισμένο εργαλείο συντήρησης της μνήμης και υπενθύμισης της ιστορίας ενός δημόσιου χώρου είναι η ανέγερση και τοποθέτηση μνημείων τα οποία προσπαθούν να αγκιστρώσουν στον κάθε τόπο μνήμης της κοινωνίας τη συλλογική καταγραφή και αξιολόγηση γεγονότων. Τα μνημεία αποτελούν πολύ συχνά σημεία αναφοράς αλλά και σημεία διαμάχης. Η προβολή της κυρίαρχης συλλογικής μνήμης και η διαίωσιση και προώθησή της μέσω του δημόσιου χώρου και της συνεχής έκθεσης των χρηστών σε αυτήν επανακαθορίζουν ως ένα βαθμό τις μνήμες τους (Σταυρίδης, 2006).

Εν τέλει, γίνεται φανερό ότι, μέσα από τις αναγνώσεις της μνήμης αποκρυπτογραφούνται οι εικόνες και οι μετασχηματισμοί της ίδιας της πόλης και του δημόσιου χώρου. Λόγω της πολυδιάστατης φύσης του δημόσιου χώρου καμία μνήμη που εμπεριέχει δεν παραμένει σταθερή και στάσιμη αλλά εμπλουτίζεται και μεταλλάσσεται συνεχώς επηρεασμένη από την ανθρώπινη δραστηριότητα που αντανάκλαται πάνω της. Όπως τονίζει και ο M. Halbwachs υπάρχουν τόσες μνήμες όσες και ομάδες και παρόλο που η μνήμη από τη φύση της είναι πολλαπλή, παραμένει συγκεκριμένη (Σταυρίδης, 2006: 189).

Συμπερασματικά, οι επιλεγμένες διαστάσεις του δημόσιου χώρου, όπως περιγράφονται στο παρόν συγκεκριμένο κεφάλαιο, παρουσιάζονται ως προς την οπτική πλευρά από την οποία εξετάζεται ένας δημόσιος χώρος και ως προς τη σημασία του σύμφωνα με την εκάστοτε λειτουργία που εξυπηρετεί. Ένας αστικός δημόσιος χώρος μπορεί να γίνεται αντιληπτός είτε μονοδιάστατα, με μια από τις παραπάνω επιλεγμένες διαστάσεις, είτε πολυδιάστατα, συνδυάζοντας περισσότερες. Οι συγκεκριμένες διαστάσεις επιλέχθηκαν ως οι σημαντικότερες που θα πρέπει να ληφθούν υπ' όψιν για την καλύτερη δυνατή κατανόηση της έννοιας του όσο και για την ορθότερη διαχείριση και διατήρησή του.

5. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΠΛΑΤΕΙΩΝ.

Η Πλατεία είναι ένα σημαντικό στοιχείο της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Ενώ σε πολιτισμούς εκτός Ευρώπης έχουν αναπτυχθεί διαφορετικές μορφές πολεοδομικής οργάνωσης, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τους χώρους συνάθροισης, οι πλατείες που εντοπίζονται σε άλλες ηπείρους προέρχονται κυρίως από ευρωπαϊκά μοντέλα. Αλλά και η ευρωπαϊκή ταυτότητα είναι ιδιαίτερα πολυδιάστατη. Στη βάση της βρίσκεται η σύλληψη της πλατείας ως ενιαίου «φυσικού» χώρου που όμως ορίζεται από μια πολλαπλότητα στοιχείων. Είναι ένας χώρος περάσματος, συναντήσεων, ανταλλαγών, αμοιβαίας αναγνώρισης, εκδήλωσης δύναμης, μνημειακότητας και εξεγέρσεων. Αν στις πλατείες λάμβαναν χώρα οι δημόσιες εκτελέσεις, εκεί συντελούνταν ταυτόχρονα οι μεγαλοπρεπέστερες στιγμές του πολιτισμού και της θρησκείας. Η πλατεία είναι επίσης ένας ανοικτός χώρος όπου αναπτύσσεται η κοινωνική συνοχή. Κάθε πλατεία διαθέτει τη δική της ιστορία, τη δική της μοναδική ταυτότητα. Είναι φτιαγμένη για να ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένες ανάγκες, τόσο υλικές όσο και διανοητικές και μετασχηματίζεται μες στο χρόνο προς διαφορετικές κατευθύνσεις ανα περίπτωση (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

Στην ελληνική γλώσσα η λέξη πλατεία πρωτοεμφανίζεται ως επιθετικός προσδιορισμός δίπλα στην λέξη οδός και υποδεικνύει ένα φαρδύ δρόμο. Η λατινική γλώσσα ενσωματώνει τον όρο (platea) δίνοντάς του ακριβώς την ίδια σημασία. Στην εξέλιξή της η λέξη θα γίνει place, piazza, praca, plaza, platz, plein, plads, piatta σε όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές γλώσσες, εκτός από την αγγλική που θα προτιμήσει τη λέξη square, ταυτίζοντας τη λειτουργία του χώρου αυτού με μια γεωμετρική μορφή που καθιερώθηκε με το πέρασμα του χρόνου (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο παρουσιάζονται δείγματα πλατειών που βρίσκονται στον ευρωπαϊκό χώρο. Οι συγκεκριμένες πλατείες που αναδεικνύονται επιλέχθηκαν βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων. Αυτά είναι ο ρόλος της πλατείας στην κοινότητα, η μορφή και η σημερινή τους κατάσταση, οι επεμβάσεις που πραγματοποιήθηκαν σε αυτές, το μέγεθος της κοινωνικής αλληλεπίδρασης που προσφέρουν στους χρήστες της με τις δραστηριότητες που φιλοξενούν, καθώς και η συμβολή τους στην βελτίωση της εικόνας της πόλης. Επιπλέον περιγράφονται πληροφορίες για την ιστορία τους και την

αρχιτεκτονική τους καθώς επίσης παρατίθενται χάρτες και χαρακτηριστικές τους φωτογραφίες. Η σειρά τους και η κατηγοριοποίησή τους καθορίζεται γεωγραφικά, από το βορρά προς το νότο και με βάση την κεντρική τους θέση στον αστικό ιστό (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

5.1 Κεντρικές ευρωπαϊκές πλατείες.

ΚΑΜΠΡΙ, ΕΛΣΙΝΚΙ, ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ

Χάρτης 5.1.1. : Τοπογραφικό πλατείας Kamppi

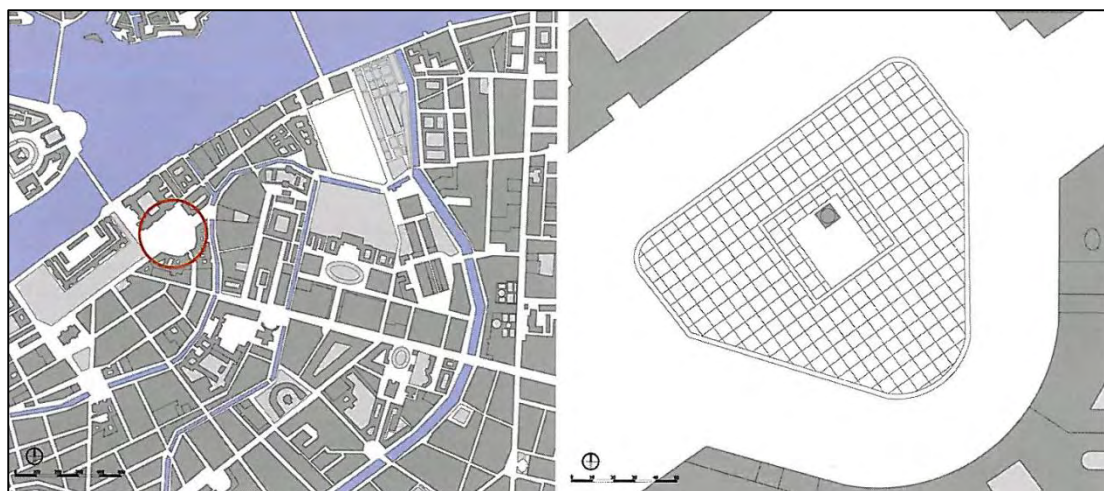
Πηγή: Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

Στη Φινλανδία και πιο συγκεκριμένα στο Ελσίνκι εντοπίζεται η πλατεία Kamppi, που ουσιαστικά αποτελεί το κέντρο της πόλης. Σε αυτήν πραγματοποιήθηκε μια αναμόρφωση, που περιέλαβε και τις πλατείες Narinkka και Tennispalatsi, σε συνδυασμό με την ανακαίνιση του εμπορικού κέντρου Kamppi και μερικών πολυκατοικιών διήρκησε τέσσερα χρόνια. Το 18^ο και 19^ο αιώνα το 'Kamppi field', όπως ονομαζόταν χρησιμοποιούνταν κατά κύριο λόγο ως στρατιωτική βάση και πεδίο άσκησης. Η πλατεία ήταν επιπλέον ο χώρος που οι Εβραίοι έμποροι χρησιμοποιούσαν ως αγορά από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα μέχρι τα 1929. Πάνω στην πλατεία εντοπίζεται και το Tennispalatsi (παλάτι του τένις), που κατασκευάστηκε το 1938 για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1940 και πρόσφατα μετατράπηκε σε ψυχαγωγικό και πολιτιστικό κέντρο (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

Μία από τις νέες πλατείες, αποκλειστικά για πεζούς, ονομάστηκε Narinkkatori, και στο χώρο της εκτός από την αγορά, διοργανώνονται πολλές γιορτές και άλλες εκδηλώσεις. Η άλλη πλατεία, Tennispalatsi aukio φιλοξενεί πολλές υπαίθριες καφετέριες και αρκετά εστιατόρια. Οι γύρω δρόμοι τέλος, αναμορφώθηκαν και αυτοί και η κυκλοφορία στο κέντρο της πόλης βελτιώθηκε. Ο συνολικά διαμορφωμένος χώρος είναι γνωστός με την ονομασία KAMPPI και σφύζει από ζωή ιδίως τους περισσότερους ζεστούς μήνες του καλοκαιριού (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

DVORTSOVAJA PLOSCAD, ΑΓΙΑ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΗ, ΡΩΣΙΑ

Χάρτης 5.1.2. : Τοπογραφικό πλατείας Dvortsovaja Ploscad

Πηγή: Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

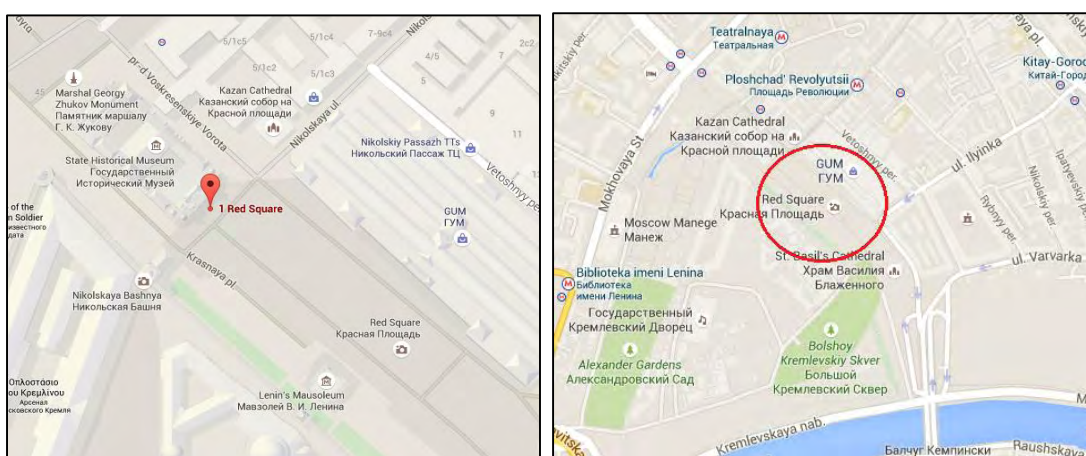
Η Πλατεία του Παλατιού (Dvortsovaya Ploscad) έργο του Karl Rossi, δεν υπήρξε απλά το θέατρο γεγονότων που άλλαξαν την παγκόσμια ιστορία, αλλά ήταν επίσης το αστικό σημείο αναφοράς για ολόκληρη την πόλη, τόπος για τις σημαντικότερες εκδηλώσεις της Ρωσικής Αυτοκρατορίας (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

Το 1905, συντελέστηκε στην πλατεία μία σφαγή κατά την τσαρική καταστολή μίας διαδήλωσης εργατών που αργότερα ονομάστηκε Ματωμένη Κυριακή. Σήμερα η πλατεία είναι, πάνω από όλα, μια εντυπωσιακή αναπαράσταση της ισχύος του Ρωσικού στρατού: μνημεία σε ανάμνηση της νίκης ενάντια στον Ναπολέοντα, καθώς και το παλιό κτήριο του Γενικού Επιτελείου και της Πολιτοφυλακής βρίσκονται εδώ (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

Εκεί συναντάει κανείς το Χειμερινό Παλάτι, το οποίο φιλοξενεί σήμερα τη συλλογή του μουσείου Ερμιτάζ. Μετά τις καταστροφές του πολέμου, η πλατεία οικοδομήθηκε ξανά σύμφωνα με το αυθεντικό της σχέδιο. Μόνο μερικές αναμνηστικές πλάκες στο εσωτερικό θυμίζουν την ιστορία της περιόδου του Leningrad (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009)

ΚΟΚΚΙΝΗ ΠΛΑΤΕΙΑ, ΜΟΣΧΑ, ΡΩΣΙΑ

Χάρτης 5.1.3. : Τοπογραφικό Κόκκινης Πλατείας

Πηγή: google maps, ίδια επεξεργασία

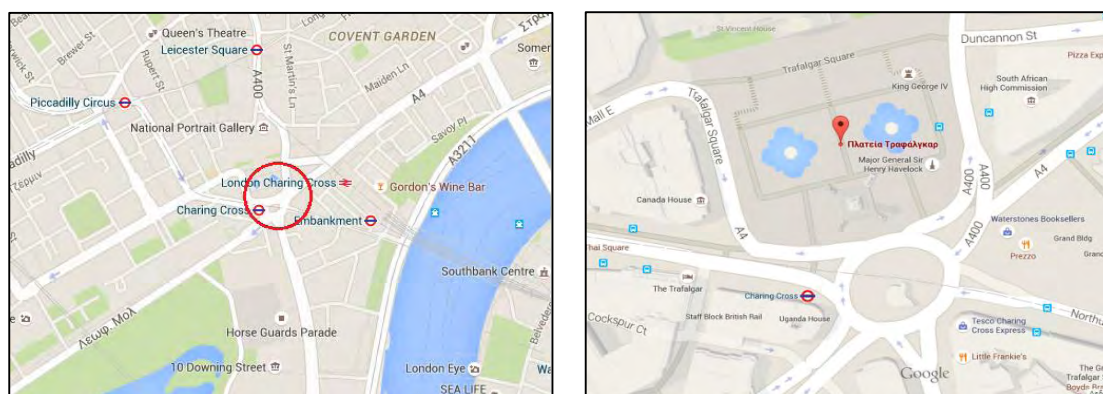
Η Κόκκινη πλατεία είναι η κεντρική πλατεία της Μόσχας και κατ' επέκταση θεωρείται ως η κεντρική πλατεία ολόκληρης της Ρωσίας. Αρχικά σχεδιάστηκε ώστε να χρησιμεύσει ως η κύρια αγορά της Μόσχας, κατά τη διάρκεια της ιστορίας χρησιμοποιήθηκε για διάφορες επίσημες τελετές και πλήθος άλλων κυβερνητικών εκδηλώσεων. Το όνομα της πλατείας παρά τους λογικούς συνειρμούς που μπορεί να κάνει κάποιος, δεν προέρχεται ούτε από το χρώμα των τούβλων που έχουν χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή της ούτε από τη σχέση του κόκκινου χρώματος με τον κομμουνισμό. Αντίθετα προέρχεται από τη ρίζα της ρωσικής λέξης *krasnaya* που σημαίνει κόκκινο ή όμορφο. Ο χαρακτηρισμός αυτός εφαρμόστηκε για την περιγραφή του παρακείμενου ναού του Αγίου Βασιλείου και στη συνέχεια μεταφέρθηκε στην ίδια την πλατεία.

Τα κτίρια που περιβάλλουν την πλατεία έχουν ιδιαίτερη σημασία με σημαντικότερο το Κρεμλίνο που λειτουργούσε επί αιώνες ως διοικητική έδρα της χώρας. Στα Δυτικά της πλατείας βρίσκεται το Μουσολείο Λένιν ενώ στα νότια βρίσκεται ο Καθεδρικός Ναός

του Αγίου Βασιλείου. Στην ανατολική πλευρά της πλατείας βρίσκεται το πολυκατάστημα «Γκουμ» και δίπλα ο ανακαινισμένος Ναός Καζάν. Η βόρεια πλευρά καταλαμβάνεται από το Κρατικό Ιστορικό Μουσείο και η Ιβηρική Πύλη και το Παρεκκλήσι ξανακτίστηκαν προς τα βορειοδυτικά. Αποτελεί μια πλατεία με εξαιρετικά σημαντικό μνημειακό χαρακτήρα.

TRAFALGAR SQUARE, ΛΟΝΔΙΝΟ, ΑΓΓΛΙΑ

Χάρτης 5.1.4. : Τοπογραφικό Πλατείας Trafalgar

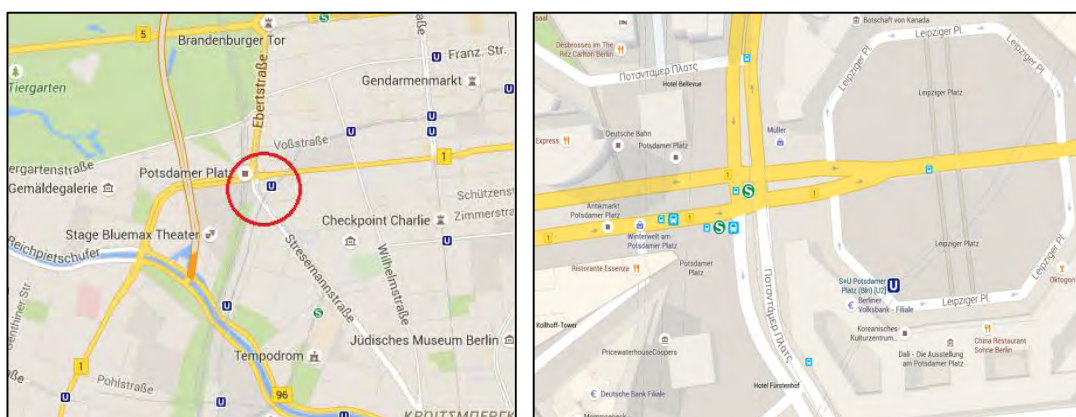
Πηγή: google maps, ίδια επεξεργασία

Αν και αναφέρεται ότι ο χώρος της πλατείας υπήρξε χώρος συναθροίσεων ήδη από το Μεσαίωνα, οπότε και ονομαζόταν Charing Cross, εκεί δημιουργήθηκαν οι εγκαταστάσεις των βασιλικών στάβλων τον 14^ο αιώνα οι οποίοι διατηρήθηκαν μέχρι το 17^ο αιώνα, εξυπηρετώντας το Παλάτι του Whitehall. Οι στάβλοι σταμάτησαν να χρησιμοποιούνται κατά τα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Το 1812 και μετά από εντολή του βασιλιά Γεωργίου του IV, η πλατεία αναμορφώθηκε, από τον αρχιτέκτονα John Nash, με σκοπό τον εξωραϊσμό της περιοχής που πλέον αφιερώθηκε στον Πολιτισμό, με ελεύθερη την πρόσβαση του κοινού. Ονομάστηκε Πλατεία Τραφάλγκαρ. Το 1832 ο Ουίλιαμ Ουίλκινς ξεκίνησε τις εργασίες για την κατασκευή της Εθνικής Πινακοθήκης η οποία βρίσκεται στη βόρεια πλευρά της πλατείας και στεγάζει πάνω από 2 χιλιάδες αξιόλογα έργα σήμερα. Το 1846 τοποθετήθηκε το άγαλμα του Νέλσον ενώ στη νότια πλευρά της πλατείας υπάρχει η πύλη του Ναυάρχου μέσα από την οποία ο χώρος συνδέεται μέσα από ένα πάρκο με το παλάτι του Μπάκινγχαμ. Περιμετρικά της πλατείας χωροθετούνται επίσης πολλές πρεσβείες κρατών.

Σήμερα η πλατεία είναι σημαντικός κόμβος τόσο λόγω των μνημείων της όσο και των κτιρίων που την περιβάλλουν, ιδιαίτερα αυτού της Πινακοθήκης. Εκτός από τουριστικό αξιοθέατο, αποτελεί επίσης χώρο υπαίθριων συνεδριάσεων, συγκεντρώσεων διαμαρτυρίας και άλλων πολιτικών και θρησκευτικών εκδηλώσεων, με το Δήμο του Λονδίνου να παρέχει χρήση και πρόσβαση σε αυτήν σε όλους τους πολίτες.

POTSDAMER PLATZ, ΒΕΡΟΛΙΝΟ, ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Χάρτης 5.1.5. : Τοπογραφικό πλατείας Potsdamer

Πηγή: google maps, ίδια επεξεργασία

Η πλατεία Potsdamer κατά τις δεκαετίες '20 και '30 ήταν σημαντικό επίκεντρο της ζωής και του ενδιαφέροντος της Ευρώπης. Αποτελούσε σταθμό μετεπιβίβασης για τα μέσα μαζικής μεταφοράς με αφθονία χρήσεων αναψυχής και πολιτισμού όπως καφέ, εστιατόρια και κινηματογράφοι. Μετά το βομβαρδισμό του 1943, καταστράφηκε ολοσχερώς και το μόνο που απέμεινε ήταν ερείπια. Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η πλατεία ισοπεδώθηκε με τη δημιουργία του Τείχους του Βερολίνου το 1961.

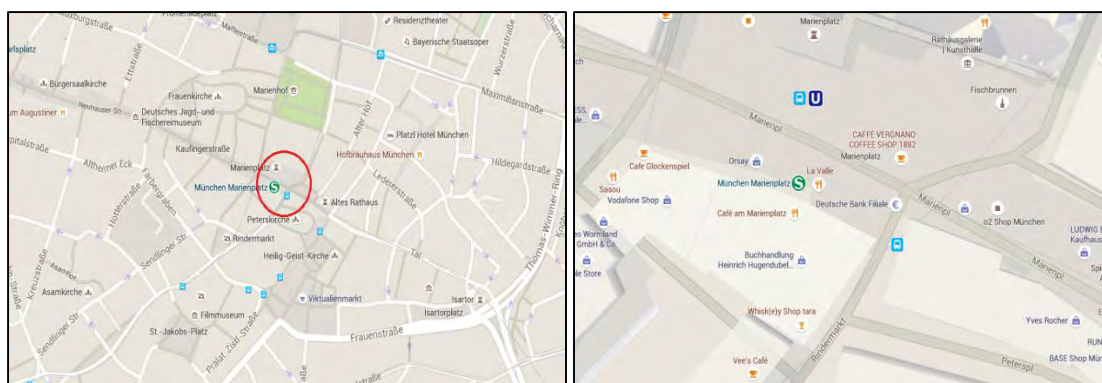
Στη δεκαετία του 1990, η πλατεία Potsdamer, μετατράπηκε σε ένα τεράστιο εργοτάξιο, που εκτός από το χώρο της πλατείας περιλάμβανε και την αναβάθμιση αρκετών οικοδομικών τετραγώνων στη γύρω περιοχή της. Πρόκειται για τη μεγαλύτερη πρόσφατη πολεοδομική παρέμβαση στο Βερολίνο που σχεδιάστηκε αποκλειστικά μέσα αρχιτεκτονικούς και πολεοδομικούς διαγωνισμούς. Σε πρώτη φάση προκηρύχτηκε ένας πολεοδομικός διαγωνισμός, του οποίου τα αποτελέσματα αποτέλεσαν τη βάση για τον Ειδικό Οικοδομικό Κανονισμό που ακολούθησε.

Η ιδιαιτερότητα σε αυτή την περίπτωση είναι ότι οι νέοι ιδιοκτήτες συνεργάστηκαν στη δημιουργία του κανονισμού αντί να προσαρμοστούν σε έναν ήδη υπάρχοντα. Υπήρξε δηλαδή μία από κοινού απόφαση στην οποία συμμετείχε η πόλη, οι ιδιοκτήτες και άλλοι ειδικοί σχεδιαστές. Τα γλυπτά που βρίσκονται σήμερα στην πλατεία έχουν σκοπό να επικοινωνήσουν, να προκαλέσουν διάλογο και συσχετισμούς. Η τοποθέτηση των έργων είναι τέτοια που ο διαβάτης δεν γίνεται να μην αντιληφθεί όπως και να κινείται στο χώρο. Η παρουσία τους δεν έγκειται στο να προκαλέσουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών ενός μουσείου, αλλά αντίθετα να ενισχύσουν το αστικό νοηματικό περιεχόμενο σε συνδυασμό με τα αρχιτεκτονικά έργα, να ξυπνήσουν σκέψεις και να προκαλέσουν συλλογισμούς (Κολιγιάννη, Παπασταματάκη, 2008).

MARIENPLATZ, MONAXO, ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Χάρτης 5.1.6. : Τοπογραφικό πλατείας Marienplatz

Πηγή: google maps, ίδια επεξεργασία

Βρίσκεται στο κέντρο της πόλης και είναι αποτελεί ένα σημαντικό συγκοινωνιακό κόμβο. Η Marienplatz (Πλατεία της Παρθένου Μαρίας) είναι η κεντρική πλατεία του Μονάχου, το κέντρο τόσο της σύγχρονης πόλης όσο και του παλαιότερου, πεζοδρομημένου σήμερα, τμήματός της. Αποτελεί κεντρική πλατεία του Μονάχου από το 1158. Η Marienplatz βρίσκεται στην παλιά πόλη και κατά το Μεσαίωνα αποτελούσε αγορά και σημείο διεξαγωγής αγώνων.

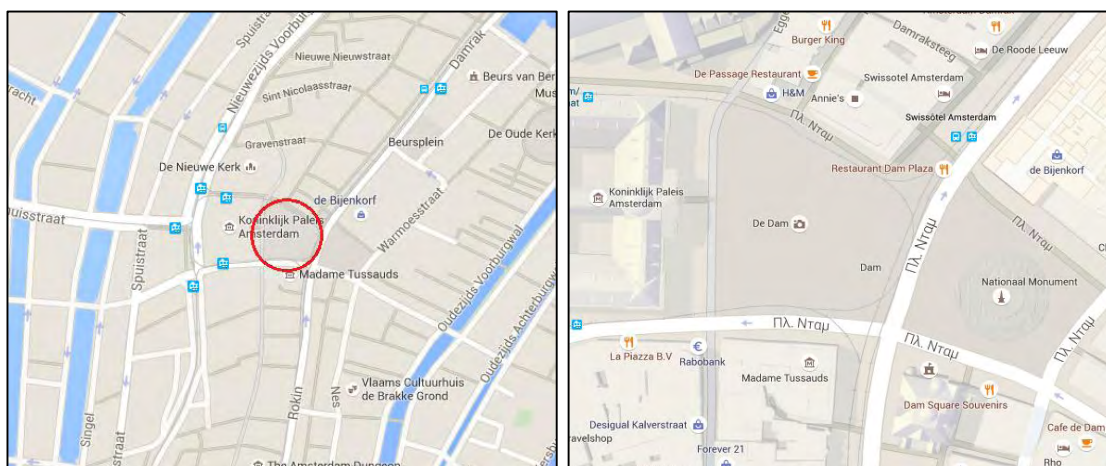
Σήμερα στην πλατεία κυριαρχεί το Νέο Δημαρχείο του Μονάχου, κτισμένο στα τέλη του 19ου αιώνα, που έλκει χιλιάδες επισκέπτες κάθε χρόνο. Στην ανατολική πλευρά βρίσκεται το Παλαιό Δημαρχείο, γοθικού ρυθμού. Η πεζοδρομημένη περιοχή μεταξύ

της Karlsplatz και της Marienplatz φιλοξενεί πολυκαταστήματα, εστιατόρια και άλλες επιχειρήσεις και αποτελεί δημοφιλή τουριστική διαδρομή της πόλης

Κατά τον Μεσαίωνα η Πλατεία της Παναγίας ήταν τόπος αγοράς, συγκεντρώσεων και εκδηλώσεων. Σήμερα είναι πεζοδρομημένη και φιλοξενεί δύο κύριους σταθμούς της πόλης, του μετρό και το σταθμό του τρένου. Είναι τόπος συγκέντρωσης αλλά και διέλευσης εκατομμυρίων ατόμων ετησίως. Επίσης στις μέρες μας η πλατεία Marienplatz είναι το κέντρο για εκδηλώσεις, πολιτικού, πολιτιστικού αλλά και αθλητικού περιεχομένου (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

DAM SQUARE, ΑΜΣΤΕΡΝΤΑΜ, ΟΛΛΑΝΔΙΑ

Χάρτης 5.1.7. : Τοπογραφικό Πλατείας Dam

Πηγή: google maps, ίδια επεξεργασία

Η πλατεία Νταμ είναι η κεντρικότερη πλατεία της πόλης του Άμστερνταμ. Νταμ στα Ολλανδικά σημαίνει φράγμα και αυτή ακριβώς ήταν η λειτουργία της πλατείας τον καιρό της δημιουργίας της. Φτιάχτηκε περίπου το 1270 και αποτελούσε την πρώτη ένωση των δυο τμημάτων του ποταμού Amstel (Άμστελ). Στην συνέχεια και καθώς το φράγμα μεγάλωνε ενώθηκε με μια παρακείμενη πλατεία και έγινε η εμπορική και πολιτική καρδιά της πόλης μετά και την κατασκευή του δημαρχείου. Στην πλατεία σήμερα δεσπόζει το βασιλικό παλάτι (πρώην δημαρχείο) και η γειτονική Γοτθική «νέα εκκλησία» (Neuwe Kerk) του 15ου αιώνα. Άλλα σημαντικά κτίρια περιλαμβάνουν το μουσείο κέρινων ομοιωμάτων Madame Tussaud's (Μαντάμ Τισώ) και το ιστορικό πολυκατάστημα De Bijenkorf. Επίσης δίπλα στην πλατεία χωροθετείται και το εθνικό

μνημείο μνήμης των θυμάτων του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

Σήμερα η πλατεία αποτελεί το σημείο αναφοράς την πόλης του Άμστερνταμ καθώς σε αυτήν συνωστίζονται καθημερινά τόσο κάτοικοι της περιοχής όσο και επισκέπτες. Από την πλατεία δεν λείπουν πολιτιστικές και εμπορικές δραστηριότητες καθώς και δραστηριότητες αναψυχής (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

RYNEK GLOWNY, ΚΡΑΚΟΒΙΑ, ΠΟΛΩΝΙΑ

Χάρτης 5.1.8. : Τοπογραφικό Πλατείας Rynek Glowny

Πηγή: Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

Η θέση της Κεντρικής Πλατείας (Rynek Glowny) στην Κρακοβία ορίστηκε κατά την ίδρυση της πόλης το 1257. Σήμερα η Κεντρική Πλατεία εξακολουθεί να αποτελεί την καρδιά της πόλης αλλά και χώρο για ψυχαγωγία, εορτασμούς και ειδικές εκδηλώσεις. Αποτελεί τόπο συνάντησης για τους κατοίκους της Κρακοβίας και παράλληλα αποτελεί το τουριστικό κέντρο της πόλης. Από το 19^ο αιώνα η πλατεία είναι πλακοστρωμένη και κατάλληλα διαμορφωμένη για να λειτουργήσει αποτελεσματικά τόσο για τους κατοίκους όσο και για τους επισκέπτες της περιοχής (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

VOROSMARTY TER, ΒΟΥΔΑΠΕΣΤΗ, ΟΥΓΓΑΡΙΑ

Χάρτης 5.1.10. : Τοπογραφικό Vorosmarty Ter

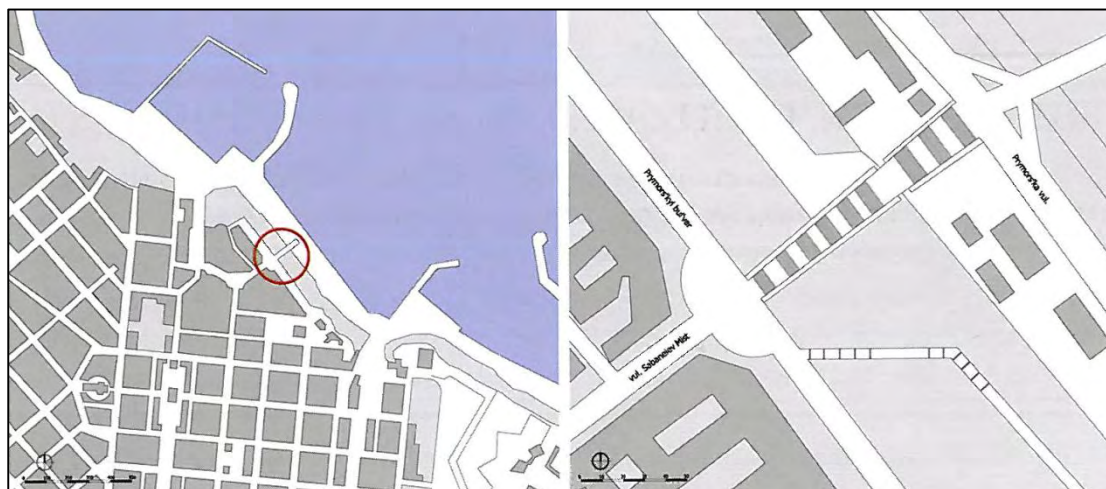

Πηγή: Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

Η περιοχή στην οποία χωροθετείται η Vorosmarty Ter, βρίσκεται βόρεια του μεσαιωνικού τείχους της Πέστης και περιήλθε στην ιδιοκτησία της πόλης το 1703. Μετά από αρκετές μετονομασίες κατέληξε έχει το όνομα του μεγάλου Ούγγρου ποιητή Mihaly Vorosmarty το 1962. Η πλατεία, που έχει μεγάλη κίνηση κυρίως λόγω της κεντρικής της θέσης, αποτελούσε σημαντικό συγκοινωνιακό κόμβο ήδη από το 19^ο αιώνα. Εκεί κατασκευάστηκε ένας από τους σταθμούς του μετρό ενώ αργότερα ο συνδυασμός με τα άλλα MMM την μετέτρεψαν σε ιδιαίτερα ζωντανό χώρο. Μετά τη λειτουργία και της δεύτερης γραμμής του μετρό η δημόσια και ιδιωτική κυκλοφορία αποκλείστηκαν από την περιοχή. Η πλατεία πλακοστρώθηκε και διαμορφώθηκε κατάλληλα σε ένα ιδανικό μέρος για χαλάρωση κα περίπατο και σε τόπο διεξαγωγής περιοδικών πολιτιστικών εκδηλώσεων και φεστιβάλ (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

PRIMORSKY BULVAR, ΟΔΗΣΣΟΣ, ΟΥΚΡΑΝΙΑ

Χάρτης 5.1.11. : Τοπογραφικό Primorsky Bulvar

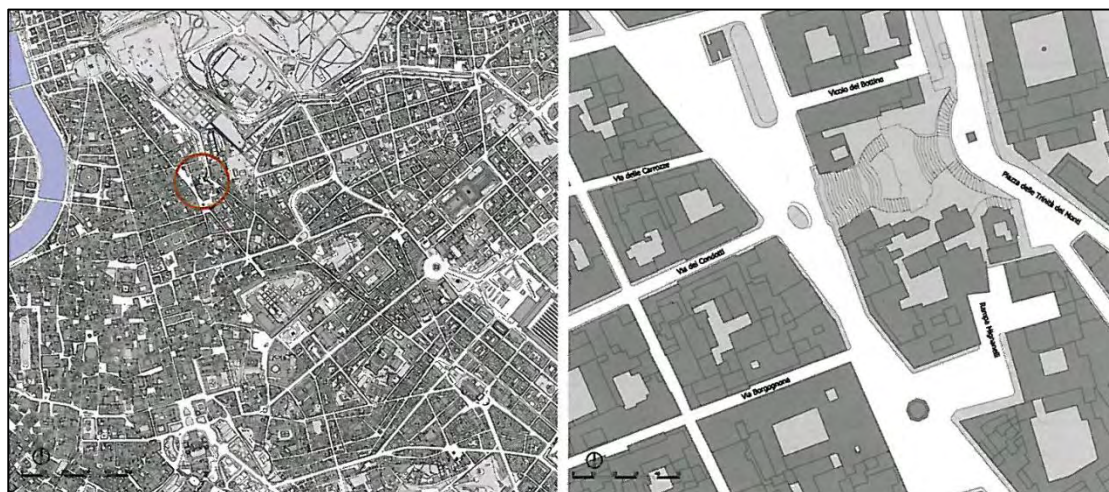

Πηγή: Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

Η Οδησσός αποτελεί τη δεύτερη μεγαλύτερη πόλη και κύριο λιμάνι της Δημοκρατίας της Ουκρανίας. Μισή βουλεβάρτο, μισή πλατεία, αυτή η εξαιρετική σύνθεση από δημόσιους χώρους δημιουργήθηκε περίπου το 1840 στα βορειοανατολικά της πόλης δίπλα στη θάλασσα. Λειτουργική απλή και κομψή, η μεγάλη αστική σκάλα που διαθέτει, πετυχαίνει να δημιουργήσει ένα τόπο μοναδικής αστικότητας και να γίνει το προνομιούχο σημείο συγκεντρώσεων και το σκηνικό κάθε συλλογικής δραστηριότητας των κατοίκων της πόλης. Κατά μήκος του Βουλεβάρτου αναδεικνύονται μερικά δημόσια κτήρια, μουσεία, αρχοντικά και πλούσια βλάστηση. Χάρη στη σκάλα και τη θέα της θάλασσας, επιτυγχάνεται η οπτική, λειτουργική και συμβολική σύνδεση της πόλης και του λιμανιού που αποτελεί κύρια πηγή εισοδήματος για την Οδησσό (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

PIAZZA DI SPAGNA, ΡΩΜΗ, ΙΤΑΛΙΑ

Χάρτης 5.1.12. : Τοπογραφικό Πλατείας di Spagna

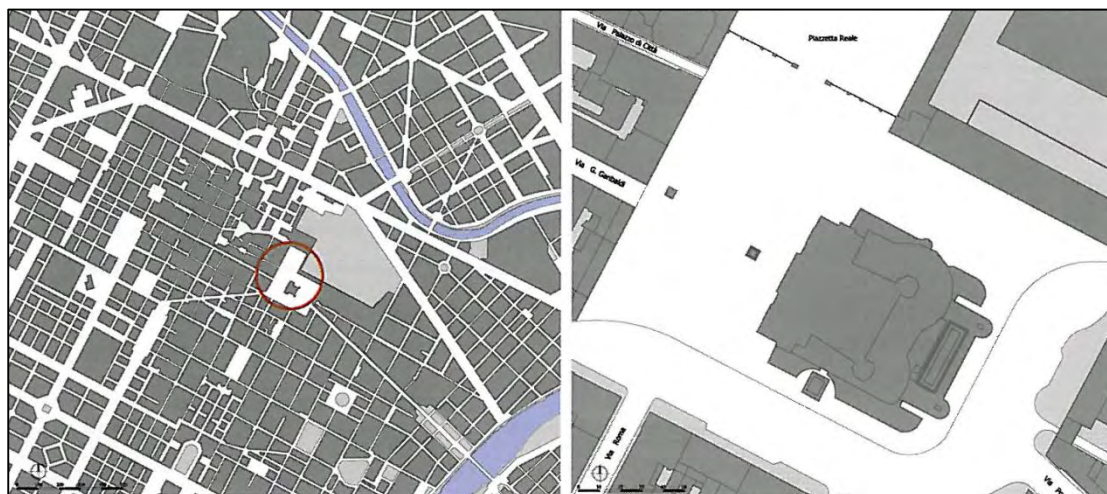

Πηγή: Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

Η Piazza di Spagna βρίσκεται στο κέντρο της Ρώμης, στη βάση του λόφου Pincio. Η εικόνα της χαρακτηρίζεται κυρίως από τη μεγάλη σκάλα της Trinita dei Monti που κτίστηκε το 1727. Η πρόσφατα ολοκληρωμένη μελέτη αναζωογόνησης *απάλλαξε* την περιοχή από τις επιπτώσεις του κυκλοφοριακού και βοήθησε να αναδειχτούν τα πολλά μνημειακού χαρακτήρα κτήρια. Σήμερα η Piazza di Spagna είναι η τοποθεσία για σημαντικές απογευματινές και βραδινές εκδηλώσεις στο χώρο της μόδας, της διασκέδασης και της τηλεόρασης, ενώ κατά τη διάρκεια ολόκληρου του χρόνου, τα Ισπανικά Σκαλοπάτια της Trinita dei Monti αποτελούν ένα σημείο συνάντησης και στάσης για εκατοντάδες τουρίστες, περαστικούς και νέους από όλο τον κόσμο. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι η συγκεκριμένη πλατεία λειτουργεί πλέον για τους επισκέπτες (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

PIAZZA CASTELLO, TOPINO, ΙΤΑΛΙΑ

Χάρτης 5.1.14. : Τοπογραφικό Piazza Castello

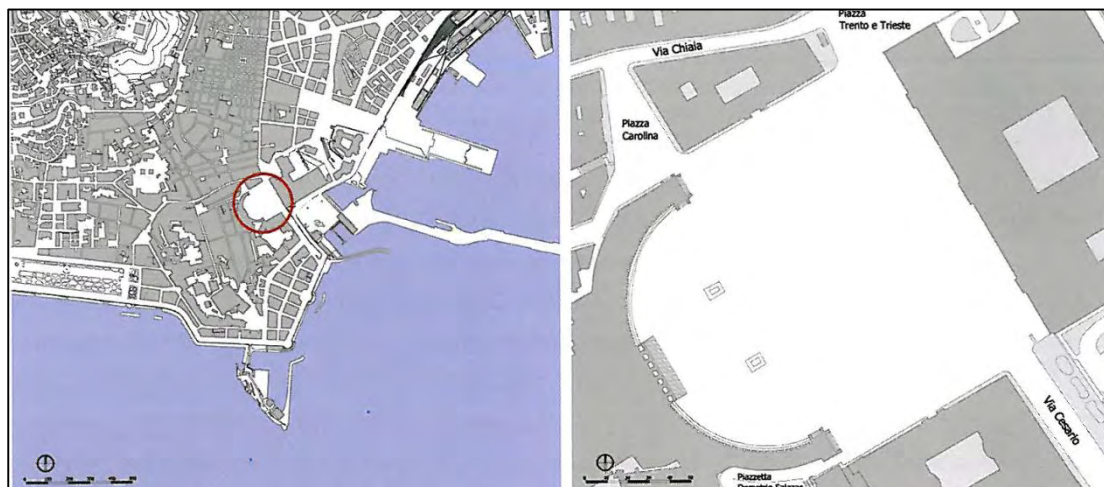

Πηγή: Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

Στο τέλος του 19^{ου} αιώνα η Piazza Castello βαθμιδωτά έχασε το συμβολικό της ρόλο και τη σημαντική κοινωνική ζωντάνια και μεταβλήθηκε σε έναν κυκλοφοριακό κόμβο γεμάτο από αυτοκίνητα με ένα μεγάλο ανοιχτό χώρο στάθμευσης. Στα μέσα της δεκαετίας του 90, μια αλλαγή στη διεύθυνση ελέγχου της κυκλοφοριακής κίνησης την αποκατέστησε σε μία σχεδόν αποκλειστικά πεζοδρομημένη ζώνη, εγκαινιάζοντας την έναρξη ενός ολοκληρωμένου προγράμματος για την αστική αναγέννηση της περιοχής. Με την ολοκλήρωση της αναδιαμόρφωσης της πλατείας, η Piazza Castello έγινε και πάλι ένας δυναμικός χώρος, ιδιαίτερα αντιπροσωπευτικός της ζωής της πόλης, όπως μαρτυρείται από τις πολλές εκδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά τους Χειμερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες του 2006. Η ζωντάνια που διαθέτει και οι εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται σε αυτήν συνεχίζονται μέχρι σήμερα (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

PIAZZA DEL PLEBISCITO, ΝΑΠΟΛΙ, ΙΤΑΛΙΑ

Χάρτης 5.1.15. : Τοπογραφικό Piazza del Plebiscito

Πηγή: Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

Η Πλατεία Δημοψηφίσματος, η μεγαλύτερη αστική πλατεία της Νάπολης, δεν είναι μόνο η πλουσιότερη σε μνημειακή αρχιτεκτονική, αλλά έχει ανακτήσει την αρχαία λειτουργία της ως χώρος για εκδηλώσεις και εορτασμούς χάρη στον οργανωμένο σχέδιο αναζωογόνησης το οποίο ολοκληρώθηκε με αφορμή τη συνάντηση του G7 στην πόλη το 1994. Η πλατεία απέκτησε τη σημερινή της ονομασία ως φόρο τιμής στο δημοψήφισμα με το οποίο η Νάπολη και το Βασίλειο των Δυο Σικελιών προσαρτήθηκαν στο νεοσύστατο Ιταλικό κράτος το 1860 (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

Το 1993, η Πλατεία Δημοψηφίσματος συμπεριλήφθηκε ως μια από τις πλατείες τις οποίες ο νομάρχης επέλεξε να απαλλάξει από την παράνομη στάθμευση και τους πάγκους της αγοράς οι οποίοι είχαν υποβαθμίσει πολλούς δημόσιους χώρους της πόλης. Κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού του 1994 η πλατεία μετατράπηκε σε αποκλειστικά πεζοδρομημένη περιοχή. Δεν είναι διάσημη για εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα σε αυτή ή για δραστηριότητες που πραγματοποιούνται αλλά για τις εκθέσεις έργων που έχει φιλοξενήσει. Αξίζει να σημειωθεί ότι στη συγκεκριμένη πλατεία έχουν εκθέσει έργα τους οι Paladino, Κουνέλλης, Mertz, Zorio, Paolini, Kapoor, Horn, Kosuth. Serra, LeWitt και Hozler (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

PLAZA MAYOR, ΜΑΔΡΙΤΗ, ΙΣΠΑΝΙΑ

Χάρτης 5.1.16. : Τοπογραφικό Plaza Mayor, Madrid

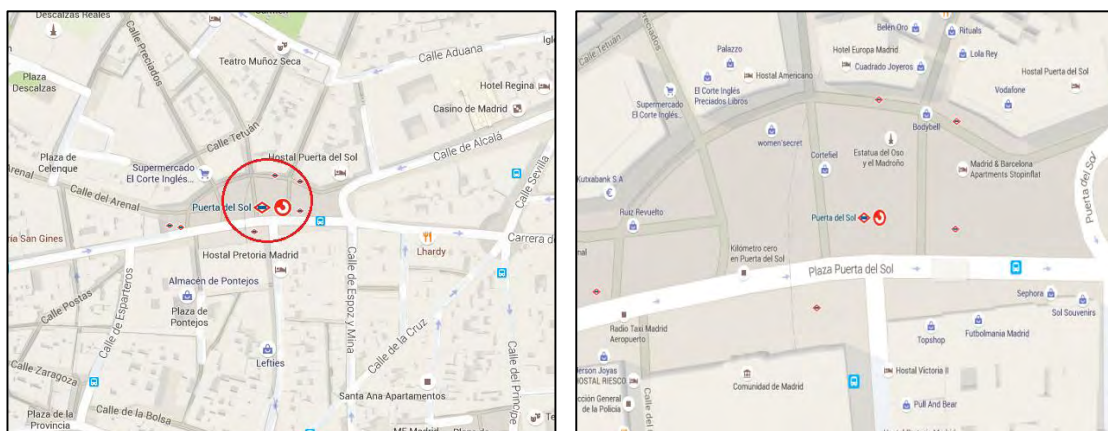
Πηγή: Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

Η Plaza Mayor αποτελεί την κεντρικότερη πλατεία της πόλης της Μαδρίτης. Αυτός ο αυστηρά ορθογωνικός περικλειστος χώρος διαστάσεων 120 x 94 μ. έχει «σκαφτεί» μέσα στον πυκνό ιστό του ιστορικού κέντρου της πόλης. Ο χώρος έχει μεσαιωνικές καταβολές ενώ από το 1581 μέχρι και το 1853 έχει υποστεί πολλές καταστροφές από πυρκαγιές κ.α. Τελικά ανακατασκευάστηκε σύμφωνα με τα σχέδια του Juan de Villanueva. Η πλατεία είναι κλειστή στη κυκλοφορία του αυτοκινήτου με εξαίρεση την κίνηση προς έναν υπαίθριο χώρο στάθμευσης (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

Η Πλάθα Μαγιόρ έχει χρησιμοποιηθεί για πολλές διαφορετικές περιστάσεις: αγορές, ταυρομαχίες, ποδοσφαιρικούς αγώνες και κατά τη διάρκεια της ισπανικής Ιεράς Εξέτασης, εκτελέσεις όσων είχαν καταδικαστεί εις θάνατο. Η Πλάθα Μαγιόρ διαθέτει επίσης ένα δακτύλιο από παλιά παραδοσιακά μαγαζιά και καφενεία στις στοές της. Στην πλατεία λαμβάνουν χώρα οι εορτασμοί του San Isidro, πολιούχου της Μαδρίτης. Η Πλάθα Μαγιόρ αποτελεί σημαντικό τουριστικό αξιοθέατο και την επισκέπτονται χιλιάδες τουρίστες κάθε χρόνο. Πέρα από την τουριστική της επισκεψιμότητα αξίζει να σημειωθεί ότι φιλοξενεί πληθώρα πολιτιστικών και άλλων εκδηλώσεων – δραστηριοτήτων (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

PUERTA DEL SOL, ΜΑΔΡΙΤΗ, ΙΣΠΑΝΙΑ

Χάρτης 5.1.17. : Τοπογραφικό Puerta del Sol

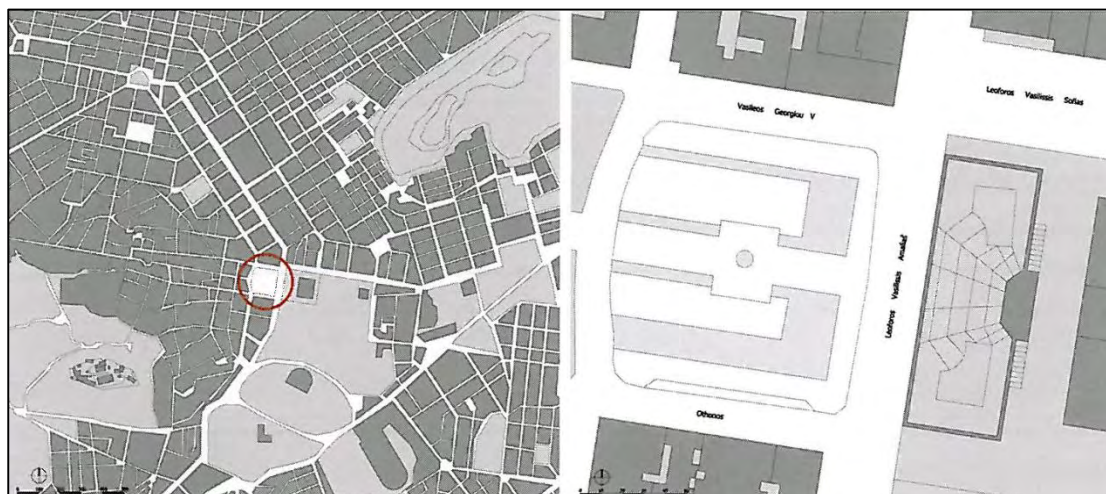
Πηγή: google maps, ίδια επεξεργασία

Η Πλατεία Puerta del Sol, είναι μια από τις σημαντικότερες πλατείες της Ισπανίας ενώ αποτελεί το σημαντικότερο κόμβο του οδικού δικτύου της Μαδρίτης. Η πλατεία της Πύλης του Ήλιου, όπως μεταφράζεται στα Ελληνικά, περικυκλώνεται από πολλά ιστορικά κτήρια όπως το παλιό ταχυδρομείο που σήμερα χρησιμοποιείται ως γραφείο του Προέδρου της Αυτόνομης Κοινότητας της Μαδρίτης. Στην νότια πλευρά της πλατείας Πουέρτα ντελ Σολ βρίσκετε ένας έφιππος ανδριάντας του Κάρολου Γ΄ της Ισπανίας ενώ στην ανατολική πλευρά βρίσκεται ένα άγαλμα με μια αρκούδα και ένα δέντρο που αποτελεί το σύμβολο της πόλης της Μαδρίτης (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

Το 2011, η πλατεία καθιερώθηκε ως κομβικό σημείο και ένα σύμβολο για τις συνεχιζόμενες διαδηλώσεις εκείνης της περιόδου. Πέρα από αυτό χαρακτηρίζεται για την κομβικότητά της τόσο συγκοινωνιακά όσο και γεωγραφικά για την πόλη της Μαδρίτης καθώς συνδέει διάφορες εμπορικές και ψυχαγωγικές ζώνες. Συγκεντρώνει αρκετές εμπορικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες, μεγάλο αριθμό χρηστών που απολαμβάνουν τον συγκεκριμένο δημόσιο χώρο και αποτελεί ένα από τα πιο ενεργά σημεία της πόλης μέχρι αργά το βράδυ (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ, ΑΘΗΝΑ, ΕΛΛΑΔΑ

Χάρτης 5.1.19. : Τοπογραφικό Πλατείας Συντάγματος, Αθήνα

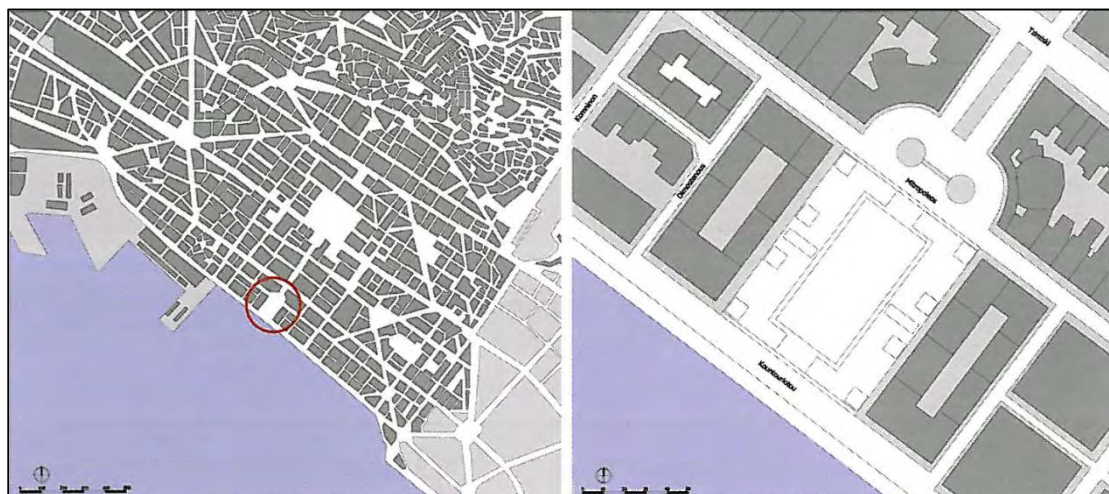
Πηγή: Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

Η πλατεία Συντάγματος αποτελεί την μεγαλύτερη πλατεία της πρωτεύουσας και είναι στενά συνδεδεμένη με την ιστορία του νέου σχεδίου της Αθήνας. Βρίσκεται στην ανατολική γωνία της τριγωνικής χάραξης απέναντι στο λόφο της Ακρόπολης, που προσδιόρισε τη μετέπειτα ανάπτυξη της πόλης πέρα από το ιστορικό της τμήμα. Στις παραμονές της διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, το Πρόγραμμα «Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων» αναλαμβάνει την αναμόρφωση του ιστορικού κέντρου της Αθήνας (Ανανιάδου & Καραδήμου, 2009).

Αποτελεί πολιτικό κέντρο, τόπο συγκέντρωσης για τους κατοίκους, τουριστικό σημείο αναφοράς όπως επίσης και σημαντικό συγκοινωνιακό κόμβο. Ιδιαίτερα μετά την κατασκευή του μετρό, η πλατεία Συντάγματος συγκεντρώνει ποικίλες λειτουργίες και φιλοξενεί πολλές κοινωνικές, πολιτικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Τέλος είναι γνωστή και για τις μαζικές συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας πολιτών κατά των οικονομικών μέτρων που ψηφίστηκαν πριν από μερικά χρόνια κατά τη διάρκεια της κρίσης (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

ΠΛΑΤΕΙΑ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΕΛΛΑΔΑ

Χάρτης 5.1.20. : Τοπογραφικό Πλατείας Αριστοτέλους, Θεσσαλονίκη

Πηγή: Ανασιάδου, Καραδήμου, 2009

Η πλατεία Αριστοτέλους είναι η πιο χαρακτηριστική πλατεία της Θεσσαλονίκης, δεύτερης σε μέγεθος ελληνικής πόλης. Αποτελεί συνδετικό κρίκο της αρχιτεκτονικής ιστορίας της πόλης με την σύγχρονη μορφή της. Η ιστορική της σπουδαιότητα απορρέει από την ανάδειξη της σε κεντρικό σημείο κατά τον ανασχεδιασμό της πόλης μετά από μια πυρκαγιά τον Αύγουστο του 1917. Ο τότε πρωθυπουργός της Ελλάδας, Ελευθέριος Βενιζέλος, διέταξε ένα νέο πολεοδομικό σχέδιο, που θα έπρεπε να σχεδιαστεί και να υλοποιηθεί. Ο επικεφαλής της ομάδας των αρχιτεκτόνων που συνεργάστηκαν για να παραδώσει το νέο σχέδιο το 1918 ήταν ο Γάλλος αρχιτέκτονας Ερνέστ Εμπράρ. Το νέο σχέδιο πόλης προσέφερε ένα νέο πλέγμα δρόμου με παράλληλες λεωφόρους των μεγάλων δημόσιων χωρών και αισθητική σύνδεση με τη βυζαντινή κληρονομιά της πόλης (Ανασιάδου, Καραδήμου, 2009).

Το επίκεντρο του σχεδιασμού Εμπράρ ήταν στην πλατεία Αριστοτέλους (τότε ονομαζόταν πλατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου). Ένας δημόσιος χώρος ευρωπαϊκού στυλ, επενδεδυμένος με ακριβά ξενοδοχεία και καφετέριες, το οποίο θα αποτελούσε το κέντρο της δημόσιας ζωής της πόλης. Μια λεωφόρος που ονομαζόταν «Boulevard των Εθνών» και σήμερα ονομάζεται Αριστοτέλους, συνδέει την παραλιακή πλατεία Αριστοτέλους με την αρχαία αγορά (πάνω από την Εγνατία Οδό). Ωστόσο, τα διάφορα οικονομικά συμφέροντα που υπήρχαν στην πόλη και μετά το κύμα των προσφύγων από

τη Σμύρνη το 1922 δεν επέτρεψε το σχέδιο Εμπράρ να εφαρμοστεί πλήρως, με εξαίρεση μόνο στην πλατεία Αριστοτέλους (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

Η πλατεία Αριστοτέλους αποτελεί το σημείο επαφής με τη θάλασσα και αφετηρία ενός άξονα γεμάτου από δημόσιους χώρους. Η πλατεία Αριστοτέλους χαρακτηρίζεται ως ζωτικότετος χώρος για τη σύγχρονη Θεσσαλονίκη αφού ταυτίζεται με τον μεγαλύτερο ενιαίο υπαίθριο χώρο στο κέντρο της πόλης ο οποίος έχει αναδειχθεί σε σημείο φιλοξενίας πλήθους εκδηλώσεων σε όλη τη διάρκεια του χρόνου, σημείο συνάντησης, αναψυχής αλλά και διέλευσης των πολιτών και επισκεπτών της (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

5.2 Περιφερειακές ευρωπαϊκές πλατείες.

STORTORGET, ΚΑΛΜΑΡ, ΣΟΥΗΔΙΑ

Χάρτης 5.2.1. : Τοπογραφικό πλατείας Stortorget

Πηγή: Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

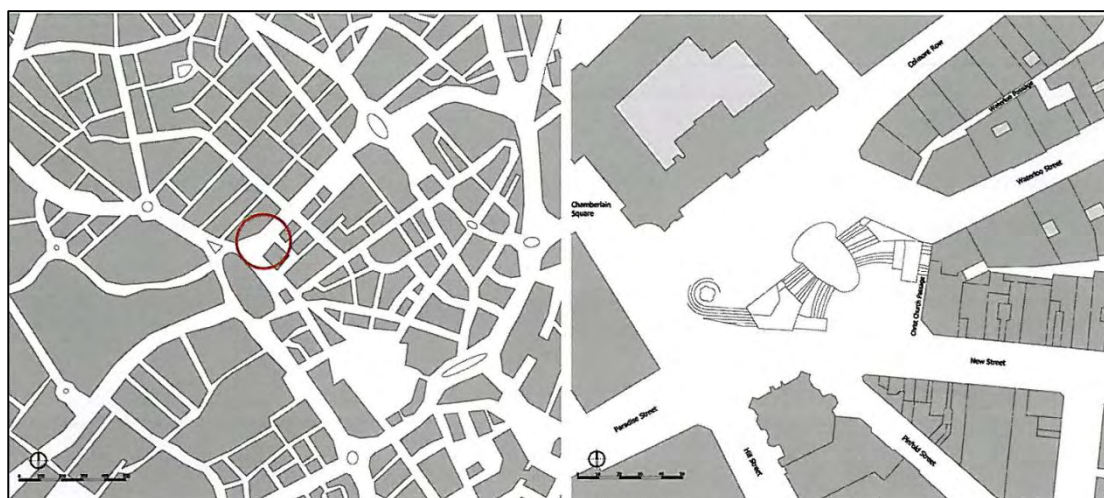
Από τη χώρα της Σουηδίας δεν επιλέχθηκε να δοθεί ως παράδειγμα η κεντρικής πλατεία της Στοκχόλμης και αποτελεί πόλο έλξης για χιλιάδες τουρίστες ετησίως. Αντίθετα παρουσιάζεται μια πλατεία στην πόλη Kalmar, περίπου 35.000 κατοίκων στις ακτές της Βαλτικής Θάλασσας. Η κεντρική της πλατεία Stortorget, με τον Μπαρόκ καθεδρικό ναό της, υπήρξε έδρα θρησκευτικών, πολιτικών και εμπορικών λειτουργιών,

αλλά πρώτα και κύρια τόπος συνάντησης και συναλλαγών για τους κατοίκους της πόλης (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

Τις τελευταίες δεκαετίες ο ρόλος αυτός της πλατείας αποδυναμώθηκε σημαντικά εξαιτίας της σταδιακής της μετατροπής σε μεγάλο υπαίθριο χώρο στάθμευσης. Η διαδικασία αναμόρφωσης, η οποία ξεκίνησε ως αποτέλεσμα ενός διαγωνισμού που προκήρυξε η πόλη της Kalmar το 1999, γνώρισε την πιο ενδιαφέρουσα φάση της όταν πραγματοποιήθηκαν υλικές προσθήκες σε αυτήν αναβαθμίζοντας την αισθητική και την εικόνα της. Σήμερα, η πλατεία Stortorget έχει ξαναβρεί το κεντρικό της χαρακτήρα στη ζωή της πόλης και η ξεχωριστή ιστορική της σημασία είναι πάλι σαφώς εμφανής (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

VICTORIA SQUARE, BIRMINGHAM, ΑΓΓΛΙΑ

Χάρτης 5.2.2. : Τοπογραφικό πλατείας Victoria

Πηγή : Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

Η Πλατεία Victoria και ο περιβάλλον χώρος της είναι το πιο εμβληματικό παράδειγμα αναβάθμισης ενός αστικού χώρου χάρη στην ισχυρή παρέμβαση της τοπικής αυτοδιοίκησης, σύμφωνα με τα σύγχρονα αστικά σχεδιαστικά κριτήρια. Η πλατεία βρίσκεται στον διοικητικό πυρήνα της πόλης κοντά στο καθεδρικό ναό του Αγίου Φιλίππου του 18^{ου} αιώνα. Περιβάλλεται από τα σημαντικότερα δημόσια κτήρια της πόλης: το δημαρχείο και το επιβλητικό δημόσιο μέγαρο του τοπικού συμβουλίου έργο της Βικτοριανής εποχής, αμφότερα του 19^{ου} αιώνα (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

Ένα πρόσφατο πρόγραμμα πεζοδρόμησης, κυκλοφοριακής αποσυμφόρησης και βελτίωσης των δρόμων υλοποιήθηκε από το δημοτικό συμβούλιο, παράλληλα με την επαναλειτουργία ενός παλιού σιδηροδρομικού σταθμού, ο οποίος μείωσε την ροή των αυτοκινήτων από τα προάστια (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

Τα γλυπτά του Dhruva Mistry κρίθηκαν ως τα κατάλληλα για να αναπαραστήσουν τον πολυεθνικό χαρακτήρα του Birmingham. Στο χώρο του κέντρου της πόλης, η πλατεία Victoria και οι γειτονικοί δημόσιοι χώροι παίζουν ζωτικό ρόλο, απόλυτα αναγνωρισμένο από τους κατοίκους, ανεξαιρέτως κοινωνικών τάξεων, οι οποίοι συχάζουν εκεί μέρα και νύχτα (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

OVAL BASIN, CARDIFF, ΟΥΑΛΙΑ

Χάρτης 5.2.3. : Τοπογραφικό πλατείας Oval Basin

Πηγή: Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

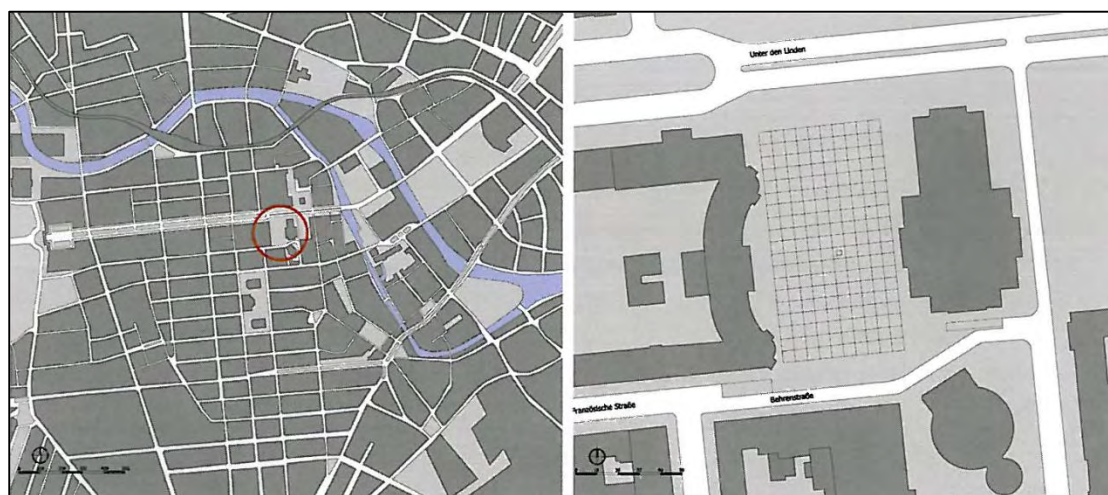
Το Cardiff βρίσκεται κατά μήκος του Κόλπου του Bristol στην νοτιοανατολική πλευρά της Ουαλίας. Τα τελευταία χρόνια σχεδιάστηκε και υλοποιείται ένα σημαντικό πρόγραμμα αστικής αναγέννησης, στα πλαίσια του οποίου εκπονήθηκε η μελέτη για την πλατεία Oval Basin (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

Το Oval Basin ήταν η είσοδος της Δυτικής Αποβάθρας του Bute, η οποία κατασκευάστηκε το 1839. Με την σταδιακή μείωση της εξαγωγής άνθρακα μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, έκλεισε και το 1960 επιχωματώθηκε. Το 2001, η λεκάνη αυτή ανασκάφηκε τμηματικά από την αρχή, δίνοντας σχήμα στην πλατεία. Καλύφθηκε με

ένα ξύλινο δάπεδο το οποίο συνδέει την πλατεία με την ξύλινη αποβάθρα που εκτείνεται κατά μήκος του κόλπου. Κατά μήκος των δυο μακριών πλευρών της Oval Basin υπάρχουν πέντε χαμηλά σκαλοπάτια τα οποία συνδέουν την πλατεία με τον περιβάλλοντα χώρο, ενώ λειτουργούν ταυτόχρονα και ως καθιστικά. Στο βόρειο άκρο της πλατείας, μπροστά από το Ουαλικό Κέντρο της Χιλιετίας κατασκευάστηκε ένα έργο με μορφή πύργου. Το έργο γενικότερα είχε ένα θετικό οικονομικό αντίκτυπο για την ευρύτερη περιοχή και αποτέλεσε την αφετηρία της αστικής αναγέννησης του κόλπου (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

AUGUST BEBEL PLATZ, ΒΕΡΟΛΙΝΟ, ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Χάρτης 5.2.4. : Τοπογραφικό πλατείας August Bebel

Πηγή: Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

Λόγω της θέσης της και των ιστορικών κτηρίων που την περιβάλλουν, η Bebelplatz (γνωστή και ως Opernplatz, πριν μετονομαστεί το 1947) αποτελεί μία από τις πιο αξιόλογες πλατείες του Βερολίνου. Ως βασικό μέρος του συγκροτήματος Forum Fridericianum, η Bebelplatz αποτελεί παράλληλα ιστορικό, αρχιτεκτονικό μνημείο, τόπο συνάντησης και περιπάτου. Σήμερα στο κέντρο της πλατείας υπάρχει ένα ασυνήθιστο μνημείο ως υπενθύμιση της απαγόρευσης των βιβλίων και της δίωξης 149 Εβραίων, κομμουνιστών και φιλελεύθερων συγγραφέων. Η πλατεία πέρα από την πετυχημένη ένταξή της στο σύνολο του Forum Fridericianum, δίνει την ευκαιρία για δημόσια συζήτηση επί παντός επιστητού μεταξύ επιστημόνων, ακτιβιστών διανοούμενων και απλών πολιτών από όλο τον κόσμο (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

SCHOUWBURGPLEIN, ΡΟΤΕΡΝΤΑΜ, ΟΛΛΑΝΔΙΑ

Χάρτης 5.2.5. : Τοπογραφικό Πλατείας Schouwburgplein

Πηγή: Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

Είναι σημαντικό να τονιστεί πως η Schouwburgplein η οποία βρίσκεται στην καρδιά του Ρότερνταμ, δεν είναι ακριβώς μία αστική πλατεία αλλά ένα προϊόν μίας αρχιτεκτονικής παρέμβασης, που πραγματοποιήθηκε μεταξύ 1991 και 1996 και έχει δώσει στον συγκεκριμένο χώρο νέα πρωτότυπα χαρακτηριστικά (όπως μια άκρως ιδιαίτερη χρήση σε συνδυασμό με καινοτόμα στοιχεία αστικής ανάπτυξης). Ο χώρος περιβάλλεται από σημαντικά δημόσια κτήρια (κτήριο όπερας, ένα μέγαρο μουσικής και ένα χώρο στάθμευσης πολλών επιπέδων) και εμπορικά καταστήματα ενώ υψώνεται λίγο παραπάνω από το επίπεδο του δρόμου και των γύρω πεζοδρόμων. Με αυτόν τον τρόπο διαμορφώνεται ένα είδος αστικής σκηνής που δίνει την δυνατότητα για την πραγμάτωση πολύμορφων εκδηλώσεων (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

PLACE DE L'AGORA, ΕΒΡΥ, ΓΑΛΛΙΑ

Χάρτης 5.2.6. : Τοπογραφικό Πλατείας de l'Agora

Πηγή: Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

Σχεδιασμένη για να είναι το κέντρο της νέας πόλης, η πλατεία ονομάστηκε Αγορά για να τονίζει την βασική ιδέα του σχεδίου της. Αποτελεί σπάνιο δείγμα σκεπαστής πλατείας με υπαίθρια επέκταση, για τα γαλλικά δεδομένα (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

Κατασκευάστηκε το 1975. Το κυρίως επίπεδο, δηλαδή η Αγορά, προσφέρει πρόσβαση στις περισσότερες εγκαταστάσεις όπως θέατρο, παγοδρόμιο, κολυμβητήριο, κινηματογράφος, εμπορικό κέντρο, κα. Η πλατεία επεκτείνεται προς τα έξω με την Place des Terrasses πέρα από την οποία ανοίγεται ένας άλλος άξονας του εμπορικού κέντρου (εστιατόρια, καταστήματα, γραφεία). Το υπόγειο επίπεδο εξυπηρετεί κυρίως την στάθμευση, μια στάση λεωφορείου και κυκλοφορία οχημάτων. Τέλος ένα υψηλότερο επίπεδο με πλατώματα, διαδρομές και κήπους στεγάζει και μικρές κοινωνικές εξυπηρετήσεις. Κτήρια μεγάλων γραφείων σηματοδοτούν αυτό το πολυεπίπεδο συγκρότημα (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

Κατά τον ανασχεδιασμό της το 1987, προέκυψε η ανάγκη να εξασφαλιστεί αυτονομία στη πρόσβαση σε κάποιες υπηρεσίες, να διαφοροποιηθεί και να ξεχωρίσει ο δημόσιος από τον ιδιωτικό χώρο και να αλλάξουν χρήση οι χώροι που δεν προσελκύουν χρήστες (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

PIAZZA DEL SOLE, ΜΠΕΛΙΝΖΟΝΑ, ΕΛΒΕΤΙΑ

Χάρτης 5.2.8. : Τοπογραφικό Piazza del Sole

Πηγή: Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

Το σχέδιο της σημερινής Piazza del Sole στη Μπελινζόνα της Ελβετίας είναι αποτέλεσμα μελέτης είκοσι χρόνων, ξεκίνησε ως πρωτοβουλία των αρχών της πόλης και μετά από έντονη επιθυμία των πολιτών, έφτασε να γίνει θέμα δημοψηφίσματος. Από το 18^ο αιώνα, υπήρχε στη θέση αυτή μια κύρια πλατεία, αλλά μετά τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, η πλατεία έφτασε να μοιάζει με ακανόνιστη διαπλάτυνση του δρόμου (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

Οι αρχές της πόλης αγόρασαν και κατεδάφισαν όλα τα παλιά κτήρια που δημιουργούσαν ένα όριο ανάμεσα στο κάστρο και τη πλατεία. Μετά από χρόνια όμως αποφασίστηκε η κατασκευή ενός υπόγειου χώρου στάθμευσης. Το 1998 διαμορφώνεται μία ανοιχτή πλατεία, χαμηλότερα από τους γύρω δρόμους και τα πεζοδρόμια. Στο χώρο της πλατείας σήμερα παρατηρείται η τάση για μεγάλη συγκέντρωση των κατοίκων ενώ παράλληλα πραγματοποιούνται πολλές και διαφορετικού περιεχομένου εκδηλώσεις (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

PIAZZA ERMINIO FERETTO, ΜΕΣΤΡΕ, ΒΕΝΕΤΙΑ, ΙΤΑΛΙΑ

Χάρτης 5.2.9. : Τοπογραφικό Piazza Erminio Feretto

Πηγή: Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

Η πόλη Μέστρε (Mestre) αποτελεί το κέντρο και την πιο πυκνοκατοικημένη αστική περιοχή της ηπειρωτικής Βενετίας, στη βόρεια Ιταλία. Πιο συγκεκριμένα η πλατεία Erminio Feretto είναι από τα πιο σημαντικά ιστορικά σημεία της πόλης. Η πλατεία βρισκόταν αρχικά σε έναν οικισμό έξω από τα μεσαιωνικά τείχη της πόλης. Μετά το 1350 η πόλη μετασχηματίστηκε για την ενοποίηση της με το προάστιο, χάνοντας στη συνέχεια το διακριτικό χαρακτηριστικό της εικόνας της, που ήταν τα τείχη με τους έντεκα πύργους. Ο τελευταίος πύργος ο οποίος διατηρείται μέχρι και σήμερα και συνιστά το σύμβολο της πόλης, είναι ο Torre dell’Orologio που εντοπίζεται στο δεξιό όριο της πλατείας. Σήμερα η πλατεία ενοποιεί τα θραύσματα των διαφορετικών τμημάτων που δημιούργησαν την πόλη. Μετά τον ανασχεδιασμό της, έγινε η πιο δημοφιλής πλατεία στην ευρύτερη περιοχή της Βενετίας. Τώρα λειτουργεί ως χώρος διεξαγωγής συναυλιών, αγοράς, εκδηλώσεων, πολιτικών αλλά και κάθε είδους συγκεντρώσεων (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

PLACA DELS ANGELS, ΒΑΡΚΕΛΩΝΗ, ΙΣΠΑΝΙΑ

Χάρτης 5.2.10. : Τοπογραφικό Placa dels Angels

Πηγή: Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009

Ανάμεσα στις πολλές πλατείες διάσπαρτα στην παλιά συνοικία της πόλης της Βαρκελώνης, εντοπίζεται η πλατεία Placa dels Angels στο El Raval. Δεν είναι μια από τις διάσημες πλατείες της ισπανικής πόλης αλλά ως δημόσιος χώρος ξεχωρίζει, όχι τόσο για το μέγεθός του από το οποίο πολλοί επισκέπτες έλκονται, αλλά και για το μοναδικό περιβάλλον του και την μικρή κοινότητα που φαίνεται να νοηματοδοτεί το συγκεκριμένο χώρο (Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

Η πλατεία Dels Angels, με μια ματιά, φαίνεται σαν μια συνηθισμένη πλατεία που διαθέτει ένα ανοιχτό γήπεδο με κλίση ελαφρώς προς τη μία πλευρά και πλακόστρωτο δάπεδο. Δεν υπάρχουν κατάλληλα διαμορφωμένοι χώροι για την ανάπαυση του κοινού καθώς στερείται σε παροχές και καθίσματα. Ωστόσο πάντα υπάρχουν σε αυτήν χρήστες οι οποίοι φαίνεται να απολαμβάνουν τον συγκεκριμένο δημόσιο χώρο κάθε στιγμή της μέρας. Υπάρχουν αρκετοί περαστικοί, πολλοί skateboarders, μικροπωλητές, ζογκλέρ και άλλοι χρήστες οι οποίοι ασχολούνται με ποικίλες δραστηριότητες. Η πλατεία αποτελεί έναν πυρήνα πολιτισμού που δεν κοιμάται ποτέ.

(Ανανιάδου, Καραδήμου, 2009).

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.

Τόσο η χωροταξία όσο και η πολεοδομία πραγματεύονται την ανάλυση, τη διαχείριση και τον σχεδιασμό του χώρου σε επίπεδο χώρας και σε κλίμακα αστικού ιστού αντίστοιχα. Με βάση αυτήν την ιδιότητα του συγγραφέα επιλέχθηκε η ανάλυση της γενικότερης έννοιας του χώρου όπως αυτός γίνεται αντιληπτός. Αν αναλογιστεί κανείς τις ερμηνείες πολλών επιστημών για την προσέγγιση του χώρου, καταλήγει στο συμπέρασμα πως δεν αποτελεί απλώς μια έννοια με γεωγραφική διάσταση αλλά έναν τόπο όπου διαδραματίζεται μεγάλο και σημαντικότερο μέρος των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών αλληλεπιδράσεων της καθημερινότητας, εφόσον βιώνεται και κατοικείται από ανθρώπους.

Πιο συγκεκριμένα, στα πλαίσια του αστικού τοπίου του χώρου όπου κατοικεί το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, αυτές οι διαδικασίες ποικίλουν και γίνονται καλύτερα αντιληπτές. Η ζωή και η κίνηση σε μια πόλη, αντιλαμβάνεται κανείς πως συχνά πραγματοποιούνται επιφανειακά ενώ άλλες φορές επηρεάζονται ριζικά και διαμορφώνονται παραμένοντας σε αέναη τριβή μαζί της. Αμφίδρομα ο ίδιος ο αστικός ιστός μεταλλάσσεται ανάλογα με τις ανθρώπινες αντιδράσεις και συνήθειες. Αυτή η πολυσήμαντη διαδικασία γίνεται καλύτερα ορατή μέσα από χώρους στους οποίους οι άνθρωποι καθημερινά εξερευνούν, βρίσκονται, συναναστρέφονται, διασκεδάζουν, ψυχαγωγούνται, διαδηλώνουν και γενικότερα αλληλοεπιδρούν. Έτσι, ο δημόσιος χώρος της πόλης, ο οποίος είναι ελεύθερα προσβάσιμος από όλους τους πολίτες (δρόμοι, πλατείες, πάρκα), παύει να σημαίνει ένα τόπο με υλική υπόσταση, αποτελεί ένα χώρο που συγκεντρώνει όλες τις παραπάνω δραστηριότητες και γίνεται μια δυναμική μεταβλητή η οποία συνεχώς εξελίσσεται.

Η διαχρονική εξέλιξη του δημόσιου χώρου

Το αστικό τοπίο αποτελεί το μέρος όπου ικανοποιούνται όλες οι βιοτικές ανάγκες του ανθρώπου. Μέσα στις πτυχές της πόλης, από την αρχή της δημιουργίας της μέχρι και σήμερα, εντοπίζονται όλες οι μορφές του δημόσιου χώρου. Αναλογιζόμενος κανείς λοιπόν την ιστορική εξέλιξη του αστικού χώρου διαπιστώνει ότι ο δημόσιος χώρος μεταλλάσσόταν και διαμορφωνόταν παράλληλα μέσω μια αμφίδρομης σχέσης. Όσο

άλλαξε η μορφή της πόλης τόσο άλλαξε και ο δημόσιος χώρος της όπως επίσης και οι αλλαγές που λάμβαναν χώρα στο δημόσιο αστικό χώρο επηρέαζαν σημαντικά την εικόνα του αστικού ιστού.

Αρχίζοντας από την Αρχαία ελληνική Αγορά, μπορεί να συμπεράνει κανείς πως αποτελεί το αρχέτυπο του δημόσιου αστικού χώρου. Είναι σαφές πως οι εκάστοτε κοινωνικές, πολιτισμικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες κάθε περιόδου επηρέαζαν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόταν ο δημόσιος αστικός χώρος από τους χρήστες του. Οι εμπορικές δραστηριότητες οδήγησαν τον άνθρωπο να συγκεντρώνεται στους κεντρικούς χώρους της πόλης και με την πάροδο των χρόνων, όταν αυτές απομακρύνθηκαν από τους υπαίθριους δημόσιους χώρους, είχε σαν αποτέλεσμα τη μείωση της εμφάνισης δημόσιας ζωής και την υποχώρηση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης σε αυτούς. Σταδιακά, μπορεί να ισχυριστεί κανείς πως δεν αλλάζει μόνο η μορφή και η χρήση των δημόσιων χώρων αλλά ταυτόχρονα και οι δραστηριότητες των ατόμων που συγκεντρώνονται σε αυτούς. Όσο πλησιάζουμε προς τη σύγχρονη εποχή, οι άνθρωποι συμμετέχουν και βιώνουν τον δημόσιο χώρο περισσότερο παθητικά και τον αντιλαμβάνονται ως απλοί παρατηρητές, κυρίως αποστασιοποιημένα. Αξιοσημείωτο γεγονός αποτελεί πως η υπόσταση, η λειτουργία και οι αντιλήψεις για το δημόσιο αστικό χώρο, που χαρακτήριζαν ξεχωριστά κάθε ιστορικό στάδιο, συγκεντρώνονται όλες μαζί στη σημερινή εποχή, υποδηλώνοντας έτσι την σημερινή πολυδιάστατη φύση του. Δηλαδή στη σύγχρονη πόλη παρατηρείται μεγάλη ποικιλία στα είδη των δημόσιων χώρων, στις χρήσεις που αυτοί συγκεντρώνουν και ιδιαίτερα στις αντιλήψεις που έχουν για αυτούς τόσο οι χρήστες όσο και οι σχεδιαστές τους.

Η κοινωνική προσέγγιση

Σύμφωνα με την κοινωνική υπόσταση του δημόσιου χώρου εξάγεται το συμπέρασμα ότι αποτελεί έναν καμβά πάνω στον οποίο εκτυλίσσεται η δημόσια ζωή. Μέσα σε αυτόν το χώρο το άτομο εντάσσεται στην κοινωνία έμμεσα και άμεσα πραγματοποιώντας ποικίλες δραστηριότητες. Συναναστρέφεται με άλλους ανθρώπους, κινείται σε νέα περιβάλλοντα έξω από την ιδιωτική του σφαίρα, ψυχαγωγείται, διασκεδάζει και αποκτά διαφορετικές και καινούργιες εμπειρίες. Επομένως μπορεί κανείς να ισχυριστεί

πως ο δημόσιος αστικός χώρος και η μορφή του αποτελούν τον καθρέφτη της κοινωνικής συγκρότησης της πόλης και των σχέσεων μεταξύ των κατοίκων της.

«Οι δημόσιοι χώροι αποτελούν ένα παράθυρο στην ψυχή της πόλης»

Sharon Zukin, (1995), «The Cultures of Cities», Blackwell Publishers

Εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι ανάλογα με τις ανθρώπινες δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στο δημόσιο αστικό χώρο, αυτός νοηματοδοτείται διαφορετικά. Η ενσυνείδητη είτε συμμετοχή, είτε αδιαφορία του ατόμου για τον δημόσιο χώρο και τις δραστηριότητες που φιλοξενεί, η άλλοτε ελευθερία και άλλοτε ιδιωτικότητα που τον χαρακτηρίζει, η συλλογική και ατομική μνήμη που «κουβαλάει» και η πολυπολιτισμικότητα του αποτελούν συνθήκες μιας πολύμορφης αστικής εμπειρίας. Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας εκδήλωσης των συγκεκριμένων διαστάσεων που αποκτά ο δημόσιος χώρος, αντιδρά, μορφοποιείται και παράγει. Λειτουργεί ως μέσο πολιτικής έκφρασης, ως μέσο κοινωνικοποίησης, ως κατοικία, ως προϊόν, ως μέσο συλλογικής μνήμης. Η αρμονική συνύπαρξη όλων αυτών συμβάλει στην εύρυθμη λειτουργία της δημοκρατίας και αποτελεί αυτό που ουσιαστικά προσδίδει αξία στον πολυδιάστατο χαρακτήρα του.

Βέβαια τόσο η ίδια η διαδικασία της κοινωνικοποίησης όσο και τα αποτελέσματα αυτής που εμφανίζονται στα πλαίσια του αστικού δημόσιου χώρου, είναι αυτά που αποτελούν τροχοπέδη για όλες τις υπόλοιπες δραστηριότητες που πραγματοποιούνται σε αυτόν και ευθύνονται για την πολυδιάστατη φύση και πολυλειτουργικότητά του. Ανάλογα με τις ανάγκες και τους προβληματισμούς οι οποίοι προκύπτουν μέσα από αυτά, όσοι βιώνουν τον δημόσιο χώρο ασχολούνται με περισσότερες δραστηριότητες και τον νοηματοδοτούν διαφορετικά κάθε φορά.

Η ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου

Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι η παγκόσμια τάση για ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου οφείλεται στην πρόσφατη κοινωνική, οικονομική και πολιτική κρίση. Είναι εμφανής μια στροφή στον ατομικισμό έναντι των συλλογικών διαδικασιών, στροφή η οποία συνοψίζεται μέσα από την εμπορευματοποίηση των περισσότερων κοινωνικών αγαθών από επιχειρήσεις και κατασκευαστικές εταιρίες, μέσα από την

αέναη αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων, μέσα από τον αποκλεισμό των μη προνομιούχων ομάδων και την εγκατάλειψή τους στο περιθώριο και μέσα από την ομογενοποίηση των περιοχών κατοίκησης, χωρίς να λαμβάνονται υπόψιν οι βασικές ανθρώπινες ανάγκες. Οι διαστάσεις του φαινομένου είναι αρκετά μεγάλες και οι πρακτικές που εφαρμόζονται στις ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες, υιοθετούνται σταδιακά και από τις υπόλοιπες. Η εξάπλωση της ιδιωτικοποίησης του δημόσιου χώρου παρουσιάζεται ως η μοναδική επιλογή η οποία ουσιαστικά στοχεύει στην αύξηση του κέρδους των λίγων σε αντίθεση με τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και κάλυψη των απαραίτητων ανθρώπινων αναγκών για όλους.

Οι επιπτώσεις στο αστικό τοπίο και κατά συνέπεια στο δημόσιο αστικό χώρο είναι ιδιαίτερες δραστικές. Με την ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρου, με οποιαδήποτε μορφή και να παρουσιάζεται, κατακερματίζεται ο χώρος της πόλης, εμποδίζεται η μείξη ετερόκλητων ατόμων και η ανταλλαγή διαφορετικών πολιτισμικών στοιχείων και προβληματισμών. Με άλλα λόγια η πόλη χάνει τη συνοχή της και ακυρώνεται ο ρόλος της ως μήτρα δημιουργίας πολιτισμού. Η επιτήρηση και αστυνόμευση του δημόσιου χώρου, ξεφεύγοντας από τα επιτρεπτά όρια, εξαιτίας της όλο και αυξανόμενης ανασφάλειας, καταστρατηγεί τις ελευθερίες του ατόμου και των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Πλέον φαίνεται ότι μερίδιο στην ζωή με παροχές μέτριου ή υψηλού επιπέδου έχουν μόνο οι προνομιούχες τάξεις που έχουν τα οικονομικά μέσα εξασφάλισής τους. Έτσι κόβεται κάθε δίοδος ανόδου και βελτίωσης των κατώτερων ομάδων.

Βέβαια, μέσα στη γενικότερη αντίληψη της υποβάθμισης και της εμπορευματοποίησης των δημόσιων αστικών χώρων που διαδραματίζεται σήμερα, παρουσιάζονται ορισμένα θετικά σημάδια για το μέλλον τους. Αρκετές χώρες προχωρούν σε διαδικασίες ανάδειξης και αναβάθμισης τους αφού συνειδητοποιούν τη σημασία τους για την ανθρώπινη ζωή. Ιστορικά έχει αποδειχθεί ότι στις κοινωνίες που ακμάζουν υπάρχει ανεπτυγμένη η συλλογικότητα και αποτυπώνεται η κυριαρχία του δημοσίου στο ιδιωτικό, ενώ σε κοινωνίες οι οποίες βρίσκονται σε κρίση, η ανάπτυξη των ιδιωτικών συμφερόντων επισκιάζουν το δημόσιο, και ο δημόσιος χώρος επιδέχεται πιέσεις. Ουσιαστικά η σχέση του δημόσιου και ιδιωτικού σε μια κοινωνία αντικατοπτρίζει το βαθμό ακμής η παρακμής. Επομένως συμπεραίνουμε ότι η διατήρηση της ισορροπίας μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού χώρου θα μπορούσε να συμβάλει στην επίτευξη της

κοινωνικής ευημερίας όπου ο δημόσιος χώρος δεν θα εκλαμβάνεται ως προϊόν αλλά ως ένα ελεύθερο σε όλους αγαθό.

Ο δημόσιος χώρος ως μέσο πολιτικής έκφρασης

Το δικαίωμα του κάθε ατόμου να εκφραστεί, να κοινωνικοποιηθεί, να συζητήσει, να αντιδράσει, είναι αυτό που το οδηγεί να τον διεκδικήσει ως ένα μέσο πολιτικής έκφρασης, ως βήμα. Ο δημοκρατικός χαρακτήρας του δημόσιου χώρου επιτρέπει σε αυτόν να χρησιμοποιηθεί ως μέσο πολιτικών διεκδικήσεων. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν το κίνημα των «αγανακτισμένων» σε πολλές κεντρικές πλατείες της Ελλάδας, κατά των μνημονίων, οι πολυπληθείς διαδηλώσεις στην πλατεία Tahrir στην Αίγυπτο, ενάντια του πολιτικού καθεστώτος και οι μαζικές διαδηλώσεις στο πάρκο Gezi της Κωνσταντινούπολης, ενάντια στην ιδιωτικοποίησή του και γενικότερα στις πολιτικές πρακτικές της τότε κυβέρνησης.

Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις οι άνθρωποι νιώθοντας ότι υποβαθμίζεται η ποιότητα ζωής τους και αντιστεκόμενοι σε ότι θεωρούσαν ότι παραβιάζει τις ελευθερίες και τα δικαιώματά τους επέλεξαν να διαμαρτυρηθούν διαλέγοντας ως κέντρο αγώνα τους προαναφερθέντες δημόσιους χώρους. Οι πολίτες σε αυτούς μπορούσαν να οργανωθούν, να ζυμωθούν πολιτικά και κοινωνικά και να διεκδικήσουν ότι ένιωθαν ότι τους στερείται. Έτσι κοινωνικοποιήθηκαν μέσα σε αυτούς, δημιούργησαν περισσότερες ομάδες με κοινά χαρακτηριστικά, ήρθαν κοντά ο ένας στον άλλο και ένιωσαν ότι αποτελούν ένα σύνολο.

Τα συμπεράσματα που μπορεί κανείς να εξάγει από την συγκεκριμένη λειτουργία που εξυπηρετεί ο δημόσιος χώρος δεν είναι μόνο η ισχυροποίηση των κοινωνικών δεσμών που υπήρξε. Αρχικά ο δημόσιος χώρος βοήθησε ώστε αυτά τα κινήματα να αναδειχθούν και να διεκδικήσουν. Επειδή αυτά τα κινήματα είχαν ως χώρο δράσης έναν χώρο ανοιχτό και προσβάσιμο σε όλους, η βία που ασκήθηκε για την καταστολή αυτών έδειχνε για πρώτη φορά το πραγματικό πρόσωπο του καπιταλισμού. Αυτό το γεγονός οδήγησε στην ευαισθητοποίηση όλο και περισσότερων κοινωνικών ομάδων και στην άμεση μαζικοποίησή τους.

Εν κατακλείδι εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς ότι ο δημόσιος χώρος διαθέτει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά τα οποία επιτρέπουν στον άνθρωπο να υπερασπίζεται την ελευθερία του, το πιο σημαντικό και αναφαίρετο δικαίωμά του. Όταν παρουσιάστηκε η ανάγκη για αλλαγή και αντίσταση από τους ανθρώπους της εκάστοτε κοινωνίας, αποτέλεσε το βήμα για να ακουστεί η φωνή τους. Μέσω αυτής της διαδικασίας ουσιαστικά επανανοηματοδοτήθηκε η ιστορική του σημασία ως χώρος πολιτικής συνδιαλλαγής και άμεσης δημοκρατίας, ενίσχυσε την διαδικασία της κοινωνικοποίησης που συντελείται σε αυτόν και έστω για ένα σύντομο χρονικό διάστημα αποτέλεσε το κέντρο της δημόσιας ζωής της πόλης.

Εν κατακλείδι, αν εξεταστούν όλες αυτές οι διαστάσεις του δημόσιου αστικού χώρου και συνδυαστούν δημιουργικά ίσως μπορέσει να δημιουργηθεί μια ενιαία αντιληπτική προσέγγιση η οποία να καλύπτει το ευρύ φάσμα των αναγκών των χρηστών του. Με αυτόν τον τρόπο ενδεχομένως να αποτελέσει ένα σημαντικό κίνητρο για τη διατήρηση του δημόσιου χώρου στον αστικό ιστό αλλά ταυτόχρονα και ένα εργαλείο για το σχεδιασμό του ο οποίος θα είναι απόρροια διεργασίας και συμμετοχής των σχεδιαστών και των άμεσα ενδιαφερόμενων χρηστών του.

«Ο δημόσιος χώρος οφείλει να σχεδιάζεται με φαντασία και με γνώση, ώστε να ενθαρρύνεται η ανάπτυξη μιας συλλογικής ζωής που τείνει να εκλείψει»

Καυκαλάς, Λαμπριανίδης, Παπαμίχος, (2008)

«Η Θεσσαλονίκη στο μεταίχμιο. Η πόλη ως διαδικασία αλλαγών», Εκδόσεις Κριτική, σελ. 95-150.

Δεν μπορεί να υπάρξει ένας απόλυτος ορισμός και μια τελική προσέγγιση για την έννοια του δημόσιου χώρου. Ο κάθε άνθρωπος ξεχωριστά τον αντιλαμβάνεται με βάση τα δικά του κριτήρια και κάθε ένας αναφέρεται διαφορετικά σε αυτόν. Επομένως, υπάρχει περίπτωση ο δημόσιος χώρος να μην υφίσταται ως κάτι υπαρκτό και δεδομένο για όλους τους ανθρώπους με τον ίδιο τρόπο. Αντίθετα αποτελεί ένα πολυδιάστατο νοητικό κατασκεύασμα και εξαιρετικά σημαντικό εργαλείο για την εξέλιξη της κοινωνίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Αίσωπος, Γ., (2003) «*Ο Ελληνικός Δημόσιος Χώρος*». Αρχιτεκτονικά Θέματα, τεύχος 37,σελ. 142 – 145.
- Αποστόλου, Γ., (2014) «*Ο δημόσιος υπαίθριος χώρος ως χώρος κοινωνικού αποκλεισμού ή κοινωνικής συνοχής. Η περίπτωση των πλατειών Ομόνοιας και Συντάγματος*». Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΤΜΧΠΠΑ, Βόλος
- Ασπρογέρακας, Ε., (2002) «*Στοιχεία Μεταμοντερνισμού στο δημόσιο χώρο*». Περιοδικό ΣΑΔΑΣ – ΠΕΑ, τεύχος 34 – Περίοδος Β, Το ιδιωτικό σύμπαν ως νέος δημόσιος χώρος, Ιούλιος – Αύγουστος 2002, σελ. 62.
- Βαΐου, Ν., (2002) «*Δημόσιο / Ιδιωτικό. Στερεότυπα φύλου και αποκλεισμοί στην πόλη*». Περιοδικό ΣΑΔΑΣ – ΠΕΑ, τεύχος 34 – Περίοδος Β, Το ιδιωτικό σύμπαν ως νέος δημόσιος χώρος, Ιούλιος – Αύγουστος 2002, σελ.70.
- Βαΐου, Ν., (2000) “*Πόλη και Πολίτες. Η καθημερινή ζωή και το δικαίωμα στην πόλη*”, στο Μοδινός, Μ., Ευθυμίου, Η. (επιμ.) «*Βιώσιμη Πόλη*». Αθήνα: Εκδόσεις Στοχαστής.
- Γκουγκούνης, Θ., (2013) «*Η Έννοια του χώρου στη Δυτική Φιλοσοφία*». Δοκίμιο Ι, Γεωφιλοσοφία, Αθήνα.
- Δεσποτόπουλος, Γ., (1997) «*Η ιδεολογική δομή των πόλεων*». Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, Μάιος 1997.
- Δράγκος, Ι., (1998) «*Χωροταξία και αστικός προγραμματισμός*». Διδακτικές σημειώσεις, Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ.
- Καπιτσίνης, Ν., Μικρώνη, Μ., Νάκου, Π. (2007) «*Εννοιολογικές προσεγγίσεις του χώρου*». Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΤΜΧΠΠΑ, Βόλος.
- Καραδήμου, Γερολύμπου Α., (2008) “*Ο αστικός χώρος της Θεσσαλονίκης*” Μακρές διάρκειες και γρήγοροι μετασχηματισμοί, με φόντο τη Βαλκανική ενδοχώρα. στο: Καυκαλάς Γ., Λαμπριανίδης Λ., Παπαμίχος Ν. (επιμ), «*Η Θεσσαλονίκη στο μεταίχμιο. Η πόλη ως διαδικασία αλλαγών*». Εκδόσεις Κριτική, σελ. 95-150.
- Καραλέτσου, Κ., Παπαγεωργίου Ρ., (1998) «*Κοινωνικές και πολιτισμικές θεωρήσεις του αστικού χώρου*». Διδακτικές σημειώσεις Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Πανεπιστημιακό Τυπογραφείο 1998, σελίδες 1-17., και 33-41.

- Καυκαλάς, Γ., Λαμπριανίδης, Λ., Παπαμίχος, Ν., (2008) «*Η Θεσσαλονίκη στο μεταίχμιο. Η πόλη ως διαδικασία αλλαγών*». Εκδόσεις Κριτική, σελ. 95-150
- Κολιγιάννη, Α., Παπασταματάκη, Ε. (2008) «*Το γλυπτό στην πλατεία: Το παράδειγμα των πλατειών της Αθήνας*». Διάλεξη Φεβρουαρίου 2008, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ.
- Λαλένης, Κ., (2004) «*Η εξασφάλιση του δημόσιου χώρου στις ελληνικές πόλεις*” Νομοθετικές ρυθμίσεις και εφαρμογές, στο: «*Πόλη και χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα*», Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή αρχιτεκτόνων Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα μηχανικών χωροταξίας, πολεοδομίας και περιφερειακής ανάπτυξης.
- Μάκας, Α., Μιχαηλίδου, Δ., (2013) «*Κοινωνικές ομάδες και δημόσιος χώρος*». Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Ξάνθη, σελ. 58-65.
- Μαντουβάλου, Μ., (1998) «*Στρατηγική για τους δημόσιους και τους ελεύθερους χώρους στην Αθήνα*». Ζητήματα κοινωνικής συγκρότησης και περιβαλλοντικής αναβάθμισης στον πολεοδομικό σχεδιασμό, Περιοδική έκδοση «Πυρφόρος», Τεύχος 1, 1998, σελ. 10-13.
- Μπαμπινιώτης, Γ., (1998) «*Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας*». Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Μπίστη, Μ., (2012) «*Δημόσιου χώρου χρήστες αναζητούνται*». Ερευνητική εργασία. Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, ΕΜΠ, Διαθέσιμο στο: http://www.courses.arch.ntua.gr/fsr/140281/Bisti_Marianna_Dimosios_Xoros_Mar2012.pdf+&cd=1&hl=el&ct=clnk&gl=gr [τελευταία πρόσβαση 16/5/2015]
- Μπελαβίλας, Ν., (επιστημονικός υπεύθυνος), Βαταβάλη, Φ., Σαμαρίνης, Π., Χατζηκωνσταντίνου, Ε., Χάλκου, Δ., Καμπέρου, Π., Ανδρίτσου, Ε., Πατσικός, Α., Πρέντου, Π., Φωτιάδης, Α., (2009) «*Κατάληψη Δημόσιων χώρων από χρήσεις αναψυχής στον Πειραιά*». Εργαστήριο Αστικού Περιβάλλοντος, Εκδόσεις ΕΜΠ, Μάρτιος 2009.
- Πανέτσος Γ., (2002) «*Δημόσιοι υπαίθριοι χώροι: Στόχοι για τον 21ο αιώνα*». Στο ΤΕΕ. 10ο Αρχιτεκτονικό Πανελλήνιο Συνέδριο. Αθήνα, 8-12 Δεκεμβρίου.
- Παπαρηγορίου Β. (2009) «*Πολεοδομία – εισαγωγή, θεσμοί, πολιτική*». Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σακκούλα.
- Παρασκευόπουλος Α., (2008) «*Graffiti, Διεκδικώντας μια θέση στην αστική πραγματικότητα*». Πανεπιστημιακές Εκδόσεις ΔΠΘ.

- Πατέστος, Κ. (1993) «Ο σχεδιασμός της πλατείας και η αρχιτεκτονική της πόλης». Αρχιτεκτονικά Θέματα, τ.27, σελ.27 – 29.
- Ροδολάκης, Ν. (1997) «Από την πολεοδομία – χωροταξία στην περιφερειακή ανάπτυξη». Θεσσαλονίκη: Γ. Δεδούση.
- Σαρηγιάννης, Γ., (1985) «Εισαγωγή στην ιστορία και θεωρία της πόλης». Αθήνα.
- Σαρηγιάννης Γ. (2002) «Η Διαχείριση του δημόσιου και ιδιωτικού χώρου από τις δυνάμεις καταστολής». Περιοδικό ΣΑΔΑΣ – ΠΕΑ, τεύχος 34 – Περίοδος Β, Το ιδιωτικό σύμπαν ως νέος δημόσιος χώρος, Ιούλιος – Αύγουστος 2002, σελ. 68.
- Σαρηγιάννης Γ. (2002) «Η ιστορική διάσταση της αντίθεσης δημόσιου και ιδιωτικού». Περιοδικό ΣΑΔΑΣ – ΠΕΑ, τεύχος 34 – Περίοδος Β, Το ιδιωτικό σύμπαν ως νέος δημόσιος χώρος, Ιούλιος – Αύγουστος 2002, σελ. 50.
- Σταυρίδης Σ., (2002) «Από την πόλη οθόνη, στην πόλη σκηνή». εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2002, σελ 109.
- Σταυρίδης Σ., (2006) «Μνήμη και εμπειρία του χώρου». εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2006, σελ. 108.
- Στεφάνου Ιωσ., Στεφάνου Ιου., (1999), «Περιγραφή της εικόνας της πόλης». Εκδόσεις Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, Αθήνα.
- Τερζόγλου Ι., (2009) «Ιδέες του χώρου στον 20ο αιώνα», εκδόσεις Νήσος, 2009, σελ. 231.
- Τσιρώνη, Ν., (1989) «Κοινωνικός ρόλος και ζωή των πλατειών της Αθήνας», Νεοελληνική Πόλη. Αθήνα, Εκδόσεις Εξάντας.

Ξενόγλωσση

- Amin, A., and Graham, S. (1998) “Cities of connection and disconnection”. In Allen, J., Massey, D., and Pryke, M. (ed.) «Unsettling Cities: *Movement/Settlement*». London & New York: Taylor & Francis.Ch. 1
- Arendt H., (1986) «Η ανθρώπινη κατάσταση». εκδόσεις Γνώση.
- Benevolo, I., (1995) «Η πόλη στην Ευρώπη». Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Borden, I., Rendell, J., Kerr, J. and Pivaro, A., (1996) «Strangely Familiar: *Narratives of Architecture in the City*». Routledge.
- Brill, M., (1989) «An ontology for exploring urban public life today». University of California, σελ. 24-31. Διαθέσιμο στο:

- <https://escholarship.org/uc/item/4kc602c7#page-1>, [τελευταία πρόσβαση: 30/5/2015]
- Calvino, I., (2003) «*Αόρατες Πόλεις*». εκδόσεις Καστανιώτη.
- Canter D., (1977) «The psychology of place». Architectural Press.
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T., Tiesdell, S. (2003) «Public places – Urban spaces». The dimensions of Urban Design, Great Britain: Architectural Press. Διαθέσιμο στο:
https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=GTQqshLjwCoC&oi=fnd&pg=PR1&dq=carmona+public+spaces&ots=itJWJsXCxn&sig=I9Uam6nlrIRsHRBmwjn2ocRIUyk&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [τελευταία πρόσβαση: 17/6/2015]
- Carr S., Francis M., Rivlin G. L., Stone. M, A. (1992) «Public Space». US: Cambridge University press.
- Castells, M. (1980) «*Πόλη και κοινωνικοί αγώνες*» Αθήνα: Αγώνας.
- Davis, M., (2012) «*Be realistic: Demand the impossible*». Haymarket Books, σελ. 3.
- Gasset, J., (1930) «*The revolt of the masses*». New York, London:W.W. Norton and Company.
- Gehl, J., Gemzøe, L. (2000) «*New City Space*». Copenhagen: Danish Architectural Press.
- Gehl, J., (2002) «*Δημόσιοι υπαίθριοι χώροι στον 21ο αιώνα – διεθνής εμπειρία*». Διάλεξη στο συνέδριο η αρχιτεκτονική και η πόλη του 21ου αιώνα, Αθήνα: Πρακτικά συνεδρίου, εκδόσεις Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας.
- Gehl, J., (2010) «*Cities for People*». Washington: Island Press. [Gehl, J. (2013) *Ανθρώπινες πόλεις*. Αθήνα: MBIKE]
- Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M.J., Whatmore, S., (2009) «The dictionary of human geography». 5^η έκδοση, Wiley-Blackwel publication Ltd, UK.
- Habermas, J., (1989) «Structural Transformation of the Public Sphere: an inquiry into a category of bourgeois society». MIT, Cambridge, Massachusetts.
- Harvey, D., (2012) «Rebel Cities From the right to the city to the urban revolution». London: Verso, σελ.117.
- Hertzberger, H., (2002) «*Μαθήματα για σπουδαστές Αρχιτεκτονικής*». Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π.
- Hume, D., (2005) «*Πραγματεία για την ανθρώπινη φύση*». (Πουρνάρη Μ., Μετάφ.) Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη. (Το πρωτότυπο έργο δημοσιεύτηκε το 1740).

- Jacobs, A., (1995) «Great Streets». MIT Press.
- Kant, I., (2006) «Κριτική του καθαρού λόγου». (Δημητρακόπουλος Μ., μετάφ.), Εκδόσεις: ΑΘΗΝΑ .
- Larco, N., (2003) «What is Urban?» Places, Research and Debate. Διαθέσιμο στο: <https://escholarship.org/uc/item/1fv8r9sd>, [τελευταία πρόσβαση 19/4/2015]
- Lavedan, P., (1959) «*Histoire de l'urbanisme*». Renaissance et temps modernes, Paris: Henri Laurens.
- Lefebvre, H., (1977), «Δικαίωμα στην πόλη. Χώρος και πολιτική». εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, [Το πρωτότυπο έργο δημοσιεύτηκε το 1968]. σελ. 86
- Lefebvre, H., (1991), «The production of space». Blackwell Publishing, Oxford, [Το πρωτότυπο έργο δημοσιεύτηκε το 1974].
- Madanipour, A., (2003) «*Public and Private Spaces of the City*». Usa, Canada: Routledge.
- Madanipour, A., (2012) “Social exclusion and space”. In Allen, J., Cars, G., and Madanipour, A., (ed.) «Social Exclusion in European Cities: Processes, Experiences and Responses». London: Regional Studies Association.Ch. 4.
- Madanipour, A., (2013) «Whose public space?: international case studies in urban design and development». New York: Routledge.
- Marx, K., (1867) «Το Κεφάλαιο». Κριτική της πολιτικής οικονομίας, τόμος πρώτος, Βιβλίο 1^ο, το Προσες παραγωγής του Κεφαλαίου (Μαυρομμάτη Π. Μετάφ.) Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.
- Massey, D., (1994) «Space, Place and Gender» Minneapolis : University of Minnesota Press.
- Mc Dowell, L., (1998) “City life and difference: negotiating diversity”, στο Allen, D. Massey and M. Pryke (1999) «Unsettling Cities» London: Routledge, Guilford Press, σελ. 95-136.
- Mumford, L., (1961). «The City in History». New York: Harcourt, Brace & World Inc.
- Mitchell, D., (2003) «The right to the city: social justice and the fight for public space». New York: Guilford Press.
- Sennett, R. (1996, 1st edition 1974) «Flesh and Stone: The Body and the City in Western Civilization». New York: W.W. Norton & Company.
- Siebel, W., (2003) “Η επέκταση του ιδιωτικού χώρου και η ιδιωτικοποίηση των λειτουργιών του δημόσιου χώρου”. στο Λέφας Π., (επιμ.) «*Αύριο οι πόλεις*». Αθήνα: Πλέθρον, σελ.87-93.

Soja, E. W., (1996) «Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and Imagined Places». Great Britain:Wiley.

Stevenson, D., (2007) «Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί». Αθήνα: εκδόσεις Κριτική, σελ. 107.

Young, I.M., (1990) «*Justice and the Politics of Difference*». Princeton University Press.

Διαθέσιμο

στο:

[https://books.google.gr/books?id=AU5dpgNLjA0C&pg=PR4&dq=Young,+I.M.++\(1990\).+Justice+and+the+Politics+of+Difference.+Princeton+and+New+Jersey:+Princeton+University+Press.&hl=el&sa=X&ei=dluTVe7iE4bpUtCEg8AC&ved=0CB4Q6AEwAA#v=onepage&q=Young%2C%20I.M.%20\(1990\).%20Justice%20and%20the%20Politics%20of%20Difference.%20Princeton%20and%20New%20Jersey%3A%20Princeton%20University%20Press.&f=false](https://books.google.gr/books?id=AU5dpgNLjA0C&pg=PR4&dq=Young,+I.M.++(1990).+Justice+and+the+Politics+of+Difference.+Princeton+and+New+Jersey:+Princeton+University+Press.&hl=el&sa=X&ei=dluTVe7iE4bpUtCEg8AC&ved=0CB4Q6AEwAA#v=onepage&q=Young%2C%20I.M.%20(1990).%20Justice%20and%20the%20Politics%20of%20Difference.%20Princeton%20and%20New%20Jersey%3A%20Princeton%20University%20Press.&f=false)

[τελευταία πρόσβαση: 2/6/2015].

Zukin, S., (1995), «The Cultures of Cities». Blackwell Publishers.

Διαδικτυακοί Ιστότοποι

Βιβλιοθήκη Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος (ΤΕΕ) - <<http://portal.tee.gr/portal/page/portal/library>>, Επίσημη Ιστοσελίδα, (2015).

Έλληνες Αρχιτέκτονες - <<http://www.greekarchitects.gr>>, Επίσημη Ιστοσελίδα, (2015).

Επιστημονικό Περιοδικό Αειχώρος, Κείμενα Πολεοδομίας - <<http://www.aeihoros.gr/>>, Επίσημη Ιστοσελίδα, (2015).

Εγκυκλοπαίδεια της Φιλοσοφίας - <<http://www.iep.utm.edu/>>, Επίσημη Ιστοσελίδα, (2015).

Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΤΕ) - <<http://www.cup.gr>>, Επίσημη Ιστοσελίδα, (2015).

Ηλεκτρονική Πλατφόρμα Ερευνητικών Εργασιών «Academia» - <<http://www.academia.edu>>, Επίσημη Ιστοσελίδα, (2015).

Λεξικό «Πύλη», Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας - <<http://www.greek-language.gr>>, Επίσημη Ιστοσελίδα, (2015).

Θεσμικά Πλαίσια

Υπουργείο Δικαιοσύνης, Αστικός Κώδικας, (1946), Εμπράγματο Δίκαιο, Κεφάλαιο Πρώτο, Τα πράγματα και τα Δικαιώματα πάνω σε αυτά γενικώς, Άρθρο 967, «Κοινόχρηστα».

Νομοθετικό Διάταγμα, (ΝΔ 17.07.1923) «Περί σχεδίων πόλεων, κωμών και συνοικισμών του Κράτους και οικοδομής αυτών»

Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, Σχέδιο Νόμου Ν.4067 (ΦΕΚ 79/Α/9.4.2012) «Νέος Οικοδομικός Κανονισμός»

Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, Σχέδιο Νόμου Ν.1337/1983 (ΦΕΚ 33Α'/14.03.1983) «Επέκταση των πολεοδομικών σχεδίων, οικιστική ανάπτυξη και σχετικές ρυθμίσεις»